

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2006

Babilon. Drama unui oraș antic

magazin istoric

Anul XL – serie nouă – nr. 1 (466)

ianuarie 2006

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com

1-4 Lucrările de restaurare la cetatea Babilon, care îl fascinaseră pe Alexandru cel Mare, venit totuși dintr-o Grece considerată patria înțelepciunii antice, au fost oprite de război. Astăzi, orașul mai poate fi vizitat doar sub pază militară

2 Două dintre monumentele aflate în grija lui English Heritage: ansamblul megalitic de la Stonehenge (sus) și castelul Warkworth, care a aparținut contelui de Northumberland și a fost construit în secolul XII

3 Miji Vajra tangka, unul dintre cei cinci sfinți militari ai lui Buddha, potrivit buddhismului tibetan

Revistă editată de FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator

CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare

DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:

academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,

academician

DINU C. GIURESCU

Redactor-șef

Dorin Matei

Secretar general de redacție

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan,

Irina Țăranu

Secretar de redacție

Theodor Lianos

Director economic

Doina Pascu

Documentare

Mădălina Geambașu

Corectura

Georgeta Apreotesei

Secretariat:

Constanța Avram,

Daniela Singuran

Difuzare

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sau strada Victor Efimiu (fostă Dr. Alexandru Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 281, 283 (secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București, director general Dumitru Constantinescu; director comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

ianuarie

2006

4 Să începem
cu temelia,
nu cu acoperișul

D. RALET

LEGENDA
ȘI TEMEIUL EI
ISTORIC

5 Cum a ajuns
Ștefan cel Mare
un „crai“

S. IFTIMI

INEDIT

10 Sfârșitul
unei Doamne
Elena Cuza

P. FLOR

EXCLUSIVITATE

15 Drama orașului
lui Hammurabi

Babilon

R.C. DOBRIȚOIU

33 Arheologia
aduce rating
în Marea Britanie

J. EAGLES

18 Mărturii despre
sfârșitul unei țări

Grigore Niculescu-
Buzești
și ocuparea Letoniei
de către U.R.S.S.

F. ANGHEL

21 Din sipetul
de argint al amintirilor
*Marea pasiune
a tatălui meu*

G.G. POTRA

25 Trei viitori prim-
miniștri, la... grădiniță
Fotografie inedită

ECOURI

26 Tot despre
Serghei Markov

GH. F. GHETĂU

28 Război
în pasul Șipka
Reînscenare de la 1877
A. SILVAN- IONESCU

38 Armonia
contrastelor
Rabindranath Tagore

M. CHELARU

41 România, acum 100 ani

G. FILITTI

ENIGME ALE ISTORIEI

45 Unde a dispărut menora Templului din Ierusalim?

M. RADNEV

47 A doua călătorie în viață, cu Iorgu Iordan

Copacabana,
la 95 ani

M. SALA

50 Pe țărm străin America, umbrela Europei

G. GAFENCU

54 Între caviar și plutonul de execuție

Oaspeți la Stalin

F. DOLGHIN

58 Insulele celor Trei Stânci, motiv de dispută

I. URIAN

61 Un condotier al secolului XX

*Italia loviturilor de stat
amânate*

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

HOOVER INSTITUTION

66 Și de-o fi să ne exilăm...

EVENIMENT

67 Povestea polului românesc la Banca Națională

D. MATEI

RUBRICI

60; 68; 69

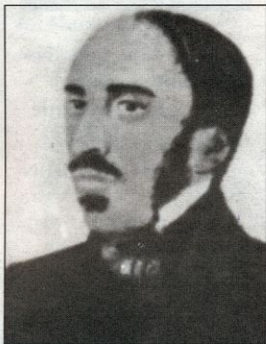
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

A 13-A EDITIE
A SIMPOZIONULUI
DE ISTORIE
ȘI CIVILIZAȚIE
BANCARĂ
„CRISTIAN
POPIȘTEANU“

70 Integrarea monetară

UNIRE ÎNTRU VINDECAREA RĂNILOR

Trebuie să ne fericim astăzi că avem ocazia a ne face cunoscuți de Occident. Să căutăm dar a-i merita simpatia, să cugetăm la independență mai înainte de libertăți, lăsând declamațiile care arată ușurință, estremele care arată zăluzie și slăbiciune, personalitățile care arată meschinărie, spiritul de partită care omoară pre cel național, utopiile care perd timpul și cea mai dreptă cauză, și îmbrățșând cu spirit practic interesele vitale ale țării ce trebuie treptat dezvoltate.

DIMITRIE RALET

Cvestia patriei noastre trebuie s-o punem ca o cvestie de logică; îndată cum premisele le vom pune adevărate, nu ne vom abate în consecvențe greșite; îndată cum vom privi cu liniște la poziția noastră geografică, la sistemul megieșilor, la starea poporului, la resursele noastre, ne vom măsura dorințele cu putințele; nu vom căuta a începe casa de la acoperământ, ci de la temelie; nu ne vom compromite nici prin utopii, nici prin momireri sau rășădiri nesocotite și ades neaplicabile a tot ce ne place pe aiurea. În scurt, nu vom uita așa de des pe Solon, care zice că: „Cele mai bune legi pentru Atena sunt acele ce se potrivesc cu Atena“.

Să lucrăm dar cu cumpănire dreaptă și cu liniște, condiția cea mai neapărată a voinței sincere. Cu cât poziția ni-i mai grea, cu cât relele trecutului ne sunt mai viderate, cu cât ranele ne sunt încă nevindelate, cu cât patimile și invidiile mai felurite, cu atât energia trebuie să ne fie mai statornică, mai înțeleaptă, unirea mai cordială. Să nu ne facem iluzie că totul s-ar lucra pentru noi. Multe nații cu îndestule drepturi, cu bărbăție, despre care dădură mai de curând dovezi, căzură și nime cugetă a le ridica, nu pentru că le-ar urî, dar pentru că politica, comerțul nu au interese a le asigura existența și a le întări. Ce-i însemnat este că tot poziția noastră, care mai înainte ne espuse la atâtea năvăliri și rășluiri, astăzi are să ne scape. Țările noastre, sau ca trecătoare spre Turcia, sau ca mărginite cu Dunărea, această măreață și lungă artere ce leagă Apusul de Orient, au

neapărat să se folosească din învăluirile de față. Și, deși megieșii noștri n-ar vrea să le scoată din simplul rol de grânariu, Occidentul vrea să le întărească. Napoleon III a zis aceasta [...]

Cu toate ispitele și silințele Rusiei, privirele și speranțele lor [românilor] sunt întoarse spre Occident, către care îi atrage o puternică simpatie peste distanțele ce-i despart, peste populațiile eterogene ce-i încungiu, simpatie care astăzi dovedește mai mult conformitatea originii decât multe elucubrații arheologice, simpatie ce-i anină de rasa latină ca de sânul unei familii

depărtate, dar iubite, către care te simți atras prin un instinct firesc și neînvinș [...]

Ionație nu se judecă nici după împrejurările ce o năvălesc neîncetat și-i înădușă pe un timp manifestația simțirii naționale, nu se judecă nici prin excepții, precum făcură unii, descriind românii după câteva persoane crescute sau mai bine zicând ehircite (*rabougries*) la umbra curților vechi, ca bureții sub găunoase trunchiuri, persoane ale cărora carieri se întinsău prin favoare oarbe, ale cărora averi se sporiră prin procese strâmbe și mijloace uricioase. De aceste persoane s-au găsit și se găsesc oriunde; ele însă nu înființează nația, ele sunt spumele unui râu care se folosesc de turburarea lui ca să ființeze, ele sunt creaturile unei sau altei puteri, pe care chiar ele singure, ca românii, poate o urăsc în ascunsul lor, dar se mai acață de ea numai ca să-și ție agonizandele privilegii prin care își rădicară nuliitatea și se sprijină [...]

Scriitorii străini fac ades cu popoarele mici cum fac bogații cu săracii: nu le iartă nici un vîfîu, căci nu le cunosc împrejurările și poziția, motivul acelor vîfîi, dar din contra se grăbesc a le cere virtuți pe care de multe ori nu le au singuri.

(*Suvenire și impresii de călătorie în România, Bulgaria, Constantinopol, 1882; Editura Minerva, București, 1979, fragmente*)

Legenda și temeiul ei istoric

Ștefan cel Mare (primul din dreapta) și cei doi fii ai săi Bogdan și Petru Rareș, înfățișați de fresca de la Dobrovăț

COPIII DIN FLORI AI LUI ȘTEFAN CEL MARE

SORIN IFTIMI

Există o persistentă „tradiție” privitoare la viața sentimentală a lui Ștefan Vodă, care îl zugrăvește ca pe un soț veșnic infidel, ce a semănat copii din flori în toate colțurile țării. Este o istorie paralelă, ce a căpătat ușor credit într-o țară în care domnește convingerea că niciodată „nu iese fum fără foc!”. Din această pricină s-a ajuns, spre exemplu, ca în anul aniversar care a trecut, numele marelui voievod să constituie pretextul unei expoziții de grafică de gust indoielnic, ce friza pornografia.

Chestiunea copiilor din flori ai lui Ștefan cel Mare a fost totuși elucidată în mare parte, de multă vreme, prin contribuțiile a numeroși istorici. Din diverse motive însă, concluziile lor sunt cu greu asimilate de conștiința publică.

Din cele trei căsătorii, domnul a avut cel puțin opt copii, dintre care trei fete. Astăzi pot părea numeroși, dar pentru acea vreme era un număr cât se poate de obișnuit. Războaiele și epidemiile reprezentau riscuri ce puteau fi învinse doar prin asigurarea unui număr mare de urmași.

Mic dicționar explicativ

În cazul unui domn, adesea căsătoria nu avea nimic de-a

face cu sentimentele, orice alianță matrimonială reprezentând, în primul rând, o chestiune politică. Căsătoriile lui Ștefan Vodă, realizate cu multă înțelepciune, schițează grăitor aspirațiile sale politice.

Dacă vorbim despre sentimentul iubirii, așa cum era înțeles el în veacul XV, nu cadrul matrimonial este cel mai potrivit câmp de cercetare. În principiu, relațiile nelegitime oferă materialul de care avem nevoie. Nu întâmplător, pentru a desemna rodul unei

asemenea iubiri, în limba română s-a găsit romantica sintagmă: „copil din flori”. De obicei, asemenea fii erau frumoși, înzestrați și iubiți. Trebuie să arătăm că în epocă, termenul de „copil” avea înțelesul de băiat născut în afara căsătoriei, cei legitimi fiind numiți „fii” sau „feciori”. Pentru bastarzi se folosea uneori și cuvântul „bastruc”. Cunoscuta formulă de „os domnesc” arăta o descendență autentică, pe linie masculină, însă nu neapărat și pe cea

feminină, după cum „sânge domnesc” exprima o descendență domnească doar pe linie maternă. În cazul stingerii fiilor legitimi, asemenea „fii naturali” puteau revendica tronul țării și duce mai departe coroana părintelui lor.

„Țiitoarele” domnilor Moldovei, deși s-au bucurat probabil de un statut aparte, nu au ajuns să ocupe o poziție cvasi-oficială la Curtea domnească, ca în cazul favoritelor regale de la Curtea Franței. Adesea, o asemenea legătură a unui domn nu putea fi oficializată printr-o căsătorie din cauza treptelor sociale diferite din care proveneau cei doi parteneri. „Egalitatea de naștere” era un principiu respectat. Domnii nu aveau dreptul la o căsătorie obișnuită, precum oamenii de rând.

În cazul lui Ștefan Vodă, pentru asemenea legături sentimentale nici măcar nu era nevoie să fie infidel față de soția legitimă. Să nu uităm că în tinerețe a avut două perioade în care postul de „doamnă” a fost vacant: 1457-1463; 1467-1472. În aceste intervale este foarte posibil să se fi consumat unele relații amoroase din care să fi rezultat chiar copii. Categoriile de izvoare păstrate, prin natura lor, nu oferă și nici nu pot oferi prea multe informații privitoare la asemenea subiecte. Este firesc, din moment ce nici despre fiii legitimi ai lui Ștefan Vodă nu avem prea multe date.

Considerat fiu din flori, al unui tată care ar fi fost, la rândul său, copil din flori, era de presupus ca Ștefan să fi dus pe culmi această tradiție de familie, excelând și aici, ca în tot ce

facea. Comparat însă cu alți domni, precum bunicul său, Alexandru cel Bun, cu fiul său, Bogdan III, sau cu Alexandru Lăpușneanu, de exemplu, Ștefan cel Mare a avut performanțe modeste în acest domeniu, dând dovadă de o neașteptată cumpătare.

În cele ce urmează, vom analiza, pe rând, legăturile sentimentale atribuite de diverși istorici lui Ștefan cel Mare, din care ar fi rezultat copii din flori, pentru a vedea în ce măsură fama sa de „mare iubăreț” este susținută de argumente concrete.

Nu este sigur că *Alexandru*, cel dintâi fiu al lui Ștefan cel Mare, a fost fiul unei țitoare, identitatea mamei sale rămânând discutabilă. Toată dezbateră se baza pe faptul că în pomelnicul mănăstirii Bistrița figurează o „*Marușca*, mama lui Alexandru”, ne-

cunoscută ca soție a voievodului. Este singura sursă care vorbește despre ea. Au urmat speculațiile istoricilor. Dacă *Marușca* a fost doar o legătură nerecunoscută de Biserică, e greu de crezut că numele său ar fi fost admis în pomelnic; la fel, dacă nu făcea parte oficial din familia ctitorului, numele ei nu ar avea ce căuta în acest gen de document. Unii istorici au presupus că a existat o căsătorie oficială a lui Ștefan înainte de venirea sa la tron, din care s-ar fi născut doi fii: Alexandru și Ilie, deși viitorul domn avea o vârstă prea fragedă la acea vreme. Pe de altă parte, *Marușca* nu este numită nicăieri „doamnă”. Se știe că, în primii șase ani de domnie, Ștefan nu a fost căsătorit.

Sunt însă indicii că acest Alexandru era, mai curând, fiul Evdochiei de Kiev, cea dintâi doamnă a lui Ștefan, cu care se însurase în 1463. Prima mențiune documentară a „iubitelui nostru fiu Alexandru” datează din 28 aprilie 1464, fiind deci foarte plauzibilă o naștere legitimă. La 1466, în urma unei danii către Muntele Athos, Ștefan ceruse ca pomelnicul mănăstirii Zografu să amintească „și pe doamna mea lângă domnia mea și pe copiii noștri dăruiei de Dumnezeu, Alexandru și Elena” (*Magazin istoric*, nr. 2/1974).

Enigmatică Marușca și Bogdan, fratele lui Bogdan

Poate o soție legitimă a unui domn să dea naștere unui fiu nelegitim? Provocarea a fost lansată de N. Iorga, care semnala o

*Acoperământul de mormânt
al Mariei de Mangop*

anumită nepotrivire cronologică, ajungând la concluzia că Maria-Voichița l-ar fi născut pe Bogdan cu câțiva ani înainte de a deveni doamnă, pe vremea când Maria de Mangop mai era încă în viață. Cu alte cuvinte, înainte de a-i fi doamnă, tânăra domniță munteancă, Voichița, i-ar fi fost țiitoare lui Ștefan cel Mare, iar Bogdan, „rodul șoldurilor lui Ștefan Vodă”, s-ar fi născut ca bastard, căsătoria survenită ulterior transformându-l în urmaș legitim.

În realitate, se știe că doamna Maria de Mangop a avut doi fii, Ilie și Bogdan; primul s-a stins foarte curând, iar Bogdan a murit în 1479, după cum arată inscripția pietrei sale de mormânt de la Putna. În același an, 1479, la 16 iunie, doamna Maria Voichița l-a născut pe Bogdan-Vlad. Încurcătura pricinuită de existența a doi fii cu același prenume l-a făcut pe N. Iorga să creadă, cel puțin pe moment, că viitorul domn Bogdan III a venit pe lume înainte de oficializarea celei de-a treia căsătorii a lui Ștefan cel Mare. Ipoteza sa a fost infirmată de cercetările ulterioare.

Documentele și cronicile arată că doar despre unul singur dintre fiii lui Ștefan Vodă se poate afirma, în mod cert, că s-a născut în afara căsătoriei: *Petru Rareș*. Mama sa era o Maria, devenită apoi soția unui Rareș, târgoveț din Hârlău. După o veche

tradiție, ea ar fi fost din neamul boierilor Cernat, stăpâni de pe la 1448 ai lacului Brateș, de lângă Galați (*Magazin istoric*, nr. 3/1977). Aceasta ar explica preocuparea pentru negoțul cu peste, în care fusese implicat Petru Rareș, înainte de a urca pe tron. Iată cum sună panegiricul lui Macarie, referitor la comanditarul cronicii sale: „După revelația lui Dumnezeu, a fost ales în domnie Petru cel Minunat și în același timp a fost împobobit cu cununa domniei [...] Și acesta era una din odraslele veșnic pomenitului Ștefan, ascuns ca odinioară lumina sub obroc, care a fost înălțat la scaunul domniei cu cinste, după sfatul obștesc, și sfințit cu untdelemnul binecuvântării, cu mâna celui pe care l-am pomenit mai înainte [mitropolitul Teoctist], că l-a uns și pe nepotul său”. Cronica muntească a lui Radu Popescu relatează și ea că „la moartea lui Ștefăniță vodă, vrând boierii să pună domn care să fie *din sămânță domnească*, au ieșit unul de au auzit din gura mitropolitului ce sa pristăvise mai înainte, că

Pătru Măjarul de la Hârlău iaste fecior lui Ștefan vodă, care iaste făcut din murea unui târgoveț den Hârlău, ce l-au chemat Rareș. Pe acesta adevărindu-l fecior de domn, l-au ridicat cu toții domn”.

Dimitrie Cantemir comenta la rândul-i că Petru Rareș, sau Majă, era fiul lui Ștefan cel Mare, „dar dintr-o căsătorie nelegitimă, din a cărui alegere se vede limpede cu câtă sfințenie respectau boierii de altădată succesiunea la tron a moștenitorilor domniilor lor. Într-adevăr, nimeni nu știa ce era cu nașterea acestui Petru, fie că părintele său se rușina că avea un copil dintr-o însoțire vinovată, fie că nu vroia să dea prilej la dezbinări care s-ar fi iscat dintr-asta după moartea lui, iar Petru însuși, neștiutor de originea sa nobilă, ajunsese într-atâta sărăcie, încât era nevoit să-și țină zilele dintr-o îndeletnicire cu totul de rând, negoțul de peste (care la moldoveni se numește *măjerie* și i-au și dat mai târziu acestuia numele de Majă). Dar în vreme ce toată lumea era încredințată că prin moartea lui Ștefan VI vestitul

neam al Drăgoșeștilor se stinse, și după ce boierii se adunaseră spre a alege un nou domn, *apăru mama acestui Petru și le arătă un hrisov (sau uric) al lui Ștefan cel Mare, prin care pe ea o declarase scutită de dări și pe fiul ei îl recunoscuse drept copil al lui; prin aceasta i-a minunat așa de tare, încât, fără*

Doă ctitorii strâns legate de viața familiei lui Ștefan cel Mare: mănăstirea Bistrița...

vreo altă consfătuire, au ales domn pe acest Petru, ca fiind fiul domnului lor și l-au chemat de la negoțul cu pește la tron [...]”.

Interesantă coincidența între prenumele și ocupația acestui bastard și patronul său spiritual, Apostolul Petru, supranumit „Pescarul”.

Prin descendența din familia Cernat, legată de lacul Brateș, Petru Rareș ar fi un înaintaș al generalului Cernat, din timpul războiului de independență de la 1877-1878. Mai nou, Maria Magdalena Székely a oferit o altă atrăgătoare ipoteză, arătând că mama lui Petru Rareș pare a nu fi fost o simplă orășeancă din Hârlău, ci avea ascendență în înalta boierime moldovenească. Astfel, ea pare a se trage din neamul lui Isaia logofăt din vremea lui Alexandru cel Bun, iar soțul acesteia, așa-zisul „Rareș”, nu era nici el un târgoveț oarecare, ci ar fi fost un descendent al boierului Bărlă de la Hârlău.

Petrașco da, Mircea nu

În afară de Petru Rareș, a mai existat un fiu al lui Ștefan

Vodă purtător al acestui prenume, *Petrașco* – zis de la Putna. Nu s-a putut stabili cu certitudine identitatea mamei sale. Este menționat în documente pentru prima dată în 1471, la patru ani după moartea Evdochiei de Kiev și înaintea că-

sătoriei cu Maria de Mangop (1473). S-a presupus deci, că acest Petrașco era rodul unei țititoare, din perioada de văduvie a lui Ștefan Vodă, dar nu este exclus să fi fost fiul Evdochiei. A murit la o vârstă fragedă, numele său figurând pe o piatră de mormânt de la Putna, din 1480 (*Magazin istoric*, nr. 1/1969).

A rămas vestită corespondența lui Ștefan cel Mare cu boierii brăileni, din 1481, în care este amintită o anume Căltuna, pe al cărei fiu, *Mircea*, pretendent la tronul muntean, Ștefan îl numea „feciorul Domniei Mele”. Scurta scrisoare a boierilor brăileni poate fi redată integral, pentru pata de culoare pe care o aduce: „De la toți boierii brăileni și de la toți cnezii și de la toți Românii îți scriem ție, Ștefan Voievod, Domn moldovenesc. Este în tine omenie, ai tu minte, ai tu creieri, de-ți strici cerneala și hârtia pentru un copil de femeie stricată, fiul Căltunei, și zici că-ți este fiu? De-ți este fiu și vrei să-i faci bine, ci tu orânduiește să fie după moartea ta Domn în locul tău, și pe mă-sa iea-o și o ține, să-ți fie Doamnă, cum au ținut-o în

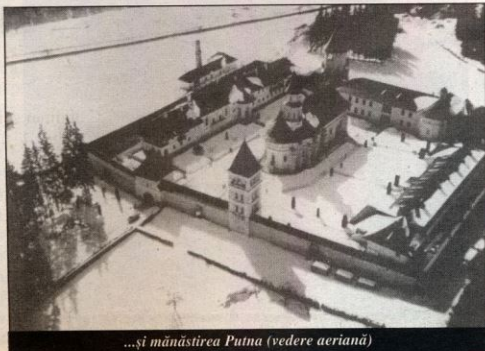
țara noastră toți pescarii brăileni; ci tu țineți-o să-ți fie Doamnă. Și învață-ți tu țara ta cum să te slujească, iar pe noi să ne lași în pace, că, de-ți cauți dușman, îl și găsești! Și așa să știi: avem Domn mare și bun și avem pace din toate laturile; să știi că toți pe capete vom veni asupra ta și vom sta pe lângă Domnul nostru Basarab Voievod, până ce vă vom pierde capetele”.

Unii autori, printre care și Aurelian Sacerdoțeanu (*Magazin istoric*, nr. 1/1969), au luat de bună ideea că acest pretendent era efectiv fiul lui Ștefan Vodă, fiind rodul „unei legături întâmplătoare în vremea pribegiei din Țara Românească, unde ea [Căltuna] își va fi avut bărbatul ei legiuit”.

Apelativul de „fiu” nu indica însă filiația, în sens genealogic, așa cum s-ar putea crede, ci, în limbajul diplomatic al vremii, cum arăta acum câțiva ani Leon Șimanschi, marca subordonarea politică, trăsături ce defineau relația dintre cei doi. Se știe că pretendentul Mircea, sprijinit de Ștefan cel Mare, era fiul domnului muntean Vlad Dracul, deci

frate al lui Vlad Tepeș și Radu cel Frumos.

În sfârșit, amintim alte două cazuri. Este vorba despre doi *nepoți* ai lui Ștefan Vodă, care au pretins ei înșiși a fi feciorii acestuia. Primul a fost semnalat de N. Iorga în 1915: un pretendent

...și mănăstirea Putna (vedere aeriană)

la tronul Moldovei, refugiat în Polonia, pe nume *Ioan* (sau „Iani”), care se intitula „rege al Moldovei”. Ulterior, istoricii care s-au ocupat de problemă au căzut de acord că acesta putea fi nu un fiu, ci un nepot al lui Ștefan cel Mare, născut din Alexandru, fiul Marușcăi, amintit mai sus.

Cel de al doilea caz este acela al lui *Ștefan Lăcustă*. L-am elucidat într-un număr recent al revistei (9/2005).

În cunoscutul său studiu privitor la *Roirea familiilor românești peste Nistru*, G. Bezviconi semnală, încă din 1941, faptul că în familia nobililor ruși Rahmaninov s-a păstrat o veche legendă genealogică potrivit căreia ei s-ar trage dintr-un strămoș care era fratele domniței Olena, fiica lui Ștefan cel Mare, căsătorită la Moscova (*Magazin istoric*, nr. 6/1997). Acest personaj, numit *Ioan*, era poreclit „Sused”, adică „vecin”. Neexistând nici un fiu legitim al lui Ștefan vodă purtător al acestui nume, se poate admite, ca ipoteză, posibilitatea ca el să fi fost un fiu natural necunoscut. Astfel, celebrul compozitor rus Serghei Rahmaninov (1873-1943) ar apărea ca descendent din domnul moldovean. Temeiurile documentare ale acestei tradiții nu au fost însă înfățișate vreodată.

Fiice din flori?

Dacă fiii naturali ai domnilor pot lăsa urme mai vizibile în cronici și documente, prin revendicarea dreptului lor la tron,

eventualele fiice născute din diverse țiitoare sunt mai greu de identificat. Când vorbim despre o asemenea fiică, gândul ne duce spre *Oana* cea bălaie, „Băbăția” din drama *Apus de Soare* a lui Delavrancea. Personajul era însă o simplă ficțiune a autorului, nefiind atestată de sursele istorice. Dumitru Almaș a construit un roman în jurul acestui personaj, intitulat chiar *Oana* (Editura Militară, 1986).

C. Gane menționează în treacăt o posibilă fiică a lui Ștefan, măritată cu nobilul polonez Sambuszko, fără a arăta însă pe ce se întemeiază. Probabil că este vorba despre acea *Marie*, fiica necunoscută semnalată în 1870 de B.P. Hasdeu. Această Marie era însă o fiică legitimă, din căsătoria lui Ștefan cel Mare cu Maria Voichița. Se admite astăzi ca foarte posibilă căsătoria Mariei cu Teodor (Bogdan) Vișneviețchi, repre-

zentant al dinastiei domnitoare din Lituania, a Gedimynilor. Încă din veacul XVI circula tradiția potrivit căreia Petru Rareș a avut o soră din care se trage Dimitrie Vișneviețchi, organizatorul căzăcimii zaporojene. Acesta nu era însă fiul lui Teodor Vișneviețchi, așa cum credea Iorga. La 1563, Dimitrie Vișneviețchi s-a manifestat ca pretendent la tronul Moldovei și tocmai de aceea se înfățișa ca descendent din Ștefan cel Mare.

Istoricul C. Rezachevici a arătat recent cât de fragil era suportul unei asemenea pretenții, prin care Dimitrie putea fi socotit, în epocă, un fel de văr prin alianță al lui Iliș Rareș: Magdalena Bereslav, o soră a ultimei soții a lui Petru Rareș (Ecaterina Brancovici), îi era mamă vitregă lui Dimitrie Vișneviețchi, fiind a doua soție a tatălui său. La propriu, nici o picătură din sângele lui Ștefan Vodă nu curgea prin venele acestui aventurier.

Din sursele documentare pe care le putem verifica astăzi, nu putem extrage însă nici o mărturie certă despre vreo fiică nelegitimă a lui Ștefan Vodă.

Concluzia investigației de față este limpede, dar surprinzătoare probabil pentru multă lume: în ciuda faimei sale de mare semănător de bastarzi, lui Ștefan nu i se pot dovedi, cu probe documentare, decât unul sau cel mult doi fii nelegitimi: Petru Rareș și, posibil, Alexandru. Ceilalți presupuși bastarzi ai domnului s-au născut nu din păcatele lui, ci din... fantezia istoricilor. ■

Maria Voichița (portret votiv de la biserica Pătrăuți)

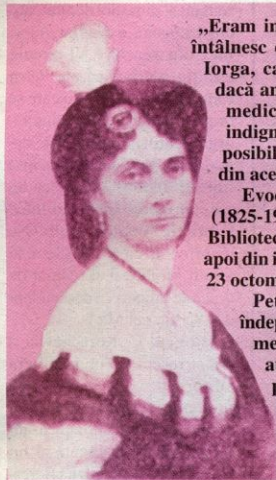
„Eram inspector sanitar. În tren, mă întâlnesc odată cu profesorul Neculai Iorga, care între altele mă întreabă dacă am note din timpul când eram

medicul Doamnei. Îi răspund că nu am nimic. Cu cuvinte de indignare îmi reproșează această nepăsare și îmi spune să fac tot posibilul ca din memorie să refac tot ceea ce îmi mai pot aminti din acele timpuri.“

Evocarea medicului Petru Flor (1867-1940) despre Elena Cuza (1825-1909), împreună cu alte pagini memorialistice, se păstrează la Biblioteca Academiei Române. A început să le scrie în aprilie 1933, apoi din iulie același an, fiind suferind de cataractă, le-a dictat, până la 23 octombrie 1933, când le încheie.

Petru Flor a fost licențiat în medicină la București (1894), îndeplinind apoi diferite funcțiuni (medic de plasă, medic secundar, medic al orașului Piatra Neamț, inspector general sanitar). Este autorul câtorva lucrări de specialitate, între care și două privind holera și combaterea ei. A fost medicul personal al Elenei Cuza în ultimii ei ani de viață, îngrijind-o cu devotament și compasiune.

Prima Doamnă a Unirii din 1859 se născuse într-o veche familie moldovenească, a Rosetteștilor. S-a

ELENA CUZA - ULTIMII ANI

PETRU FLOR

Domnița devenise mică de statură, foarte slabă, cu spinarea încovoiată și prin casă umbla cu bastonul. Se mișca greoi și numai rareori îmi permitea să o sprijin, când se ridica de pe scaun, și atunci îmi mulțumea uitându-se lung și blând la mine. Vorbea încet, când franțuzește, când românește, amestecând cuvintele în aceeași frază. Erau momente când îi venea mai ușor expresiunea franceză, decât cea română. Cu Germaine [servitoare elvețiancă] vorbea numai franțuzește, iar cu Hauser [intendent ceh] numai nemțește.

Vizitele mele erau o adevărată sărbătoare înălțătoare pentru mine. După ce o întrebam de sănătate, îi povesteam toate noutățile zilei, mai cu seamă cele

politice. Îi plăcea să-mi dau părerile mele personale, dar dânsa nu și le spunea niciodată pe ale ei. Nu vorbea despre dânsa decât foarte rar, foarte întrerupt.

Mantaua lui Cuza Vodă

În puține rânduri și aproape de neînțeles a vorbit despre domnia lui Vodă Cuza. Parcă vorbea dintr-un vis din care acțiunile importante sunt acoperite de ceață, iar cele mărunte sunt dispărute. Am făcut o adevărată crimă că nu am notat atunci zi cu zi toate vorbele ei, așa cum le spunea. Mi-au rămas impresiile, care în tot cazul nu pot avea aceeași valoare ca vorbele scrise atunci când le puteam transcrie la literă, fără

omisiuni, scutite de impresiunile mele personale.

Domnița era o mare sentimentală. Își iubea țara, iubea pe țaran și ori de câte ori era vorba de el nu uita să amintească lovitura de stat [dizolvarea la 2/14 mai 1864 a Adunării Elective care se opunea legiferării reformei agrare] dată de Vodă Cuza.

Ocupațiunile sale zilnice erau foarte limitate. Se scula târziu. Cetia puțin sau i se cetia. Avea romane franceze și ziarele *Le Temps* și *Adevărul* care i se cetiau. Lucra foarte mult pentru săraci, căci era o mare meșteră în tricotațe de lână pe care le lucra și le dădea la săraci. Când era timp frumos, ieșea puțin în grădină sau se ducea la fratele său, Teodor Rosetti, care își

Inedit

copii ai lui Cuza, Dimitrie și Alexandru, făcuți cu principesa Maria Obrenovici.

După moartea soțului, în 1873, s-a retras la Ruginoasa, apoi s-a mutat în Elveția, la Geneva. Ultimii ani ai vieții i-a petrecut în singurătate, retrasă de lume, la Piatra Neamț. A fost înmormântată la moșia părintească din Solești-Vaslui (Magazin istoric, nr. 3/1995).

Fratele, Teodor Rosetti (1837-1923), jurist, unul dintre întemeietorii „Junimii”, ministru în mai multe guverne, prim-ministru (1888-1889), guvernator al Băncii Naționale a României (1891-1895) și membru de onoare al Academiei Române (1891), i-a fost aproape la sfârșitul vieții.

Am păstrat unele particularități stilistice și ortografice ale autorului. Nu am mai marcat întreruperile din text. Titlul și subtitlurile ne aparțin.

I. LĂCUSTĂ

cumpărase o casă în imediata vecinătate și care petrecea toate sărbătorile mari, ca și întreaga vară aici la Piatra.

Îmbrăcămintea Domniței era totdeauna aceeași: o fustă neagră de lână, un tricou negru sau cel mult gri, întotdeauna de lână, iarna și vara, iar pe cap o dantelă neagră. Ghetе simple negre și ciorapi totdeauna negri de lână. Avea un singur rând de haine, pe care de multe ori le-am văzut cârpite, ca și rufăria de corp, care era de olandă. Și într-o zi, ca un fel de scuze, surprinzându-mă privind cotul tricoului cârpit, îmi spune: „Mai am încă o haină bună, dar o țin ca să fiu îngropată cu ea.”

Venitul Domniței în baza testamentului lui Vodă Cuza era de 12.000 galbeni anual, transformați acum în 120.000 lei. În fiecare an, cu două luni cel puțin înaintea termenelor

de Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru, când i se servea venitul, rămânea fără bani. Și totdeauna o azeam, când era vorba de vreo plată, spunând Germainei să însemne, ca să plătească la luarea veniturii.

Tot ce avea dădea de pomână și în binefaceri. Avea pensionarii ei, pe care nimeni nu îi știa, decât Hauser, care avea lista lor. Sâmbăta se adunau grupuri de săraci la fereastra ei și le împărțea numai bani de argint. Familii numeroase cereau ajutor pe care – experiența o învățase – nu le da decât după control.

Foarte adeseori mă întreba despre câte o familie din fundul vreunei mahalale. Dacă o cunoșteam, îi răspundeam pe loc, iar dacă nu, mă ruga să mă duc să văd și să îi comunic. După răspunsul dat venea acțiunea. Au trecut prin ochii mei vaci cu lapte cumpărate de Hauser și date

la familii sărace; case reparate cu banii ei; bucele de stofe și haine confecționate trimise la familii sărace; alimente, zahăr, lemne pentru foc etc., în raport cu nevoile locale, așa cum credea ea după informațiile ce căpăta. Și nu se supăra când afla că solicitatorul a încercat să-i înșele bunelile ei sentimente. Nu spunea nimic, ci doar nu-i mai trimitea nimic. Așa își cheltuia ea venitul.

Odată eram la Domnița. Casa ei fiind așezată în drumul cimitirului, mai toți morții treceau pe acolo. Trecea un mort, mă întreabă cine e și îi răspund: „Bătrânul căpitan Nădejde.” „Dumnezeu să îl ierte, căci eu l-am iertat demult.” Surprins, o întreb dacă l-a cunoscut și îmi povestește întreaga tragedie cam cu aceste cuvinte: „Era în noaptea detronării. Vodă Cuza, sculat din pat, nu a fost

trăsură, iar ca păzitor și alături de el a fost acest Nădejde, care pe atunci era sergent. Nădejde s-a purtat rău cu Vodă Cuza în tot timpul drumului. Ajuns la Predeal, Vodă Cuza, cum era așa de bun, a căutat prin buzunare să-i dea ceva lui Nădejde ca amintire și nu a găsit nimic, nici măcar ceasul. Atunci a dezbrăcat mantaua de pe el, a dat-o sergentului Nădejde și a spus: să fii om de treabă și să nu mai faci rău; îți dau mantaua mea, căci nu am altceva, și să o ții ca amintire de la Vodă Cuza. Și a trecut frontiera.“

Căci cum îmi spunea Domnița, ea nu a știut decât a doua zi dimineață despre actul detronării și numai târziu s-a putut duce și ea cu cei doi copii lângă Vodă Cuza. [Autorul a adăugat ulterior pasajul care urmează] Istoriceste faptele nu s-au petrecut întocmai cum a povestit Domnița, căci Vodă Cuza nu a părăsit țara imediat. Se pare însă că acel căpitan Nădejde a avut un rol oarecare în transportarea lui Vodă Cuza și că în scena cu mantaua este ceva, căci căpitanul Nădejde posedă o manta militărească pe care și alții o știu și care se spunea că fusese mantaua lui Vodă Cuza. Desigur că Domnița Cuza, în vârstă de peste 80 ani, știa ceva, dar că încurca, și memoria ei nu mai reținea exact cele petrecute.

Vizita lui Iorga

Într-o zi o găsesse foarte agitată. Nu știu ce se întâmplase, dar desigur ceva în familia ei. Era vorba de un proces la Iași, în legătură cu moștenirea lui Vodă Cuza. Prin crâmpne de fraze întretăiate, cu expresiuni de adevărată durere, spune vorbele acestea

Vodă Cuza...

pe care nu le-am uitat: „A trebuit ca averea lui Vodă Cuza să rămână în mâna unui Brătianu, familie care nu a putut suferi niciodată pe Vodă Cuza“. Se pare că tocmai atunci primise vestea hotărârii judecătorești care o întristase așa de mult. Nu am îndrăznit să intru în detalii, dar ieșea clar din vorbele ei întretăiate ce scotea ura în contra familiei Brătianu.

Impresionat de această scenă, pentru lămurirea mea încerc să aflu ceva care desigur

... și cei doi fii ai săi

are importanță mare istorică. Și aflu că ultimul băiat al lui Vodă Cuza cu prințesa Obrenovici [Alexandru], înfiat de altfel, adoptat și crescut de Elena Doamna, deși bolnav de cord și oprit de medici a se însura, totuși se însoară cu prințesa [Maria] Moruzi, făcând testament în favoarea viitoarei sale soții, înainte de a se însura. Băiatul moare curând după căsătorie și toată averea compusă din cele trei moșii rămâne fostei prințese Moruzi.

Prințesa Moruzi nu are copii, dar mai târziu are un copil [istoricul Gheorghe I. Brătianu] cu Ionel Brătianu, recunoscut la căsătoria lor, așa că Doamna Elena era îndurerată de faptul că acum moștenitorul averii lui Vodă Cuza este fiul lui Ionel Brătianu, adică nepotul lui Ion Brătianu, pe care istoria îl așezase printre capii organizării detronării lui Vodă Cuza.

Familia Moruzi și Brătianu, se pare alarmați de intențiunile Domniței Elena de a deschide un proces cu răsunet chiar scandalos, a convenit la tranzația propusă de interpușii Domniței Elena ca moșia Ruginoasa, unde Vodă Cuza este îngropat, să rămână proprietate a spitalului de copii „Caritatea“ din Iași.

Acestea le-am putut culege din gura necăjită a Domniței Elena, cum și din alte izvoare cu pretențiuni de a fi autorizate.

Domnița nu primea pe nimeni. Pe timpul cât știu eu a făcut o singură excepție, și anume pentru profesorul Neculai Iorga.

Profesorul Iorga venise în localitate chemat pentru o conferință. Își exprimă dorința de a fi primit de Domnița.

Eram vechi cunoscuți și [N. Iorga] găzduise la mine. Am cerut o audiență la Domnița și l-a primit, dar Domnița mi-a impus ca să vin cu el.

Ne-a primit în același antret. Profesorul Iorga, cu o atitudine respectuoasă pe care nu i-o puteam bănuî, foarte emoționat, cu vocea tremurândă, i-a vorbit aproape numai banalități. Domnița, cu urme din epoca de glorie, îi vorbește blând și tot numai banalități. Se vedea bine că făcea eforturi mari pentru a se putea menține în conversație. Vizita a durat puțin, căci eu văzând pe Domnița foarte obosită i-am făcut semn profesorului, care nu a mai așteptat rigorile protocolului. Ne-am sculat, profesorul Iorga cu lacrimi în ochi i-a sărutat mâna și am plecat.

Înainte de plecare însă profesorul Iorga, dorind să aibă un autograf, l-a cerut. Domnița i-a făgăduit că îi va trimite o scrisoare. Și ceva mai târziu Domnița mi-a cerut să scriu scrisoarea promisă, pe care eu am scris-o și Domnița a iscălit. Cred că profesorul Iorga păstrează această scrisoare. Un articol de adevărată

evlavie
apare
în *Neamul*

Românesc, pe care eu l-am arătat Domniței, care, după ce i l-am cetit, a spus: „Iorga e un om de treabă“.

„Rolul meu se isprăvise...“

Cunoșteam și îngrijeam pe dl. Alfred de Lubieniski. Acest domn de origine nobilă polonă făcea parte din marele grup de expatriați poloni și se pare că avea legături cu comitetele naționale polone. Aici la noi era în serviciul firmei „Goetz“, unde îndeplinea funcția de casier. Era însurat cu o franceză, care cred că și ea era de origină nobilă.

Într-una din zile, dl. Lubieniski îmi spune în mare confidență că comitetul național polon de la Rapersvil [Rapprsvyl] i-a cerut să înmâneze Domniței un suvenir din partea națiunii polone, prin comitetul de mai sus, ca recunoștință pentru atitudinea și purtarea mai mult decât părintească pe care Vodă Cuza a avut față de polonii refugiați cu ocazia ultimei mișcări naționale polone [Răscoala

de eliberare națională din 1863-1864]. Și adaogă că el, Lubieniski, nu are curajul să se prezinte Domniței și că mă roagă pe mine să-i transmit acea amintire.

Nu am avut nimic de spus, dar nici Domniței nu i-am raportat acele intențiuni. Și după un timp, dl. Lubieniski îmi înmânează un prea frumos album legat artistic, cu fotografii din Muzeul din Rapersvil, având pe prima pagină câteva rânduri de omagiu la adresa Domniței.

L-am prezentat Domniței, care l-a primit cu aer de manifestă surprindere, parcă nu înțelegea acest gest omagial. Dar după o scurtă reculegere, figura i se luminează, se uită din nou la album și spune: „Da, adevărat, Vodă Cuza a făcut mult pentru poloni.“ Totdeauna când era vorba de soțul său, spunea Vodă Cuza sau simplu Vodă. Acel album a fost luat, după moarte, de fratele său, Teodor Rosetti.

Pentru generalul Lambrino avea mare dragoste și de multe ori mi-a repetat că fotografia lui Vodă pe care o ținea totdeauna pe

Casa Domniței din Piatra Neamț

măsuța ei de noapte să fie dată generalului. Era o fotografie foarte frumoasă, format jumătate „Cabinet“, reprezentând capul lui Cuza Vodă, când era domn, încadrată într-o ramă de aur artistică, bătută cu câteva pietre scumpe. Nu știu ce a devenit acea fotografie.

În februarie 1909, Domnița nu se simțea bine; bronșitele ei repetate începea să se complica de ușoară febră și stări dispneice. Nu vrea să se pună la pat; nu vrea să lase tutunul; nu vrea să ieie medicamente, cu toate stăruințele ce dispuneam. Aproape nu se alimenta.

Eram foarte îngrijat și văzându-mi neputința scriu d-lui Teodor Rosetti care și vine la Piatra. Îi expun întreaga situație și prin intervenirea lui primește să ia ceva medicamente. În această

fază începând, dl. Rosetti, care era bun prieten cu profesorul I. Cantacuzino, îl cheamă pe acesta, care și vine. Vedem bolnava și după plecare, în drum spre casa d-lui Rosetti, spune: „C'est le commencement de la fin.“ [Este începutul sfârșitului.] O știam și eu.

Din acel moment, era la sfârșitul lui februarie, zi și noapte am stat permanent lângă Domniță, ducându-mă doar acasă să mă schimb și să mă spăl, cum și la serviciu, pe care îl făceam de astă dată numai de formă, așa că maximum ce lipseau erau două ore din cele 24. Mâncam acolo, iar noaptea o petreceam pe un jâlț la gura sobei. Nu eram lângă Domniță decât eu și Germaine în permanență. Bietul Hauser, ca un câine credincios, ședea pe un scaun afară la ușă și aștepta să fie trimis acolo unde era nevoie.

Bolnava slăbea din ce în ce. Ajunsesse să nu se mai poată ridica pentru a îi schimba patul și atunci o luam pe brațe și o țineam până ce Germaine își isprăvea rolul. Cred că nu cântărea mai mult de 30 kg, căci eu, care nu am fost niciodată un voinic, o țineam cu ușurință pe brațe. În timpul când încă era conștientă, spunea cu părere de rău că ar fi dorit să mai trăiască până la Sf. Gheorghe, pentru a își încașa venitul, căci nu are nici un ban și așa [dacă] moare înainte, Toderiță va trebui să cheltuiască.

Cam de pe la 20 martie aproape nu mai e conștientă și noi cei din jurul ei așteptam cu durere ultima suflare. În dimineața de 3 aprilie ora 4 și ½ a.m. Domnița moare. Eu o țineam de o mână și Germaine de cealaltă. Am anunțat imediat pe d. Rosetti, care a și venit. Rolul meu se isprăvise. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM		FM
Arad	106,8	Iași	103,1
Bacău	101,4	Oradea	96,1
Baia-Mare	100,1	Ploiești	104,1
Bârlad	102,8	Rm. Vâlcea	102,5
Botoșani	100,8	Sibiu	103,7
Brașov	105	Suceava	101,6
București	101,3	Târgu-Mureș	104,9
Buzău	103,7	Timișoara	100,7
Cluj-Napoca	101	Tulcea	105,4
Focșani	101	Vaslui	102,4
Galați	101,6	Zalău	105

Exclusivitate

Drama unui oraș vechi de peste 6.000 de ani

BABILONUL

RADU COSTIN DOBRIȚOIU,
Correspondent Radio România în Irak

● Locul unde s-au dat primele legi ● Camioane militare străbat aleea pentru procesiuni religioase ● Elicoptere aterizează într-una dintre cele șapte minuni ale lumii: grădinile suspendate ● Un detașament din Mongolia, locul de unde pleca Genghis Han să cucerească orașul în 1258, apără azi vechiul Babilon ● Saddam Hussein a fost primul care a vândut obiectele de artă

În urmă cu peste 6.000 de ani era unul dintre primele orașe ale lumii, cu arhitectură monumentală, coduri de legi, literatură epică... Astronomia și matematica erau studiate folosindu-se unele dintre primele forme ale scrierii. Babilonul cu turnul său, de fapt un ziggurat, este menționat și de Biblie, Cartea Sfântă reprezentând izvorul istoric principal pentru arheologii care au descoperit antica cetate. În timpul regelui Hammurabi (1792-1595 î.Hr.), Babilonul ajunge la apogeu. Abia peste o mie de ani în Europa urma să se construiască ceva comparabil cu anticul oraș de pe malul Eufratului.

Hammurabi a alcătuit prima culegere de legi din lume, sprijinind dezvoltarea comerțului și artelor. A urmat Nabucodonosor II (604-562 î.Hr.), în timpul căruia au fost construite grădinile suspendate ale Babilonului, una dintre cele șapte minuni ale lumii. Persii și grecii și-au lăsat și ei amprenta asupra Babilonului...

Peste mii de ani, distrugerile provocate de Saddam Hussein și de campania militară declanșată împotriva fostului dictator irakian au readus în atenție Babilonul. În ciuda avertismentelor și obiecțiilor lansate de arheologii și oamenii de știință din întreaga lume, în aprilie 2003 Babilonul a fost ales ca loc pentru amplasarea unei baze militare a coaliției. Era ca și cum s-ar fi înființat o tabără militară în jurul marilor piramide din Egipt sau la Stonehenge, în Marea Britanie, după cum declara profesorul John Curtis, de la Departamentul de Istorie veche din cadrul lui British Museum.

Una dintre statuile care au rămas la locul lor

Vehiculele militare au distrus pavajul vechiului oraș calea folosită pentru procesiuni în secolul VI î.Hr. Tranșeele săpate și scurgerile de carburanți au provocat alte daune. În mijlocul orașului a fost înălțată o platformă destinată aterizării elicopterelor. Toate aceste construcții militare au alterat vestigiile istorice, inclusiv Poarta zeiței Iștar, un monument faimos al Antichității. Despre distrugerile provocate de Saddam Hussein și de trupele venite să-l înlăture, publicația britanică *The Guardian* scria: „La fel ca și cuceritorul mongol Genghis Han, care a ocupat Bagdadul în 1258, trupele și-au lăsat amprenta în Babilon și în alte zone istorice ale Irakului, distrugerea vestigiilor fiind o metaforă a ultimului război.” Ca o ironie a istoriei, un detașament din Mongolia acționează în prezent în cadrul forțelor multinaționale în regiunea anticului oraș Babilon.

Conform Convenției de la Haga, folosirea unui monument istoric ca poziție de luptă este considerată crimă de război. Garda Republicană a lui Saddam Hussein a transformat vechiul oraș Babilon

în poziție defensivă, cu un foarte bun punct de observare, reprezentat de palatul fostului dictator construit pe un deal din imediata apropiere a anticului oraș, mizând pe faptul că forțele coaliției nu vor ataca un monument istoric. După ce au ocupat pozițiile deținute de armata irakiană, forțele coaliției și-au înființat acolo un comandament de divizie. Părerile sunt împărțite în privința celor care se fac vinovați de alterarea sitului istoric, dar este clar că 6.000 de ani nu au distrus atât cât s-a făcut în numai câteva luni.

În prezent, muzeul situat la intrarea în cetatea Babilonului este dezolant. Porțile sunt închise publicului, în interior este plin de praf și toate galelele sunt goale, cu excepția celor câteva statui antice care erau prea mari pentru a fi sustrate. După înlăturarea lui Saddam Hussein, muzeul a fost luat cu asalt de irakienii care sărbătoreau victoria împotriva dictatorului, peste 10.000 de obiecte fiind furate. Antica cetate a Babilonului și palatul lui Saddam Hussein, din centrul sitului istoric, sunt închise pentru public și sunt păzite de forțele irakene de securitate. Potrivit șefului pazei obiectivului, locotenent-colonelul Mudhar al-Zuhairi, situația de securitate din Irak nu permite redeschiderea muzeului, existând pericolul ca și vestigiile care au rămas să fie furate, pentru a fi vândute colecționarilor parti-

culari. Într-o declarație pentru Radio România, ofițerul irakian a spus că nu este vorba numai de istoria Irakului, a Mesopotamiei, ci și de o moștenire culturală care aparține întregii umanități.

Am ajuns pentru a patra oară în ultimii doi ani în Provincia Babilon, continuându-mi documentarea atât ca jurnalist, cât și ca licențiat în istorie, pentru a afla adevărul despre soarta anticei cetăți. Cu sprijinul ofițerului de relații publice al contingentului românesc din Irak, locotenentul Mihai Ursache, am obținut un interviu de la primarul orașului Hilla, Azmad Lieta Al Byate, fost edil în urmă cu patru luni în Babilon. Oficialul irakian a fost general de aviație, trecut în rezervă de Saddam Hussein. O dramă, care poate constitui în sine un subiect, familia actualului primar fiind persecutată de fostul regim pentru simplul motiv că sunt arabi siitii.

„Babilonul este un leagăn al civilizației, mi-a declarat Azmad Lieta Al Byate, și istoria anticei cetăți este mai veche de 6.000 de ani. În prezent încercăm să restaurăm vestigiile și frumoasele ruine. Îmi doresc ca Babilonul să devină un oraș turistic, pentru că avem anticul oraș, fluviul Eufrat, care oferă un peisaj minunat și un pământ fertil. Avem nevoie doar de companiile străine care să vină să investească în această regiune. Cu voința lui Allah, sper ca în viitor atât soldații români, cât și turiștii din România să viziteze aceste locuri.” Despre distrugerile vestigiilor istorice, primarul Azmad Lieta Al Byate a

afirmat că principalul vinovat este Saddam Hussein. „Fostul dictator a sustras multe obiecte din muzeu, pe care le-a vândut în afara Irakului. După înălțurarea lui, au existat irakieni care au continuat să fure piese de patrimoniu. Noi îi denumim «oameni care își procură banii cu ușurință». Atât irakienii, cât și trupele multinaționale au contribuit la alterarea sitului istoric.”

O opinie similară a avut și viceguvernatorul provinciei Babilon, Ahmed Hasim Al-Aamedy, care m-a primit în biroul său, situat într-un palat din centrul orașului Hilla. „Am informații că forțele coalitiei au provocat pagube importante în zona anticului oraș Babilon. Autoritățile irakiene au preluat acum 10 luni muzeul de la trupele multinaționale. Am solicitat ca un comitet internațional să evalueze distrugerile, în urma anchetei stabilindu-se că forțele coalitiei au provocat daune prin transformarea vechiului oraș Babilon în bază militară.” Ahmed Hasim Al-Aamedy a menționat că în prezent se află la Babilon o nouă echipă de arheologi din Germania și Franța pentru a face o nouă evaluare a pagubelor. „Noi, ca autorități, am solicitat guvernului de la Bagdad fonduri pentru a începe lucrările de reamenajare a muzeului, dar, din păcate, Irakul are în prezent alte priorități și banii vor sosi cu întârziere.”

L-am întrebat pe viceguvernator dacă muzeul poate fi vizitat. Ahmed Hasim Al-Aamedy mi-a declarat că anticul oraș este închis pentru public, dar îmi va da o aprobare specială pentru a-l vizita. Ceea ce s-a și întâmplat

a doua zi, când am avut ocazia să văd vestigiile Babilonului, acolo unde odinioară au fost grădinile suspendate ale Semiramidei, minune a lumii, de care acum aduc aminte doar ruinele. Vizita în sine a fost o aventură, pentru că am avut nevoie de protecție din partea trupelor multinaționale, deși situl istoric este foarte bine păzit de poliția irakiană. De altfel, soldații care m-au însoțit au făcut-o cu bucurie; era și pentru ei o ocazie unică de a vizita Babilonul. Am fost împreună cu aproximativ 100 de militari, cei mai mulți salvadorieni, dar și trupe românești din detașamentul de geniu cartiruit la Hilla, comandat de maiorul Dan Cosma. Alături de mine a fost tot timpul comandantul batalionului salvadorian, colonelul Osvaldo Rubio o cătană cu experiența războiului civil care a înșăngerat

Republica El Salvador în anii 80. Traversând o punte imaginărie peste timp, Batalionul *Cuscatlan*, denumire ce aduce aminte de civilizația Maya, a ajuns în Mesopotamia, în anticul oraș Babilon. Istoria parcă se repetă, dar la 25.000 de kilometri distanță, și colonelul salvadorian compară distrugerile

din Babilon cu cele făcute de cuceritorii spanioli în America de Sud.

Deși a suferit daune, antică cetate a Babilonului te impresionează și te duce cu gândul la vechile civilizații ale Mesopotamiei, la sumerieni, akkadieni, babilonieni și asirieni; la scrierea cuneiformă, la cei dintâi oameni care au inventat roata și au făcut primii pași ai istoriei umanității. Ca un paradox, în aceste locuri de unde odinioară se exporta cultură, acum i se înalță rugi de război lui Allah. Irakul are nevoie azi de trupe străine, de salvadorieni, de români, de polonezi, de americani și de alte contingente străine pentru a construi un regim democratic și a ajunge din nou în rândul țărilor care promovează cultura și dragostea pentru istorie. ■

Autorul articolului în palatul lui Saddam Hussein de lângă Babilon

UN DIPLOMAT ROMÂN DESPRE OCUPAREA LETONIEI

FLORIN ANGHEL

Evenimentele din 16 iunie-21 iulie 1940, care au dus la ocuparea Letoniei și anexarea ei la U.R.S.S. (Magazin istoric, nr. 10/2005), au fost relatate la București de către însărcinatul cu afaceri al României la Riga, Grigore Niculescu-Buzești. Viitorul ministru de Externe (după 23 august 1944) a avut ocazia să cunoască, astfel, capacitățile organizatorice ale lui A.I. Vișinski, acela care la sfârșitul lunii februarie-începutul lunii martie 1945 îl va sili, după același scenariu de la Riga, pe Regele Mihai I să accepte constituirea guvernului condus de Petru Groza.

Cinci dintre relatările lui Niculescu-Buzești le prezentăm în continuare. Ele redau, practic, ultimele zile ale existenței Letoniei.

Riga, 15 iulie 1940

După toate probabilitățile, uniunea cu Rusia Sovietică va fi pronunțată de noile parlamente ale statelor baltice în primele zile după constituirea lor. Încă de la formarea lor, noile guverne ale statelor baltice au fost, de altfel, abia mai mult decât un spectacol de marionete manevrate de Legațiunile sovietice respective și de vicepreședintele Consiliului Comisarilor Poporului, Andrei Vișinski, care se găsește la Riga și care este adevăratul deținător al frâielor puterii în aceste state. Cât despre alegeri [din 14-15 iulie 1940 – F.A.], la care n-au fost

acceptate decât candidaturi comuniste, ele constituie o comedie, care în nici un caz nu poate atesta în fața istoriei că popoarele baltice doresc introducerea regimurilor comuniste și unirea lor la Rusia Sovietică.

S-ar fi decis ca semnalul unirii să fie dat de Lituania pentru a se observa reacția Germaniei [Grigore Niculescu-Buzești nu știa că, în prima fază, Pactul Ribbentrop-Molotov „repartizase” Lituania în sfera germană de influență, U.R.S.S. „redobândind-o” după împărțirea Poloniei, în septembrie 1939]. În cazul când nu s-ar produce o ase-

menea reacție, celelalte state baltice vor urma imediat. După toate aparențele însă, cei ce cred în posibilitatea unei reacții germane energice și în izbucnirea eventuală a actualului conflict latent germanorus, din inițiativa Germaniei, și pe tema protecției statelor baltice, își iau speranțele drept posibilități. Oricât de neplăcută i-ar fi încorporarea statelor baltice la U.R.S.S., este puțin probabil ca, în împrejurările actuale, atâta vreme cât conflictul cu Anglia este pendinte, Germania să forțeze situația pentru a precipita intervenția unei alianțe anglo-ruse, alianță care este actual-

mente de domeniul posibilităților și pe care Anglia se întrebuințează în mod activ la Moscova a o provoca.

Adaug că, călătorii sosiți în ultimul timp din Germania au observat mari mișcări de trupe în Prusia Orientală. Faptul este însă suficient de explicabil prin concentrările sovietice pe frontierele germane, concentrări despre importanța cărora se poate judeca după amploarea preparativelor din sectorul baltic.

Riga, 16 iulie 1940

Mai mulți agenți sovietici însoțiți de ministrul de Interne leton [comunist - F.A.] s-au prezentat ieri la locuința de la țară a fostului ministru al Afacerilor Străine, Vilhelms Munters [cel care, în primăvara anului 1939, îndrăznise să-l înfrunte direct pe Molotov - F.A.], notificându-i că urmează a fi condus în Rusia împreună cu soția și cei doi copii și dându-le o oară pentru pregătirile de plecare [nici unul dintre cei patru membri ai familiei nu a supraviețuit detenției din lagăr - F.A.].

Faptul este cu atât mai extraordinar cu cât dl. Munters păstra relațiile cele mai bune cu cercurile sovietice. Am putut constata personal acest fapt nu mai departe decât o zi mai înainte, în timp ce petre-

***Țările baltice,
pornite în 1918 din
același punct ca și
Rusia Sovietică, au
reușit, în perioada
interbelică, să obțină
rezultate economice cu
mult peste cele ale
regimului comunist, în
ciuda imenselor resurse
naturale de care
dispunea acesta***

ceam week-end-ul în societatea familiei fostului ministru și când, în prezența mea, Domnia Sa a primit vizita mai multor membri ai Legației sovietice, vizită ce s-a desfășurat în modul cel mai cordial.

Fi-va dl. Munters chemat a răspunde acuzației de a fi încheiat cu celelalte state baltice un pact secret în contra Sovietelor? [U.R.S.S. a considerat că Antanta Baltică, înființată în 1934 la inițiativa diplomației letone, era nimic altceva decât o organizație care pregătea un război - F.A.]. Inutil de spus că această acuzație nu conține nici un grăunte de adevăr și că ea a fost invocată numai ca un pretext pentru a justifica acțiunea sovietică față de statele baltice [ocupația sovietică din iunie 1940 - F.A.].

După cum se vede, G.P.U.-ul nici nu a așteptat decizia de unire a Letoniei cu Rusia [formal, la Riga la 21 iulie, iar la Moscova, la 5 august 1940 - F.A.] pentru a-și începe sinistru sa activitate. Se pare că și alte personalități ale fostului regim leton au împărțit soarta dlui. Munters [peste șase zile, la 22 iulie, era arestat și deportat președintele Republicii, Karlis Ulmanis - F.A.].

Riga, 16 iulie 1940

Ieri a avut loc o manifestație a comunistilor din Riga pentru a celebra „succesul” în alegeri al Blocului muncitoresc [Uniunea Muncitorească, singura formațiune politică admisă la scrutinul din 14-15 iulie. La acea dată, Comisia Electorală nu anunțase însă rezultatele votului - F.A.], organizație care după cum se știe a fost singura autorizată să prezinte candidaturi. Tema acestei manifestații a fost introducerea unei constituții comuniste și unirea la U.R.S.S. Secretarul general al Partidului Comunist Leton [Z. Spure - F.A.] a luat cuvântul pentru a constata aceste cereri „formulate de poporul leton” și pentru a da asigurarea că ele „vor fi luate în considerație” de noul Parlament.

Parlamentul este convocat pentru ziua de 21 iulie. Sunt

Karlīs Zanīs, ambasadorul Letoniei la Londra, a primit, în iunie 1940, împuterniciri depline să reprezinte guvernul în cazul în care țara era ocupată

Mulțime la Riga, în fața Ambasadei sovietice

Armata roșie a organizat, la Riga, și asemenea spectacole, spre „bucuria” cetățenilor

Cunoscuta imagine de la semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov, care ne-a lovit în egală măsură, ca și pe baltici

toate șansele ca unirea cu U.R.S.S. să fie pronunțată încă în cursul săptămânii viitoare. Nu există nici o indicație cu privire la termenul ce va fi acordat Corpului Diplomatic pentru lichidarea diferitelor afaceri înainte de a părăsi Letonia. După toate probabilitățile, rușii nu vor îngădui împunericirea de consulate la Riga decât țărilor cărora le vor putea opune o măsură de neprimire, adică țărilor în care Societetele însăși [sic!] întrețin consulate.

Riga, 21 iulie 1940

Ordinea de zi a Parlamentului, care se găsește actualmente în ședință, compoartă patru puncte, și anume:

1. proclamarea Letoniei ca republică sovietică
2. soluționarea aditerii Letoniei în U.R.S.S.
3. exproprierea marilor proprietăți rurale
4. naționalizarea marilor întreprinderi.

Deciziile asupra primelor două puncte vor interveni chiar în cursul zilei de azi.

Ședința a fost montată conform scenariului revoluționar clasic. După constituirea Parlamentului, delegații

ale diferitelor corporațiuni, în cap cu delegația armatei, au solicitat a fi admise a-și expune revendicările. Toate au cerut introducerea regimului comunist și încorporarea la U.R.S.S. Discuțiile sunt constant întrerupte de ovațiuni la adresa lui Stalin și de sunetele „Internaționalei”.

Parlamentul a admis a se prelungi puterile actualului guvern până la noi dispoziții, primul ministru [Augusts Kirhenšteins - F.A.] asumând și funcțiile de președinte al Republicii în locul d-lui Karlis Ulmanis [care a demisionat la 21 iulie și a fost arestat la 22 iulie 1940 - F.A.].

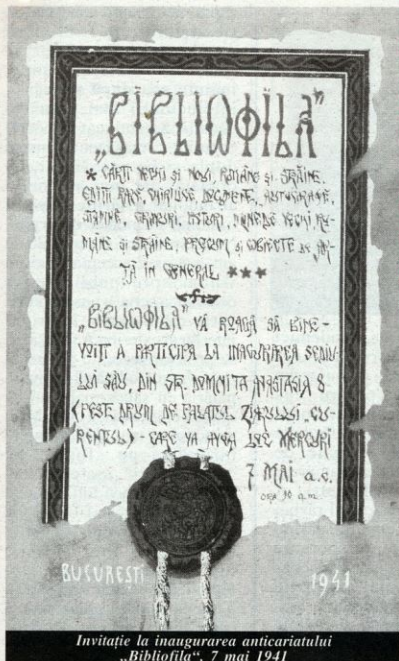
Riga, 21 iulie 1940

[Este, practic, ultimul document oficial emis de către Legația României la Riga. Puține zile după 21 iulie, la începutul lunii august, diplomații români au fost obligați să părăsească misiunea, iar Legația a fost închisă - F.A.]

Statele baltice au trăit. Ultimul act al comediei, care se cheamă eliberarea de către armata roșie a popoarelor baltice de tirania regimurilor plutocratice și azeziunea liberă și spontană a acestor

popoare recunoscătoare la Rusia Sovietică, s-a consumat azi, când Parlamentul din Riga, ales sub baionetele rusești, a decis a solicita încorporarea Letoniei în U.R.S.S. În celelalte capitale baltice, o decizie similară a fost luată, probabil, în același timp sau va fi luată la un scurt interval.

Efemera existență a acestor state constituie o condamnare vie și elocventă a regimului comunist. Desprinsă din corpul vechii Rusii, pornite după războiul mondial de la același punct de plecare ca și Rusia Sovietică, câtă diferență în rezultatele obținute nu atestă cei 20 ani de viață separată! Deși lipsite de bogății naturale, statele baltice, printr-o muncă tenace, organizată în cadrul unor regimuri de ordine, au reușit să obțină progrese economice și sociale și un nivel de viață care le pun în rândul popoarelor celor mai civilizate. În același timp, cu toate resursele imense, Rusia Sovietică nu poate oferi decât un spectacol de mizerie, de suferințe și de teroare. ■

Invitație la inaugurarea anticariatului „Bibliofila”, 7 mai 1941

• Singurele moșteniri: un nume și Cazania lui Varlaam • Două premii ale Academiei Române, până la 35 ani • Costum, cămașă cu manșete duble, butoni de aur și cravată contra tinutei proletare • Istoricul lui Herman „Cotoristul” și al „Babei din Batiște” • Banii pentru haine ajungeau, inevitabil, la anticari • Bibliofila, un spațiu pentru manifestări culturale de rezonanță națională

BIBLIOFILA TATĂLUI MEU

GEORGE G. POTRA,
Directorul Fundației Europene Titulescu

În urmă cu șase decenii și jumătate, în 1941, dând tatălui meu o dedicație, juristul, diplomatul și literatul Radu Crutcescu scria pe lucrarea sa Amintirile colonelului Locusteanu: „Dlul dr. G. Potra, care cel dintâi la noi a înțeles că librăria mai este și altceva decât o prăvălie în care se vând cărți”.

Poate că Radu Crutcescu, mai vârstnicul confrate al tatălui meu, scria sub emoția întâlnirii cu istoricul George Potra, care instituise cu puțin timp în urmă Bibliofila.

În centrul orașului, pe Domnița Anastasia, vizavi de Curentul lui Pamfil Șeicaru și Muzeul Gheorghe Tattarescu, Bibliofila s-a impus foarte repede – deși n-a putut rezista mult timp din cauza vremurilor neprielnice – în viața culturală a Bucureștilor.

Fondatorul și animatorul era un om ale cărui cunoștințe acopereau cu strălucire varii și numeroase domenii ale culturii, un erudit a cărui pasiune pentru carte nu era egalată decât de rafinamentul evaluărilor și recomandărilor sale.

O schiță oricât de sumară a biografiei lui George Potra va permite celor interesați să înțeleagă drumul pe care acesta l-a parcurs între Săcuieu – un sat din Munții Apuseni – și București.

1926, București, elevii clasei a VI-a moderne, Liceul „Spiru Haret” din București. În rândul doi, de la stânga la dreapta primii cinci: Arșavir Aterian, Radu Niculescu-Mislea, George Potra, Barbu Brezianu, Constantin Noica. În primul rând, profesorii: Nicolae Locusteanu, Dimitrie Papadopol, Iosif Frollo, D. Focșea

S-a născut într-o familie modestă, dar demnă. Când a crescut, a înțeles că pornise la drum fără avere, dar bogat, căci moștenise un nume vechi și *Cartea românească de învățătură* (Cazania lui Varlaam), tipărită în 1643 la Iași și cumpărată tot acolo, doar peste puțini ani, în inima Moldovei, de strămoșii săi. A traversat, copil și adolescent fiind, suferințele exilului interior al pașaportarilor ce veneau din Ardeal în Vechiul Regat. A învățat să-și domine foamea și să-și asume prematur răspunderea unei familii, în lipsa tatălui, aflat în prizonierat în Rusia din 1914 până în 1923. A învățat cu frenezie, cu acea capacitate de absorbție pe care o au sârmanii marginalizați de nedreptatea timpului și locului unde i-a aruncat destinul. A sorbit cuvintele de învățătură și înțelepciune ale profesorilor de liceu și ale marilor maeștri care au fost Nicolae Iorga, Demostene Russo, Simion Mehedinți, Petre Cănel, Scarlat Lambrino, Constantin Rădulescu-Motru, Gheorghe Brătianu, Constantin C. Giurescu și P.P. Panaitescu. A terminat studiile universitare la București, luându-și licența și doctoratul în litere și filosofie cu *magna cum laude*. A primit până la 35 de ani, de două ori, premii

prestigioase ale Academiei Române pentru lucrarea destinată istoriei țăganilor din România și pentru cea consacrată hanurilor bucu-reștene, prima fiind găzduită la Fundațiile Regale de Alexandru Tzigara-Samurcaș și Alexandru Rosetti. A supraviețuit încă unui război mondial, la capătul căruia nu-l mai aștepta speranța refacerii, ci dezastrul economic și social, ocupația sovietică, abandonarea valorilor tradiționale și rigorile excesive, terorizante, ale unui alt regim dictatorial de peste patru decenii. A refuzat să intre în Partidul Comunist Român unde fusese chemat cu insistență, ca și în „Academia Republicii Populare Române”, supraviețuind, printre alții, și de ideologul de serviciu al istoriografiei românești, Mihail Roller. Și-a păstrat fără nici o slăbiciune coloana vertebrală, atât în anchetele de noapte din sediile Securității, cât și în cei 20 ani cât a fost îndepărtat de la o catedră universitară, la care avea dreptul intelectual și moral, pentru a preda – fizica și chimia, da, da, căci orele de istorie și română se redusese în programele școlare – timp de ani la o școală de ucenici. A făcut Talciocul, căci dacă nu ne vindeam din lucrurile casei, pe prețuri derizorii, nu puteam

supraviețui, dar a continuat să fie studentic la Biblioteca Academiei Române și Arhivele Statului, unde, înainte sau, după pușcărie, intelectualii mai erau îngăduiți. A continuat să poarte costum, cămașă cu manșete duble și butoni de aur, cu cravată, dar mai ales nu a abandonat pălăriile Eden și bastonul cu mâner de argint. N-a disperat că, timp de 20 de ani, nu i s-a acceptat nici un volum spre publicare. A cercetat, a scris, a pus pe hârtie carte după carte, în frigul interior și exterior. A refuzat să se proletarizeze, nu i-a trecut prin cap niciodată să schimbe pălăria cu șapca, paltonul cu croială englezească cu lodenul standard și mai ales să înjure birjărește pe „foști”, pe „exploatați”, așa cum erau chemați s-o facă toți cei care aspirau la certificatul de loialitate față de valorile nouului regim. Deși nu venea din înalta societate interbelică, a vizitat zeci și zeci de personalități, poate sute, a căror distrugere era urmărită metodic, căutând să le ajute moral și material; moral arătându-le că se pot bucura în continuare de prețuire și respect, că nu rămân singure și izolate, dar și material, sprijinindu-le în identificarea și valorificarea puținelor surse de supraviețuire din ceea ce le mai rămăsese după descinderi, evacuări și arestări.

George Potra a fost și a rămas un rezistent, care a avut bunăcuviința să-și refuze superbia de a se considera o excepție și cu atât mai puțin un erou.

Din păcate, George Potra n-a lăsat memorii. Ar fi fastidios să speculăm în jurul posibilelor cauze care explică această situație. Nu este exclus ca frica pe care au încercat-o atâția alții să-l fi determinat și pe el să le distrugă, căci înscrisurile de orice fel puteau

constitui (și de câte ori n-au fost așa ceva) probe incriminatorii în procesele care se înscenau pe bandă rulantă.

Timp de 80 ani, din pruncie până la trecerea în neființă în 1990, George Potra a fost unul dintre observatorii cei mai atenți ai Bucureștilor, orașul său de adopție, cu al cărui destin s-a identificat.

Pe parcursul a șase decenii, la capătul unor cercetări metodice și al acumulării și distilării amintirilor propriilor trăiri, George Potra a scris mii de pagini despre oamenii orașului, despre străzile și casele sale, despre aspirațiile și decepțiile sale din timp de pace și de război.

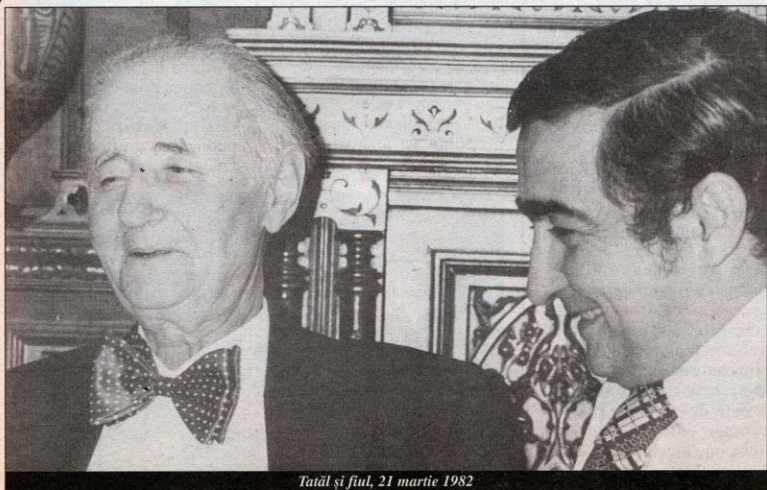
În restituirea unor pagini memorabile ale geografiei spirituale a Bucureștilor, George Potra s-a oprit cu interes și respect asupra anticarilor orașului. Ca om de știință s-a ferit întotdeauna de vorbele mari, a fost echilibrat și riguros în judecăți, dar paginile ce le-a dedicat acestora – prima evocare largă și afectuoasă de acest gen – îi

proiectează ca actori înconfundabili pe scena orașului timp de aproape o sută de ani.

Din filele îngălbenite de timp ale arhivelor naționale, din paginile memorialistilor și ale ziarelor de epocă, din acele zeci și zeci de informații, aparent insignifiante, de la un simplu amănunt, până la un contract de vânzare-cumpărare sau un ferpar, George Potra a reconstituit pe fundal de epocă o galerie de anticari bucureșteni – Leon Alcalay, Pinath, Hascal și Chaim Steinberg. Dacă unora le-a reconstituit biografia din documente, atâta cât s-a putut, altora, precum Pohl, Vogel, Fischer-Galați, Weissman, Moritz Goldenberg („Moțache“), Iuliu („Filosoful“) și Lică, Herman („Cotoristul“) și Mișu („Boul Apis“) Pach, Marcu, Mișu și Jean Pollack, Iancu Eschenazy, Haran Nathan („Nathan der Weisse“), Ghizela Popper („Madame Batiște“ sau „Baba din Batiște“), Azur Mușoiu, Șerban

Cioculescu, Gheorghe Cardaș, Gheorghe Cărbăș, Radu Sterescu, Vasile Daschevič –, pe care i-a cunoscut personal, îndeaproape, le-a făcut portrete de mare fidelitate. În pagini memorabile – salutate și apreciate ca atare de istorici și literați români de ieri și de azi – aceștia apar așa cum au fost: intelectuali sau simpli negustori, erudiți sau neinstruiți, profunzi sau superficiali, sociabili sau hachițoși, agreabili sau antipatici, generoși sau cărpănoși, vanitoși sau fals umili, ordonați până la pedanterie sau campioni ai dezordinii, eleganți sau răpănoși, locvacii sau taciturni, spontani prieteni sau răuvoitori pentru nimic, rafinați sau necizelați, întemeietori de dinastii sau simple numere în registrul comerțului.

În fața „dulapurilor“ sau a prăvăliilor – simple dughene sau magazine dichisite – George Potra a întâlnit pe unii dintre marii vizitatori ai acestora, immortalizându-le profilul de cumpărător: Nicolae Iorga, dr. Constantin

Tatăl și fiul, 21 martie 1982

George Potra și Șerban Cioculescu (stânga),
26 aprilie, 1985

Angelescu, Alexandru Lapadatu, George Țiteica, Iuliu Valaori, Constantin Kirițescu, Charles Adolphe Cantacuzene, Scarlat Callimachi, dr. N.I. Angelescu, Constantin Moisil, Anghel (Gilly) Pomescu, Eugen Lovinescu, Victor Eftimiu, N.D. Cocea, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu, D. Panaitescu (Perpessicius), Mateiu I.L. Caragiale, I.U. Soricu, N. Ionescu-Barbă, Gh. Popescu-Liseanu, Remus Caracac ș.a.

Tatăl meu a lăsat rânduiri de aleasă frumusețe privind nașterea minunatei sale pasiuni pentru carte, *bibliofilia*, iar eu unul am fost martor apropiat și fidel al acestei iubiri, al sacrificiilor sale materiale, al bucuriilor și suferințelor sale spirituale.

Scrisa undeva George Potra: „Aceste pasiuni cereau bani, din ce în ce mai mulți, așa că de nenumărate ori am sacrificat banii ce-i primeam de la părinți pentru diferite cumpărături ce-mi erau strict necesare. Pălăria, cravata, ciorapii sau alte lucruri trebuincioase, pentru care primeam bani, se transformau în pachete de cărți. Fiindcă înainte de a mă duce să-mi cumpăr cele de mai sus, treceam, ziceam eu, într-o vizită scurtă la anticari. Și acolo, ca un făcut, totdeauna

când se nimeria să am bani pentru ceea ce mi se dăduse să cumpăr, se întâmpla ca anticarii să aibă noi pachete de cărți în care se găseau desule din cele care mă interesau și pasionau.”

Din adolescență până la moarte a rămas statornic acestei mari iubiri. Atunci când, în timpul războiului, Bucureștii au început a fi bombardați, și-a împachetat toate cărțile prețioase și, însoțit de familie, le-a fost și unora și altora – departe de Capitală – tată și paznic până la încetarea ostilităților.

George Potra ne-a transmis, nouă, copiii săi, această iubire. Niciodată n-am încercat vreo frustrare atunci când o altă și altă carte, uneori doar o broșură centenară, căutată de decenii, era cumpărată cu un nou sacrificiu material. Ochii săi, care solicitau înțelegere, îi căutau pe ai noștri și îi întâlneau luminoși, bucușori,

uitând paltonul nou sau pardesiul promis, în locul lor rămânând haina din generația precedentă ce-o purtam cu un soi de aparte demnitate și orgoliu. Cea care i-a fost alături peste 50 de ani, soția sa și mama noastră, Ana Potra, nu i-a reproșat o clipă, nici chiar mut, că toată averea cu care intrase în căsnicie s-a dus pe bibliofilie, fiind pierdută o dată pentru totdeauna cu *Bibliofila* dispărută atunci când au sfârșit alte și alte aventuri intelectuale începute în epoca interbelică.

Bibliofila a fost altceva decât celelalte anticariate de până la ea. În fondatorul ei, contemporanii, mai tineri sau mai vârstnici, au întâlnit un erudit, un rafinat, un autentic intelectual, care a avut ambiția să ofere Micului Paris ceva similar Parisului adevărat.

Dincolo de valori, de criterii de etalare științifice și estetice, *Bibliofila* a fost spațiul unor manifestări culturale – printre care, cu deosebire cele comemorative – de rezonanță națională.

Totul s-a bucurat de o baie de lumină, de aburul poveștilor, de altitudinea și căldura întâlnirilor de autentică convivialitate.

În numere viitoare ale revistei *Magazin istoric* voi publica fotografii din colecția tatălui meu. ■

George Potra (al treilea din stânga) alături de C.C. Giurescu (primul)
cărui i-a fost primul doctorand

FOTOGRAFIE INEDITĂ

Dragi cititori,

Am putea pune un pariu cu dumneavoastră că nu veți recunoaște în cei trei copii însemnați în această fotografie de la sfârșitul secolului XIX trei viitori oameni politici ai României. Nici noi, cei care lucrăm la *Magazin istoric* și am văzut, în decursul timpului, mii de fotografii nu am reușit să îi identificăm, fără ajutorul posesorului fotografiei. Domnul Barbu Brezianu ne-a precizat că este vorba despre Gheorghe Tătărescu (x), prim-ministru al României între 1934-1937, Ion Gigurtu (xx), premier în 1940, și Constantin Sănătescu (xxx), premierul primului guvern de după 23 august 1944.

Îi mulțumim domnului Barbu Brezianu pentru că ne-a permis să reproducem această fotografie și domnului George G. Potra, prin intermediul căruia am intrat în posesia ei.

CONSTANTIN ANTIP - 80

La câte visam noi în martie 1967, cei îmbătați de dorința și ambiția de a scoate o revistă de istorie cum nu era și nu mai fusese vreodată în România, mai trebuia ceva. Un șef. Și a venit.

Când i-am văzut uniforma, m-a străbătut un fior rece. Curând însă, dincolo de uniformă, l-am descoperit pe „Domnul Bre”. Îi spuneam așa, auzindu-l rostind adesea miraculoasele cuvinte: „Stai, bre, oleacă!”. Formula magică prin care cel de-al treilea „număr de probă” a devenit primul număr al revistei *Magazin istoric*.

„Domnul Bre”, primul nostru redactor șef, se regăsea la noi printre vechi colegi și prieteni, gazetari împătimiti ca și dansul: Dumitru Almaș, Cristian Popișteanu, Nicolae Minei, Al.Gh. Savu. Erau și alți câțiva, care, temători, pășiseră pragul miraculosului tărâm al redacției. Om cult, cu harul prieteniei și al respectului pentru cei din jurul său, a asamblat din mers calitățile fiecăruia într-un mecanism armonios. Operă de finețe și trăinicie, pentru care octogenarului CONSTANTIN ANTIP îi adresez cu toată căldura și recunoștința colegilor mei urarea de

La mulți ani cu sănătate!

Marian ȘTEFAN

ECOURI

Interviul pe care analistul rus Serghei Markov l-a acordat revistei noastre (Magazin istoric, nr. 6/2005) a stârnit un interes deosebit. În numărul 9/2005 am publicat opinia unui cititor, domnul Ciprian Grigoraș. În continuare, un alt cititor comentează atât opiniile celui intervievat, cât și părerile primului nostru corespondent.

Stimată redacție,

Mă numesc Ghețau Gheorghe Florin și sunt absolvent al Facultății de istorie, filosofie, geografie, specializarea istorie, din cadrul Universității din Craiova. Vă scriu pentru a face câteva precizări cu privire la scrisoarea domnului Ciprian Grigoraș, pe care ați publicat-o în numărul din septembrie.

Istoria este o știință cu totul aparte, printre altele, și prin faptul că, spre deosebire de celelalte științe, ei i se pun în mod deliberat piedici, în încercarea de a reconstitui „adevărul, numai adevărul, tot adevărul”. Între aceste piedici se află și așa-zisul interes național, pentru că, oricât ne-am îndoi de aceasta, fiecare stat își are o variantă oficială a propriei istorii, cât și a istoriei, în general, în funcție de care se raportează la celelalte istorii, cu care de multe ori intră în coliziune. O asemenea coliziune ideatică, cred eu, s-a produs între interviul lui Serghei Markov și scrisoarea lui Ciprian Grigoraș.

Fără îndoială, subscriu afirmației domnului Ciprian Grigoraș cum că Rusia, în cea mai mare parte a istoriei sale moderne și contemporane, a avut o atitudine eminamente contrară celei schițate de domnul Serghei Markov, față de vecinii săi, însă, în combaterea punctului de vedere al celui de-al doilea, cel dintâi preia pe alocuri metodele analistului rus, ipostază cel puțin contraproductivă.

Astfel, domnul Ciprian Grigoraș afirmă: „Analistul Serghei Markov ne demonstrează că nu se poate discuta sincer cu Rusia. Ea și președintele Vladimir Putin arată că rușii nu-și pot privi în ochi trecutul propriu, că

nu se pot analiza obiectiv, nu pot să se privească în oglindă”, ceea ce mi se pare o exagerare flagrantă din partea dumnealui. Este foarte probabil că, în anumite privințe, nu se poate discuta sincer cu Rusia „oficială”, dar în nici un caz nu pot crede că nu se poate discuta cu rușii, în general, căci nu consider atitudinea diriguitorilor de la Kremlin ca fiind aceea a poporului rus luat în bloc; întotdeauna am grijă să fac distincție între popor și conducătorii săi de moment.

Președintele Putin nu poate fi niciodată exponentul întregului popor rus, popor pe care-l consider „prima și principala victimă a politicii inconstiente a conducătorilor săi”, el (poporul rus) a alimentat Gulagul siberian într-un fel în care celelalte victime ale U.R.S.S.-ului nu au făcut-o (din fericire) niciodată. Același popor rus și-a vărsat, din timpul lui Petru I, sângele în războaie pe cât de inutile, pe atât de frecvente, al căror rezultat a fost și (ne place sau nu) renașterea națională a popoarelor din Europa de Sud-Est (deci și a poporului român).

Din 1774 și până în 1829 (adică de la Kuciuk-Kainargi până la Adrianopole), Moldova și Țara Românească și-au recuperat anumite drepturi tocmai datorită victoriilor rusești, victorii ce în mod absolut urmăreau,

în final, anexarea celor două Principate, însă asta nu schimbă cu nimic faptul că vrând să se ajute pe ei ne-au ajutat și pe noi.

Să nu uităm că independența României a fost obținută cu concursul trupelor rusești. Că România nu era capabilă să-și câștige independența de una singură

Pacea de la Brest-Litovsk ...

ne-o demonstrează aventurile Serbiei și Muntenegrului din 1876, care s-au sfârșit prin înfrângerea acestora de către turci. Și chiar dacă România a fost înjunghiată de aliata sa, care i-a răpit sudul Basarabiei, a câștigat Dobrogea, teritoriu mult mai important din punct de vedere strategic și economic decât județele Cahul, Ismail și Bolgrad.

Chiar România Mare (firească, mai exact) s-a obținut prin colaborarea și împotriva Rusiei, totodată, căci Antanta, pentru România, a însemnat mai întâi de toate Rusia (deși a fost o colaborare cu echivocuri), drept dovadă că imediat ce vecinii noștri din Est au încheiat armistițiul cu Puterile Centrale, la finele anului 1917, le-am urmat exemplul, încheind armistițiul de la Focșani; după ce rușii au încheiat pacea de la Brest-Litovsk, în 1918, am încheiat și noi pacea de la București. Înfrângerea lor a fost și înfrângerea noastră.

Transilvania de Nord-Vest pierdută în 1940 a fost recuperată prin colaborarea cu armata roșie, la fel cum Basarabia și Bucovina de Nord au fost temporar recuperate cu ajutorul Wehrmachtului. Ne-au dat cu o mână și au luat cu două, dar important este că ne-au dat.

Nu sunt un avocat al cauzei rusești și sunt conștient de rolul nefast pe care de multe ori l-a jucat Rusia în istoria noastră, dar, dacă depunem atâta zel în contabilizarea minusurilor condiției de vecin a Rusiei, nu strică să evidențiem din când în când și plusurile, oricât de puține și firave ar fi ele.

Aș vrea să-i atrag atenția domnului Grigoraș că, dacă ar fi știut mai bine istoria Rusiei, ar fi aflat că nu doar Finlanda și România sunt singurii vecini din istoria modernă și contemporană, a Rusiei care au atacat-o, ci și Japonia, în războiul din 1904-1905. La fel Imperiul otoman în 1914, când s-a raliat Puterilor Centrale, a atacat Rusia în zona Caucazului, și chiar nou reconstituita Polonie a mareșalului Jozef Pitsudski a atacat în 1920 Rusia, profitând de haosul

provocat de războiul civil ce bântuia în această țară. Germania, la 22 iunie 1941, a atacat U.R.S.S.-ul din poziția de vecin al acesteia, poziție obținută prin a patra împărțire a Poloniei, în 1939.

Cât despre terorismul contra căruia luptă Rusia în Cecenia, după cum spune domnul Markov, și pe care domnul Grigoraș scrie că ea însăși l-ar fi produs, personal cred că s-ar impune o paralelă cu ceea ce se întâmplă în Irak. Așadar: atât în Irak, cât și în Cecenia, s-a intervenit, după cum au afirmat S.U.A. și Rusia, pentru ordine, stabilitate și mai ales democrație; ambele regiuni sunt extrem de bogate în petrol; majoritatea populației din cele două regiuni este de religie islamică; ambele intervenții au întâmpinat o rezistență înversunată și au produs o recrudescență a terorismului.

Cât despre stadiul democratizării Rusiei, sunt de acord cu domnul Grigoraș că Rusia nu este tocmai un stat democratic; însă să nu uităm că pentru Rusia democrația este un experiment de dată recentă, exceptând perioada lui Kerenski din 1917, și, prin urmare, această formă de organizare statală (cea mai bună pe care o avem) nu poate fi edificată peste noapte. În condițiile în care Rusia este un stat cu un puternic arsenal nuclear, capabil să compromită viitorul omenirii, și știind gravele probleme etnice și mai ales economice cu care se confruntă Rusia, nu pot să cred decât că pe moment o notă de autenticitate în viața politică a acestei țări este absolut necesară, iar istoria ne demonstrează că cel mai bun gardian al democrației este prosperitatea economică.

În încheiere îmi exprim încrederea că atât

în Rusia, cât și în România, formula „sine ira et studio” nu este una golită de conținut și că, dincolo de regăsită poziție de „cetate asediată” a Rusiei, așa cum se observă în interviul oferit de domnul Markov, cât și de tonul pe alocuri pătimaș al domnului Grigoraș, se poate totuși stabili între cele două țări un dialog bazat pe adevăr. ■

... și de la București

LA ȘIPKA DUPĂ 128 DE ANI

Dr. ADRIAN SILVAN-IONESCU

Reînscenările unor bătălii celebre din diverse războaie ale lumii, din Antichitate până în epoca modernă și contemporană, sunt evenimente ce îi atrag pe cei pasionați de istorie, care vor să o re trăiască prin propria experiență de combatanți. Adunați în grupuri sau ca participanți individual, aceștia se îngrijesc de confecționarea uniformei potrivite și de echipamentul aferent. La date bine stabilite, ei se întrunesc pe câmpurile respective de luptă și refac încheștarea din urmă cu decenii sau secole.

Tonul l-au dat americanii, care sunt stăpâniți de sentimentul și conștiința istoriei: ei au început, încă din 1961, să reînscezeze Războiul Civil pe locurile unde se dăduseră marile lui bătălii, apoi, în preajma sărbătoririi bicentenarului Revoluției din 1776, s-au preocupat de luptele Războiului de Independență.

Au luat ființă multe grupuri de re-enactors, așa cum sunt numiți cei pasionați de asemenea spectacole de istorie vie. În filmul Gettysburg (1993) și în mai recentul Gods and Generals (2003), în scenele de luptă ce necesitau mase compacte de oameni în uniformă, regizorul Ronald F. Maxwell a apelat la asemenea re-enactors, iar în generic au fost enumerate toate grupurile care au participat la turnare, pe unități și pe state. Acest tip de Kriegsspiel (jocul de-a războiul) a prins și în Europa de câțva timp și, după căderea Cortinei de Fier, a fost adoptat și de unele dintre fostele țări socialiste. Să sperăm că nu va mai dura mult până când astfel de manifestări vor avea loc și în România.

● Căciulile de dorobanți, cu pene de curcan, au atras imediat atenția ● Cel mai tânăr „oștean“ avea 2 ani și 8 luni, cel mai în vârstă 70 ani ● Discuție despre baionete la un prânz camaraderesc ● Camarazi și inamici fraternizează în jurul unei ploști cu țuică ● Un brav esaul, înarmat până în dinți, cu cercei în ureche, „înjunghie“ pe stegarul turc și-i ia drapelul ● Vicepreședintele Bulgariei, printre spectatori ● Cu tot tirul intens al bulgarilor, otomanii escaladează versantul și pătrund în pozițiile lor ● Intervenția trupelor ruse aduce victoria în tabăra creștină

In intervalul 19-20 august 2005, în Pasul Șipka, nume cu rezonanță eroică în istoria modernă a Europei sud-estice, a avut loc o punere în scenă a evenimentelor de acum 128 de ani. Societatea Națională „Tradiția“, o organizație menită să păstreze vie memoria epocilor de glorie ale Bulgariei, a inițiat și coordonat această manifestare ce a reunit peste 100 de entuziaști, dornici să retrăiască acele clipe mărețe de bărbăție și sacrificiu pentru patrie. Pentru a doua oară în ultimii ani membrii ei înscenează crâncena bătălie din Pasul Șipka, dintre trupele ruso-bulgare și cele otomane, ce s-a desfășurat în 1877, timp de trei zile, între 11 și 13 august, și a deschis drumul armatelor țariste, prin Munții Balcani, spre Constantinopol. O mai veche manifestare de acest fel a avut loc la împlinirea a 25 de ani de la confruntare, în 1902, când 40.000 de soldați bulgari au reconstituit lupta în aceeași locație. La evenimentul de atunci a fost invitat însuși țarul Rusiei, Nicolae II, care a delegat să-l reprezinte,

asa cum informează revista *L'Illustration* din 27 septembrie 1902, pe marele duce Nicolae, fiul celui care, la 1877, fusese generalissimul trupelor imperiale în campania din Bulgaria împotriva turcilor.

Dând curs amabilei invitații primite din partea domnului Plamen Sabev, șeful filialei din Șumen a organizației „Tradiția“, am participat și noi la manifestare. Din păcate, nu am putut beneficia de întregul efectiv al Asociației „Dorobanțul“, căci mai mulți camarazi au fost reținuți în țară de chestiuni personale. Astfel că, în Campania de la Șipka au luat parte un ofițer superior, un subofițer și doi dorobanți (dintre care unul voluntar), cu un drapel.

În prima zi, participanții s-au adunat după prânz pe promontoriul de la Șipka, în preajma impozantului monument. Din automobile și microbuze coborau bărbați cu chipuri radioase, care se salutau familiar și se îmbrățișau, după vechiul obicei slav. Unii, mai grăbiți, au început să se echipeze, să-și îmbrace unifor-

mele și să-și încingă săbiile. Alții, încă în haine civile, lejere, de vară (bluze, pantaloni scurți) își luau pe cap doar o căciulă sau un chipiu, pentru a fi identificați drept *reenactors*. Le-am luat și noi exemplul și ne-am acoperit capetele. Imediat căciulile noastre de dorobanți, cu pene de curcan, au atras atenția și am fost înconjuțați, cu prietenie și nedisimulată curiozitate, fiind imediat adoptați în grup.

Gheorghe Marinov, colonel în retragere și președinte al Societății Naționale „Tradiția“, a dat câteva indicații și a schițat scenariul după care avea să se desfășoare evenimentul. Apoi s-a făcut o mică repetiție, mimând etapele mai importante, precum înmânarea steagului de la Samara, primit de voluntarii bulgari cu urale, dar huiduit și fluierat (în glumă, evident) de grupul de turci, interpretați însă tot de bulgari. Această ieșire spontană a camarazilor ce purtau, temporar, fesuri și șalvari și-și asumasera hula postură de inamici și de păgâni a creat unanimă hilaritate între participanți.

Ilustrăm acest articol cu imagini din timpul reînscenării istorice a campaniei de la Șipka

Din niște remorci au fost coborâte, cu destulă ușurință, două mici tunuri de munte și au fost așezate în baterie de servanții de artilerie, comandați de un locotenent major cu favoriți negri. Ulterior, am aflat că acest mândru ofițer în uniformă rusească este medic în viața de zi cu zi, dr. Sotir Karanikolov. Unul dintre subalternii săi, un subofițer, este conferențiar universitar la Facultatea de Chimie a Universității din Șumen, dr. Stanimir Stanev. Componenta participanților era foarte diversă, așa cum se va vedea mai jos: unii erau magistrați sau juriști, precum Todor Penev Pavlov, procuror, și Sava Popsavov, distins avocat din Sofia, alții lucrau în construcții sau la șantierul naval din Ruse, precum Peter Asenov Petrov (bun vorbitor al limbii române, pentru că tatăl său fusese român), alții erau militari în retragere, precum deja menționatul Gheorghe Marinov sau colonelul Agop Kazazian, actualmente președinte al unei întreprinderi vinicole dar pe toți îi reunea pasiunea pentru istorie și pentru reînvierea acestuia într-un spectacol cât mai riguros reconstituit.

După socotelile noastre, media de vârstă era 50 de ani. Decanul adunării, în etate de 70 de ani, era foarte simpaticul și comunicativul avocat Sava Popsavov, fluent în franceză și în engleză, care își luase rolul de corespondent britanic de presă și se îmbrăcase în haine bej, cu cască de plută, colonială, binoclu prins de gât, două revolve și o sabie la brâu. Ochii jucăuși, mustața în furculiță și barbișonul cănit, la care se adăuga o pipă stinsă, îl făceau un personaj pitoresc și atractiv, cu suflet încă tânăr, mereu pus pe șotii. Domnia sa ne-a fost util ca tălmăci și o foarte plăcută companie în tot răstimpul petrecut acolo.

Unii dintre membrii „Tradiției” își aduseră și copiii de diverse vârste, de la cele mai fragede ca drăgălașul Niko, de doar doi anișori și opt luni, adevărată mascotă a grupului până la adolescenții și liceeni, cu mustața abia mijită. Acesta este cel mai bun mijloc de a sădi dragostea de patrie și de istorie în sufletul progeneriturilor care, prin asemenea reînscenări, simt că participă direct și activ la cucerirea independenței țării lor. Părinți (inclusiv mame) și copii erau

îmbrăcați în uniforma sobră a voluntarilor bulgari: tunică de postav gros, negru, la două rânduri, cu petlițe și contraepoleți roșii, căciula neagră, cilindrică, scundă, cu fundul roșu și cu o cruce slavă, de alamă, în față, pantaloni negri și cizme. Marea majoritate posedau propriile arme de foc, puști Krnka și revolve Smith and Wesson, piese originale, contemporane bătăliei, fiind colecționari de mare anvergură, cu sute de exponate în panoplie.

După comunicările de rigoare și explicarea desfășurării spectacolului de a doua zi, pe la orele 16, participanții au primit liber. Am fost conduși de colonelul Kazazian la un mic hotel din preajma orașului Kazanlâk. În seara aceea am fost oaspeții săi la un dineu camaraderesc, unde ne-am cunoscut mai bine și ne-am împărtășit unii altora experiența de *re-enactors*. Am descoperit în colonelul Kazazian un mare specialist în baionete și posesor al unei colecții de peste 200 de exemplare, unele rarități, provenind din toată lumea și din toate epocile. Este, de asemenea, un împătimit al reînscenărilor, având la activ chiar participări internaționale, cum ar fi, spre

pildă, la Austerlitz, unde a fost până acum de trei ori. Și ceilalți convivi erau cunoscutori într-ale istoriei militare și am putut avea un dialog foarte interesant și informativ. Între altele, cunoșteau în detaliu istoria României și puneau întrebări la obiect privind diverse evenimente și personalități.

A doua zi, scularea s-a dat militărește, la ora 5, pentru ca la 7 să putem pleca spre Șipka, la distanță de 30 km, unde trebuia să ajungem înainte de orele 8, când accesul automobilelor urma să fie oprit din considerente de securitate pentru oficialitățile ce aveau să participe la eveniment.

Față de ziua precedentă, când fusese atât de cald, încăl dorobanții mei se plâneau că asudă sub căciula de miel, iar eu îmi acoperisem chipul cu o coafă de pânză albă, cu cefar, pentru a mă proteja de soarele dogoritor, în dimineața de 20 august era foarte frig pe platoul din jurul monumentului. Bătea vântul, nori groși învăluiau culmile din jur și ceața plutea prin văi. Atmosfera era tristă, deloc potrivită unei sărbători. Toți participanții încercau să-și mai adauge flanele sau maiouri pe sub uniforme, spre a le ține de

cald. Abia acum „căciularii” români au apreciat la justa valoare mândra lor cucă de blană, pe care și-o trăseseră bine peste urechi. Doar vântul le cam deranja penele de curcan prinse la cocardă. M-am felicitat că îmbrăcasem uniforma de mare ținută ale cărei mănuși albe îmi încălzeau acum mâinile. Cerchezii din garda țarului erau cei mai avantajați cu marile lor pelerine de postav aspru, cenușiu, pe care însă, desăvârșiți cavaleri, le oferiseră celor câteva doamne ce participau, ca simple combatante, la eveniment.

Un medic al trupelor de voluntari bulgari, cu brasardă albă cu cruce roșie figură ascetică, cu barbă căruntă, rară, și o lungă coadă de păr înspicat, lăsată să-i atârne de sub căciulă și un *hekim* (doctor) otoman, cu ochelari fumurii și fes, se apropie voioși de mine. Ca un bun Samaritean, „creștinul” îmi întinde o mică ploscă circulară, învelită în piele, desigur o antichitate de secol XIX. Mă văzuse rebegit de frig și conștiința sa profesională îl îndemnase să-mi dea „primul ajutor”. Trag o dușcă de rachiu, închinând pentru

Bulgaria și pentru România, și simt că mă întrezesc. Recipientul este oferit și sergentului de dorobanți, ce mă secunda, ca și medicului turc. Amici și inamici fraternizează împărțându-se din băutura tare și parfumată.

Dintr-un camion sunt împărțite arme de epocă și muniție de manevră participanților din cele două tabere. Deoarece trupele române nu luaseră parte la această încheștare în 1877, nouă nu ne-au fost date puști. Copiii își aveau propriile lor arme, la dimensiuni reduse, dar funcționale. Sub atenta supraveghere părintească, micii voluntari începuseră să simuleze lupta corp la corp, se tăvăleau și făceau tumbe, cu multă veselie, prin iarba înaltă.

Pentru a-și omori timpul și a se mai încălzi până la începerea manifestării, participanții au mai făcut o repetiție, de data aceasta cu uniforme și întregul echipament. Fiecare trebuia să-și știe locul ce urma să-l ocupe și mișcărilor necesare. Aici s-a remarcat un aprig *esaul* de cerchezi, cu un cercel de aur în ureche, *papașa* (căciulă) albă, *cerkeska* neagră, galonată cu aur, și înarmat până în dinți care, de mai multe ori, a tăbărit pe un stegar turc

pe care l-a ținut la pământ și l-a „înjunghiat” cu *kindjalul* de la brâu; apoi, înșfăcând steagul verde al Profetului, l-a fluturat victorios deasupra capului, în uralele puternice ale camarazilor, și a oferit trofeul comandantului bulgar.

A sosit și ora ceremoniei. Fanfara a marcat momentul începerii prin interpretarea mai multor marșuri. Un sobor de preoți în frunte cu un înalt ierarh a ținut o slujbă de pomenire a eroilor. Vlădica a rostit o predică. Un actor cu voce puternică și clară a recitat un lung poem epic despre bătlia de la Sipka. Au fost, după aceea, nominalizate oficialitățile care onorau solemnitatea, începând cu vicepreședintele Bulgariei, general maior (r) Anghel Marin, urmat de miniștri, generali, ofițeri superiori și reprezentanți ai administrației locale. În timp ce fanfara intona marșul eroilor, au fost depuse coroane de flori. Ne-a crescut inima când am văzut și o frumoasă coroană cu tricolorul românesc din partea ambasadei noastre. Dar, ulterior, ne-am posomorât când am constatat că diplomatul ce ne reprezenta țara, cine o fi fost acela, un domn însoțit de doi adolescenți guralivi și lipsiți de respect față de ceremonia în plină desfășurare, ce au pălăvrăgit cu glas tare și au răs tot timpul, ironizând chipurile și ținutele, ne-a ignorat total, nu a venit să ne dea măcar binete

și să ne întrebe cine suntem și de unde venim. Căci este greu de crezut că nu și-a dat seama că suntem români de vreme ce purtam, cu cinste, flamura patriei și uniforma bravelor „curcani” (iar subofițerul nostru le-a atras atenția tinerilor săi însoțitori, în bună limbă românească, să păstreze tăcerea sau poate tocmai aceasta să fi fost cauza pentru care am fost ignorați!).

Când s-a intonat imnul național, toți au stat smirnă, iar ofițerii au salutat. După care s-au rupt rândurile și spectacolul s-a desfășurat conform scenariului stabilit în ajun: niște țărani cu sarica în spate, opinci mari și căciuli înalte veneau să se înroleze voluntari. Medicul ascetic le făcea un consult, după care erau înscrși în evidențele militare și primeau arme, cu care se încolonau alături de ceilalți voluntari, deja în uniformă. Apoi, un domn în jachetă neagră și cu un joben cam turtit pe cap oferea comandantului steagul din Samara. Acesta îngenunchea și-l săruta, după care trecea cu el desfășurat în vânt prin fața frontului, care îl ovaționa.

Imediat începeau luptele: artileria slobozea tunurile asupra turcilor masați într-o vale cu vegetație abundentă, ce le slujea de camuflaj. Pe stâncile din jurul viroagei se aflau bulgarii, care deschiseseră foc de voce cu armament ușor. Cu toată puternica fusiladă, otomanii reușeau să escaladeze peretele

abrupt și să pună în pericol pe apărători. Atunci, cu hăulituri și urale, intrau în luptă trupele rusești, cu viteazul esaul de cerchezi în frunte, și-i respingeau pe turci, cu pierderi grele, capturându-le drapelul.

Cu aceasta spectacolul a luat sfârșit și participanții au început să-și facă reciproc fotografii, individuale sau de grup, ori să pozeze publicului dornic de amintiri. Uniformele albe și căciulile împănate ale „curcanilor” români au atras atenția tuturor și au devenit modelele preferate ale fotografilor de ocazie ori ale cameramanilor profesioniști. Copiii, mai mari sau mai mici, erau așezați lângă dorobanți, spre a fi immortalizați de părinți, ca un memento al spectacolului de istorie vie la care asistaseră.

În spirit camaraderesc, la despărțire, Plamen Sabev ne-a oferit un medalion de porțelan cu stema Societății Naționale „Tradiția”, câteva publicații de specialitate și un CD-rom cu imagini de la diverse manifestări la care luaseră parte, cu arme și uniforme. Apoi am schimbat cărți de vizită, am promis să ne reîntâlnim la anul și ne-am luat rămas bun.

Vajnicii apărători ai Pasului Sipka și-au dezbrăcat, cu regret, uniforme și au redevenit blânzii civili din viața zilnică. Pentru o clipă s-au acoperit de gloria străbunilor și au mărșăluit, alături de umbrele acestora, prin locurile sfințite de sângele lor. ■

POEZIE

(scrisă de Octavian Goga în 1905)

(Monoverb: 5-8)

C K |

Soluție rebus:

MIȘCAREA MEMORANDISTĂ

VO - A - ZEI - BASEȘTI - NE - SIT - BARIT - VIENA - RATE - L - ILC - TIR - DELEGATIE - LE - ATUURI - LUAT - AR - EM - CLUI - DR - P - SA - R - CAUZA - CICIO - BOR - SIBIU - VILA - UIT - IGNAT

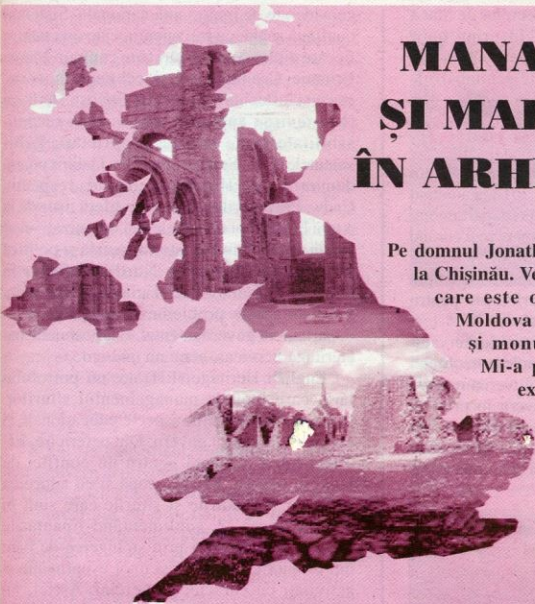
ALBUM ISTORIC

MANAGEMENT ȘI MARKETING ÎN ARHEOLOGIE

Pe domnul Jonathan Eagles l-am cunoscut la Chișinău. Venise să studieze modul în care este organizat în Republica Moldova managementul siturilor și monumentelor arheologice.

Mi-a povestit despre sistemul existent în Marea Britanie.

Mi s-au părut lucruri extrem de interesante, nu numai pentru specialiști, și sunt convins că veți citi rândurile care urmează cu același interes.

D. M.

JONATHAN EAGLES

Arheologia profesionistă este o disciplină relativ tânără, care s-a dezvoltat în cursul secolului XX. Prețuirea ruinelor arheologice, în schimb, are o istorie mult mai veche. În Marea Britanie, importanța arheologiei pentru marele public a fost recunoscută prin legile Parlamentului încă din secolul XIX. De fapt, înființarea lui British Museum, prin British Museum Act, din 1753, reprezintă prima acțiune întreprinsă de guvern pentru sprijinirea arheologiei în interesul publicului. Și putem coborî și mai jos în timp, la opera marelui anticar din secolul XVI John Leland, care a alcătuit un vast inventar al siturilor și monumentelor, în cursul unor călătorii prin Marea Britanie, sub patronajul regelui Henric VIII.

În secolul XXI, statul are datorii și responsabilități în privința protecției și utilizării descoperirilor făcute de arheologie, care reflectă importanța unor situri arheologice pentru publicul larg. De exemplu, este de neconceput că statul ar putea renunța la interesul pentru Stonehenge și Zidul lui Hadrian (*Magazin istoric*, nr. 8/1970).

Dincolo de asemenea monumente faimoase, statul și-a asumat responsabilitatea pentru situri și monumente mai cunoscute sau mai puțin știute, în numele interesului general.

Chiar dacă domeniul managementului moștenirii culturale este inundat de organizații

non-guvernamentale (ONG), guvernul exercită controlul ultim în multe domenii ale arheologiei publice. Cea mai directă formă de control este cea financiară: mai multe departamente guvernamentale sunt responsabile pentru distribuirea finanțării către agențiile și ONG-urile care sprijină cercetarea și administrează situri și monumente arheologice ce reprezintă atracții pentru vizitatori. Cel mai important departament guvernamental este cel pentru Cultură, Media și Sport. Este unul relativ nou apărut, la începutul anilor 90, cu titulatura Departamentul pentru Moștenirea Națională. El a avut o istorie

destul de agitată, primul său secretar de Stat a fost forțat să demisioneze în urma unor scandaluri legate de viața personală. De asemenea, a suferit mai multe schimbări de nume.

Acces liber sau cu plată?

Succesul obținut de Londra, care va găzdui Jocurile Olimpice de vară din 2012, a adăugat o responsabilitate majoră acestui departament. Arheologia constituie o preocupare mai curând minoră în cadrul departamentului și rareori reține atenția secretarului de stat. Moștenirea arheologică nu constituie o prioritate pentru guvern.

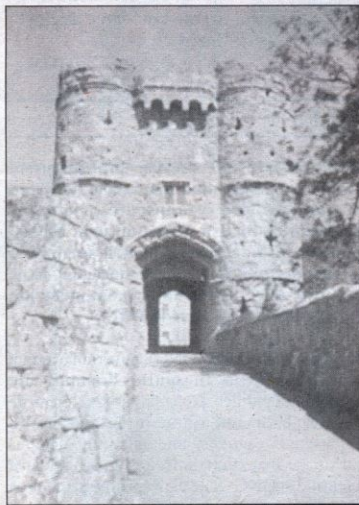
La mijlocul anilor 80, guvernul conservator s-a gândit să rezolve problemele arheologiei prin înființarea unor agenții guvernamentale (*quango*). Dependența de guvern în privința finanțării și trebuind să dea socoteală în fața Parlamentului, aceste *quango* erau gardienii și managerii siturilor, zonelor și monumentelor

considerate de importanță națională. Sistemul continuă și azi, cu trei agenții, câte una pentru fiecare dintre cele trei țări care compun Marea Britanie. Cea mai mare și, cel puțin în teorie, cea mai influentă agenție este English Heritage (Moștenirea engleză), care are în responsabilitate peste 400 de proprietăți. Echivalentele ei din Scoția și din Țara Galilor poartă denumirea de Historic Scotland, respectiv Cadw. Prevederile legislative diferă ușor de la o țară la alta, dar toate cele trei organizații sunt foarte asemănătoare. Istoria socială și politică dificilă din Irlanda de Nord au afectat în asemenea măsură serviciul arheologic de acolo, încât de aceste probleme se ocupă încă un departament guvernamental, Environment and Heritage Services, și nu un *quango*.

English Heritage (EH) are un portofoliu larg, care include managementul siturilor, cercetarea, publicații, aspecte educaționale și consultanță pentru guvern. Din nefericire, EH este adesea criticată pentru un conflict de interese irent. EH se ocupă și cu aducerea turiștilor la clădirile și siturile care sunt în administrarea sa, suplimentând finanțările primite de la guvern prin strângerea de bani din promoții, organizarea unor evenimente și activități cu caracter comercial. Astfel, un număr dintre cele mai populare și semnificative situri și monumente aflate în administrarea lui EH percep o taxă de intrare și au în spațiul lor magazine și expoziții cu vânzare. La Stonehenge se pot cumpăra mici jucării, tablete de ciocolată al căror ambalaj amintește monumentul sau miniaturi din plumb, în vreme ce la Wroxeter, în orașul roman, se pot procura inclusiv replici în plastic ale monetelor romane. Majoritatea siturilor arheologice și monumentelor aflate în administrarea lui EH au încă acces liber. Ele sunt monitorizate de arheologi din regiune, dispun uneori de gardieni, dar cel mai adesea măsurile de protecție se reduc la garduri și la acoperirea ruinelor care au nevoie de o asemenea protecție pe timp de iarnă.

Există o tradiție a accesului liber la monumente în Marea Britanie; totuși, clădirile istorice, mai ales castelele și proprietățile, oferă mai multe posibilități pentru a genera venituri, nu numai din comerț, dar și prin organizarea unor evenimente, precum reconstituiri, piese de teatru și concerte.

English Heritage este o organizație vastă, care grupează arheologi de marcă, conservatori

Carisbrooke Castle, aflat în proprietatea lui English Heritage, este o construcție din sec. XII. Nu a fost niciodată cucerit prin forță, dar în anul 1136, din cauza unei secete teribile, care a făcut ca puțurile sale cu apă să sece, apărătorii au fost obligați să se predea. Aici și-a găsit o vreme adăpost și regele Carol I, cel alungat de Parlament. În 1648 suveranul a fost dus la Londra, unde era decapitat un an mai târziu

talentați și oameni care se ocupă de educarea publicului. Ei lucrează alături de personalul care se ocupă cu vânzările și marketingul sau de relațiile publice. Este un amestec ciudat și, deși EH s-a gândit să demarce diferitele sale departamente pentru obiective operaționale, imaginea oferită publicului este confuză. În același timp, EH este vulnerabilă criticilor politice, atât celor venite dinspre guvern, cât și dinspre Parlament, care acuză organizația de slab management financiar, de incapacitatea de a utiliza resursele. Acuze vin și dinspre cei care reproșează EH că nu este capabilă să sprijine arheologia, așa cum ar trebui, sau să ofere servicii educaționale „potrivite”. Chiar și numele este criticat: English Heritage poate părea exclusivist și naționalist, intrând în conflict cu o societate multiculturală.

Arheologie de piață

Rolul de consultant îndeplinit de EH pe lângă guvern în privința planificării, dezvoltării și a problemelor de ambient, împreună cu vastul său portofoliu de proprietăți ar trebui să-i confere o voce politică influentă. Totuși, în cei 20 ani de existență, EH s-a dovedit adesea lipsită de putere din cauza dependenței financiare de guvern. Aceasta este o problemă care afectează arheologia în ansamblul ei în Marea Britanie. Și alte organizații arheologice importante sunt dependente de patronajul politic și de finanțarea de la guvern. Council for British Archaeology (Consiliul pentru arheologia britanică) are autoritatea să acționeze ca un grup pentru lobby politic în favoarea arheologilor profesioniști. Totuși, principala finanțare îi vine de la British Academy, care, la rândul ei, este finanțată în primul rând de către Department for Education

Magazine English Heritage de unde cei ce doresc pot cumpăra replici ale unor obiecte istorice

and Skill (Departamentul pentru Educație și Aptitudini), ceea ce înseamnă că independența lui Council for British Archaeology este compromisă. Chiar și puternicul National Trust, o organizație caritabilă cu peste 3 milioane de membri cotizanți, care stăpânește mult pământ și proprietăți istorice în Anglia și Țara Galilor, își datorează până la urmă autoritatea și statutul Parlamentului, fiind creat printr-o lege a acestuia în 1907. Unele dintre pământurile Trust-ului au fost declarate „inalienabile” și nu pot fi valorificate decât dacă Parlamentul acceptă acest lucru printr-o legislație nouă; de aici puternicul interes al Trust-ului de a obține bunăvoința parlamentarilor.

La nivel organizatoric, managementul și prezentarea către public a arheologiei în Marea Britanie sunt complexe și dinamice. Există o curioasă juxtapunere între rolul guvernului în promovarea valorificării siturilor și monumentelor pentru a genera venituri cu intenția expresă de a face ca acestea să se autofinanțeze și relativ scăzuta prioritate politică acordată trecutului material al națiunii. Organisme precum English Heritage și National Trust, cu un personal format din specialiști de marcă, sunt întreprinderi comerciale, supuse regulilor de piață și supravegherii politice.

Reglementările privind dezvoltarea, mai ales cea urbană, sunt o altă moștenire majoră a anilor 80, care continuă să influențeze practica arheologică și relațiile ei cu piața. În 1989, guvernul a fost forțat să revizuiască reglementările privind planificarea urbană în Anglia și în Țara Galilor, ca răspuns la cazul devenit celebru al descoperirii ruinelor lui Rose Theatre din Southwark, Londra. Locul respectiv a fost curățat pentru construirea unui

O porțiune din zidul lui Hadrian

nou bloc de birouri, dar importanța arheologică a ruinelor i-a determinat pe arheologi și pe oamenii de teatru să organizeze o serie de proteste acolo, cu speranța că vor putea salva situl ca un monument arheologic. Rose Theatre data de la începutul secolului XVII, era asociat cu marea epocă elisabetană și iacobină a autorilor de piese de teatru și exista credința că William Shakespeare a jucat pe scena sa.

La acea dată, constructorul nu era obligat să faciliteze munca arheologilor pe șantier sau să creeze condiții pentru o viitoare prezentare a ruinelor, în contextul noii construcții. EH s-a plasat alături de constructori, susținând efectuarea unor săpături arheologice complete, după care situl să fie acoperit de noua construcție, raportul întocmit de arheologi urmând să rămână singura mărturie despre teatru. În acest caz, demonstrațiile organizate au făcut să se ajungă la o soluție de compromis. Constructorii și-au modificat planurile și au asigurat un spațiu limitat de expunere pentru ruine ale teatrului în subsolul noii clădiri. Ulterior, în 1990, guvernul a emis o notă de reglementare pentru politica de planificare urbană, cunoscută drept PPG 16. Acest document stabilea principiul de bază potrivit căruia constructorul plătește pentru avizul arheologilor înainte de a începe lucrările.

Drept urmare, s-a născut o competiție între arheologi. Au apărut numeroase organisme ale arheologilor în Marea Britanie, care acționează pe o piață liberă și competitivă, concurând pentru a obține contracte de la firmele de construcții. Au sporit ofertele de lucru pe termen scurt pentru arheologi, iar constructorii au fost obligați să includă în planurile lor și activitatea de avizare arheologică.

Pe de altă parte, calitatea muncii prestată în asemenea condiții ridică semne de întrebare. Relația comercială dintre organismele arheologilor și firmele de construcții fac de multe ori ca săpăturile să fie făcute cât mai ieftin cu putință, fără suficientă preocupare pentru publicarea rezultatelor sau pentru expunerea ulterioară a descoperirilor. Cerințele constructorului impun ca treaba arheologilor să fie făcută cât mai repede; chiar și arheologii sunt interesați să termine treaba mai iute pe un șantier ca să se poată muta pe altul, înainte să preia lucrarea concurența.

Săpături arheologice în prime time

Din punct de vedere al publicului, publicarea rezultatelor săpăturilor are, probabil, mai mică semnificație, decât asigurarea posibilității accesului său fie direct la sit, fie prin intermediul unor expoziții. Serviciul arheologic de la Museum of London s-a dovedit expert în a populariza rezultatele arheologiei urbane de pe șantierele de construcții din capitala britanică, folosind mass-media sau diferite expoziții organizate la sediul muzeului.

Rolul televiziunii în popularizarea arheologiei în Marea Britanie în ultimul deceniu este foarte bine cunoscut. *Time Team*, un program realizat de o companie comercială de televiziune, a avut un succes fenomenal în Marea Britanie și în alte țări. Concepția programului o echipă de arheologi de elită primește o sarcină concretă de cercetare care trebuie îndeplinită într-un interval de trei zile a depășit tradiția transmisiunilor academice cu subiecte din arheologie. Chiar înainte de difuzarea acestui program, la același canal de televiziune eșuase un altul, care avea ca vedetă un universitar de la Cambridge University. *Time Team*, introdus de un actor, a creat o nișă de piață de 4 milioane de spectatori la fiecare emisiune. În plus, formatul lui *Time Team* a încurajat participarea publicului la proiectele arheologice. Evenimente precum *The Big Dig* (Marea săpătură) au atras mii de oameni în cadrul unor transmisiuni în direct. Una peste alta, *Time Team* a găsit formula prin care să explice procesele specifice arheologiei unei largi audiențe.

Acest program a jucat un rol și în relația dintre arheologie și stat. Popularitatea programului a făcut ca prezentatorul acestuia, Tony Robinson, să devină un influent purtător

Clădiri de pe Northumberland Avenue, restaurate prin grija lui English Heritage

de cuvânt al arheologiei. Au contat și activitățile politice desfășurate de Robinson. Ca membru al Comitetului național executiv al Partidului Laburist, Robinson a putut ridica probleme legate de arheologie în cadrul partidului care s-a aflat la guvernare din 1997. În 2004, Conferința națională a Partidului Laburist a emis un document care includea o declarație de sprijin pentru „o strategie unificată de protejare a moștenirii noastre arheologice de neînlocuit“.

În centrul politicii actualului guvern față de arheologie s-a aflat crearea unui Program pentru antichități mobile. Programul este coordonat de o echipă de la British Museum și finanțat de DCMS. Ideea de bază este un cod voluntar practic pentru înregistrarea obiectelor arheologice descoperite de cetățeni. Pus la punct pentru a încerca să contracareze traficul ilicit de antichități și pe entuziaștii care umblă cu detectoare de metale și pradă siturile arheologice, Programul are și o componentă educațională. El caută să includă oameni obișnuiți inclusiv cei care umblă cu detectoare de metal în proiecte arheologice. Scopul nu este să ofere o alternativă la măsurile legale instituite pentru a face față traficului internațional cu antichități și furturilor din siturile arheologice, de care se ocupă poliția.

Cabinele telefonice din cel de-al doilea război mondial fac farmecul străzilor londoneze

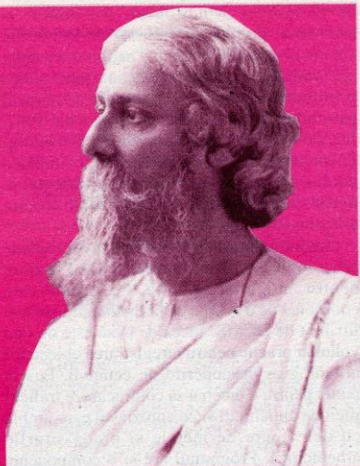

Unul dintre laboratoarele de restaurare ale organizației

Dar, în mod inevitabil, comerțul ilicit și activitatea celor care fură cu ajutorul detectoarelor de metal nu constituie priorități pentru autorități.

Cu o rețea de ofițeri de legătură regionali, Programul construiește o bază de date a obiectelor și siturilor nou descoperite, într-un proiect novator, care servește atât comunitatea arheologică, cât și guvernul. Arheologia are de câștigat printr-un spor de informație și prin înregistrarea siturilor pe hartă, cât și prin educarea publicului. Politica guvernului este servită prin gradul de implicare socială a unui proiect care este corect din punct de vedere academic, dar nu este restrâns doar pentru categoria de mijloc a societății, care a urmat o facultate sau care, în mod tradițional, a manifestat interes pentru moștenirea arheologică. Tendința de a lărgi implicarea în arheologie, fie prin proiecte sprijinite de guvern, fie prin intermediul televiziunilor comerciale, a început în urmă cu o decadă și va continua. O generație de arheologi este educată în spiritul unui climat politic „fără clase sociale“ și de integrare socială. Percepțiile populare asupra arheologiei, ca proces, asupra semnificației siturilor și monumentelor arheologice au sporit. În prezent, arheologia este la modă în Marea Britanie. Guvernul nu ar fi manifestat atâta preocupare față de o asemenea problemă dacă nu ar fi știut că există un interes și o preocupare a populației pentru arheologie. Nu există vreo garanție că această „modă“ va dura, dar este evident că arheologia s-a bucurat de succes în mediul pieței libere creat de activitatea politică din ultimii 20 ani. Statutul siturilor și al monumentelor arheologice ca elemente ale trecutului națiunii și ale mediului național a sporit ca o consecință a acestui succes. ■

Laureatul Premiului Nobel pentru Literatură din anul 1913, Rabindranath Tagore, supranumit „Sufletul Bengalului“, „Profetul Indiei moderne“, părea, chiar din perspectiva epocii sale, un personaj de poveste care a viețuit între două lumi niciodată contemporane: India – celor patru adevăruri ale lui Buddha, a doctrinelor Yoga, castelor și boxului quan fa (din care, spune legenda, se trage celebrul kung fu) și Occidentul făuritor de mituri, opere de artă remarcabile, dar și de „războaie sfinte“, purtate „în numele lui Dumnezeu“. Ca și Sakyamuni (Buddha), a fost un prinț frumos de pe malul Fluviului Sfânt, Gange, ale cărui valuri poartă spre Nirvana cenușa oamenilor Țării Bhārata, India.

COMENTARIILE ÎNTELEPTULUI TAGORE ASUPRA VIETII

MARIUS CHELARU

Al 13-lea copil al lui Devendra Nath (Devendranath) Tagore (supranumit Mahārishi Sfântul/Înțeleptul) s-a născut la 6 mai 1861 în Jorasanko cartier la periferia Calcuttei. A beneficiat de o educație tradițională solidă: tatăl era un lider al mișcării Brahma Samaj. Fondată la începutul secolului XIX de un iluminat cu studii în Anglia, atras de creștinism, această mișcare a încercat să dea tradiției hinduse o interpretare modernă, mai apropiată de creștinism, fapt pentru care doctrina lui era controversată. Era, în esență, o mișcare filosofică reformistă, având ca trăsătură pregnantă pregătirea intelectuală superioară a numeroșilor adepți. Copilăria lui Tagore a curs într-o atmosferă

marcată de credință și de artă (mai ales literatură, muzică, pictură). În casă „se trăia“ în trei limbi: bengali, sanscrită și engleză, citindu-se poeți din Bengal, englezi romantici și post-romantici. Lui Tagore i-a plăcut Shelley.

La 17 ani a plecat în Anglia, să studieze Dreptul. Întors acasă însă, s-a dedicat literaturii. În 1884 s-a căsătorit, stabilindu-se în Shilaida, pe un pământ al tatălui, pe malurile Gangelui. Viața frumoasă a ținut doar 17 ani. Aici i-au murit pe rând soția și doi copii.

Mesager în România

În 1901, la 40 de ani, a fondat propria școală, Shantiniketan (Sălașul păcii), în satul

Bolpur, ca protest față de sistemul educațional din țară. Dorea să educe copiii armonios, în sânul naturii, iubind pământul, roadele lui. După apropierea de natură, de oamenii îmbrăcați în *dhoti* și *chadar* albe, cu viața ancorată în vechi tradiții, Tagore s-a simțit obligat, în acord cu practici imemorabile ale celor din rasa sa, să trăiască o perioadă în meditație, ca eremit, într-o barcă plutind pe Gange. S-a întors apoi în vâltoarea lumii, înțelegând mai bine lumea în care trăia.

Școala sa va deveni cunoscută în întreaga lume sub numele de Vișvabhārati sau Visva Bhārati (India întreagă). Tagore a participat la diverse festivaluri legate de calendarul anului lunar hindus, Prachang.

Acestea nu erau simple celebrări, ci și un mod de prezerare a istoriei, tradițiilor, cu profunde semnificații culturale, înțelesuri, scopuri. Oamenii se adunau pentru prietenie, iubire, natură, refacerea relațiilor interumane etc. Existau și festivaluri religioase, istorice. A compus și cântece închinat binecuvântatelor ape ale Bengalului.

În 1912 călătorește în Anglia. Îi apăruse (în propria traducere) volumul *Ofranda cântecelor*, determinant pentru juriul care i-a acordat în 1913 Premiul Nobel, primul pentru Asia. În 1915 este înnoobilat cu titlul de baronet; renunță la titlu în 1919, după masacrarea conaționalilor de către trupele britanice la Amritsar (*Magazin istoric*, nr. 1, 2/1991). Erau vremuri în care Europa lupta pentru drepturile omului după primul război mondial, iar în India încă erau uciși oameni.

Destinul a făcut ca el, descendentul unei vechi familii de brahmani, membru al aristocrației spirituale a Indiei, să fie considerat veritabil profet, poet național. Versurile îi erau cântate în toată India, în sate, orașe, sub umbrarul pădurilor, pe crestele munților. Așa le și scria. Se spune că întâi crea muzica, apoi scria versurile. Pentru el poezia însemna armonia cu natura, cu sufletul universal care sălășluiește în toate. A trăit într-o perioadă de cotitură pentru India, plină de contradicții, legende, renunțări, trădări și eroism. A fost contemporan și prieten cu Mahatma Gandhi (1869-1948). Cei doi se admirau reciproc, deși aveau opinii diferite în ce privește politica, naționalismul și reformele sociale. Un cunoscut cântec al lui Tagore, *Ekla Chalo* (Plimbare singuratică), constituia favoritul lui Gandhi. Există o legătură strânsă, în cadrul mișcării de eliberare a Indiei, între Netaji Subhas,

Chandra Bose și Tagore care, în Occident, din varii motive, a fost prezentată fie distorsionată, fie ignorată. Desigur, timpul a îmbrăcat viața acestor personaje dăruindu-le haina mitului, uneori adevărul istoric retrăgându-se discret, pentru a face loc eposului.

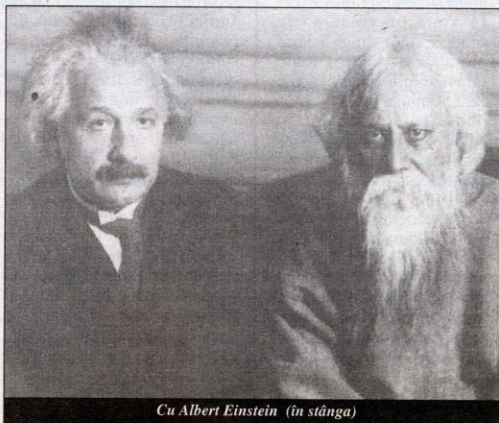
Tagore a călătorit mult prin lume ca mesager al Indiei, al lumii pe care o reprezenta, conferențiind în mai multe țări. În 1926 a fost în România, unde a lăsat, ca peste tot, o impresie puternică (*Magazin istoric*, nr. 1/1967). Unii au legat acest lucru de faptul că Mircea Eliade, când studia (și) filosofia la Calcutta (1928-1931), a luat cursuri, printre alții, și de la Rabindranath Tagore despre istoria religiilor și a filosofiei indiene. Filosoful român a trăit șase luni în ashramul de la Rishikesh al lui Swami Sivananda. Apoi, la întoarcerea acasă, a scris *Yoga: eseu asupra originilor misticismului indian*.

Conferințele lui Tagore erau urmărite cu un mare interes. Există înregistrări ale discuțiilor lui cu fizicianul german Albert Einstein (14 iulie 1930), cu scriitorul francez

Romain Rolland (începând din aprilie 1921, când s-au cunoscut la Paris), cu scriitorul, istoricul și sociologul britanic Herbert George Wells (s-au întâlnit în iunie 1930, la Geneva) ș.a.m.d.

Admirator al culturii apusene

Rabindranath Tagore a pictat (a expus în mari orașe ale lumii: New York, Moscova, Berlin, Paris etc.), a compus peste 3.000 de cântece, pe versuri proprii. Acrea ritmurile tradiționale indiene, dar a introdus variațiuni de formă și frază din muzica Bengali. A scris peste 50 de volume de versuri, peste 30 de piese de teatru în care îmbină subtil elemente tradiționale, *tipicuri* din Nâtyauâstra (tratat de artă dramatică cunoscut și ca *Tratatul alcătuit din 6.000 de strofe*, datat între sec. V î.e.n.-III e.n.) cu latura modernă, abordând o paletă largă de genuri în versuri, comedii sociale în proză, scurte piese romantice. Toate au cântece compuse special de el. A scris peste 100 de povestiri, mai

Cu Albert Einstein (în stânga)

Tagore (x) împreună cu un grup de membri ai Parlamentului iranian, în 1930

multe romane, volume de eseuri. Ca romancier, a prezentat reușit viața clasei de mijloc din Bengal, în volume considerate de critici printre cele mai bune romane indiene, pentru că surprind impactul civilizației occidentale asupra Indiei. Este, de departe, o Indie altfel față, de exemplu, de cea din romanele lui Karl Gjellerup (laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1917). Tagore scria că „vorbele sunt maya” (iluzie, aparență), „când sunt numai sunete și mărginite; sunt satyam [adevăr] când sunt gânduri și nemărginite”.

În viața lui trecerea în neființă a celor dragi a lăsat urme adânci. Pentru toate „fugitivele” din viața sa (soția, fiicele, Renuka pentru care a scris, se pare, *Decepție* și Madhurilata căreia i-a povestit ore în șir, fiul său și toate ființele dragi care au trecut mult prea repede pragul dincolo), poetul a dăinuit în versuri, aidoma lui Șah Jehan, al cincilea Mare Mogul, Taj Mahal-ul său: *Palataka* (Fugitiva). Când Madhurilata s-a îmbolnăvit de tuberculoză, Tagore i-a citit ore în șir versuri. Clipele petrecute alături de cei dragi sunt relevante în poemele din *Fugitiva*. La câteva luni după moartea

Madhurilatei, a publicat *Fugitiva 2* (1921), care nu este un imn al durerii, ci al iubirii.

O parte a poemelor din *Sufletul privescitorilor* i-au fost inspirate de cântecele și modul de trai al celor din secta rătăcitorilor asceți-eretici Bauli, pe care i-a cunoscut îndeaproape, Tagore fiind supranumit „Cel mai mare Baul din Bengal”. Cât despre misticismul pe care criticii occidentali l-au relevat în opera lui Tagore, să avem în vedere diferența fundamentală dintre modul de a înțelege divinul, lumea de dincolo, cerșetoria, motivația ei ș.a.m.d. în India lui Buddha, față de Occident. Poetul a ținut să sublinieze în conferințele sale diferențele dintre cele două civilizații, neuitând să-și exprime admirația, dar numai acolo unde era cazul, față de cultura apuseană. În *Sādhana* scria: „Cultura vechilor greci s-a dezvoltat între zidurile orașelor... Zidurile au lăsat urme adânci în inimile oamenilor.” Iată ce scria despre Shakespeare, pe care îl citea cu plăcere: „a înțeles glasurile misterioase ale naturii, dar natura la el nu e înșuflețită, nu e un semn al omului, ci doar o putere înțunecată ori prietenoasă. Între om și natură la Shakespeare e

întotdeauna un ireductibil contrast. Intuiția indiană e căutarea armoniei tocmai în aceste contraste.”

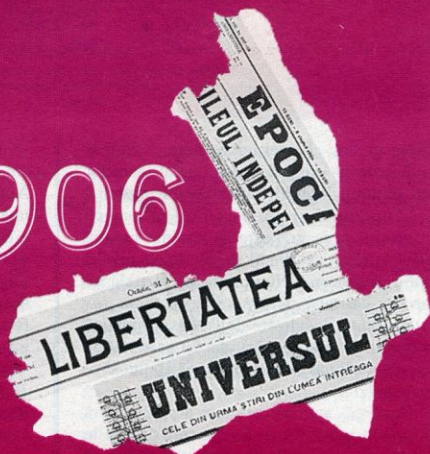
Despre India mulți au o imagine în care exotismul se îmbină cu straniu, misticismul cu foametea. Trebuie să avem în vedere însă că gramatica civilizațiilor are regulile ei și ceea ce, de pildă, înseamnă pentru noi religie, pentru India îmbracă o serie de nuanțe care trebuie bine asimilate pentru a putea pătrunde înțeleșurile unei lumi atât de frumoase. La apropierea Occidentului de India a contribuit în mod definitoriu și Tagore. Dacă irlandezul William Yeats, după ce l-a citit, spunea: „Tagore este mai mare decât noi toți”, americanul Ezra Pound scria: „Tagore a transformat Bengalul într-o națiune”, iar germanul Hermann Hesse: „Aș fi fericit dacă aș putea trăi să văd triumful lui Tagore revigorându-se, după ce va fi trecut testul timpului.”

„Nici o biografie, oricât de laborioasă ar fi, n-ar putea surprinde în întreaga măreție o atât de completă personalitate ca a sa... De fapt, scrierile sale sunt cel mai bun comentariu al vieții pe care a dus-o”, nota despre tată fiul cel mare al lui Tagore. ■

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1906

GEORGETA FILITTI

Zilele de liniște și împăcare ale începutului de an 1906 sunt cenzurate drastic de ziariștii care urmăresc Literatura de sărbătoare și divertismentul în general. Polemicile liberalilor cu conservatorii continuă pe marginea portofoliului legislativ, votat à la vapeur (în mare viteză), cum observa o foaie liberală de expresie franceză. În vreme ce conservatorii, aflați la putere, se justifică neîncetat, liberalii fac analize pertinente ale climatului socio-politic, unele ieșite din pana lui Vintilă Brătianu. Basarabia, provincia răpită de ruși în 1812, e un subiect de prima pagină al presei noastre, pentru că acolo se regăsesc, amenințătoare, ecourile mișcărilor sociale ce zguduie întreaga Rusie țaristă.

Interesul francezilor pentru România, mereu încrâncenata problemă macedoneană, ca și eventualitatea constituirii unui stat evreiesc pe vechiul pământ al Palestinei rețin atenția românilor, le formează opinia asupra unor evenimente care în anii următori vor căpăta alte dimensiuni.

Începutul anului jubiliar 40 de ani de domnie ai regelui Carol I îi găsește pe români la fel de dispuși ca totdeauna să critice, să cârtească, să caute nod în papură. Și dacă *Fleurs de sorcovă*, poezia neghioabă apărută în *L'indépendance roumaine*, te îndeamnă parcă să-i dai dreptate cititorului de acum o sută de ani (*Îngăduie, frumoaso, să cutez a*

rupe pentru tine acest trandafir, învelindu-l galant într-o bancnotă de o mie), nici *Cronica la Literatura de sărbători* nu e mai iertătoare, scoțând în evidență stângăciile condeiiului Ririei Xenopol. Aceasta întemeiase revista *Eminescu*, „adevărată profanare“, după credința unui ziarist de la *Epoca*. Nevasta marelui istoric și filosof ieșean scria acolo

1906

Halta a unei caravane care transportă carbune în Basarabia, din albumul A. Raffet

Copiii familiei Costinescu

despre un bal: „Femei împodobite cu flori și cu dantele se leagănă oboseite de al visurilor duh, de dorul de cuprinderi ce arde în văzduh.“

„Impresarul și glorificatorul ei“, adică propriul soț, se grăbește să-i salute creația poetică drept „cel dintâi strigăt de bucurie al inimii românești“. Nici producția teatrală nu pare de calitate, de vreme ce la farsa *Jos automobilul!*, localizare de P. Gusti, montată la Teatrul Național, „râzi, dar îți pare rău de râs, sau mai bine zis ți-e rușine că a putut să te facă să râzi“.

Poate că mulți bucureșteni au preferat să rămână în casele lor și să se bucure de urările făcute ori primite. Poșta Capitalei anunță că se trimiseseră 59.947 telegrame, primindu-se alte 20.070. Cei care au ieșit în primele zile ale Noului An pe ulițe au fost întâmpinați cu o reclamă insolită la marele bal mascat High life dat în beneficiul sindicatului ziariștilor și care avertiza: „țineți-vă bărbații acasă!“

Treptat, viața reintră în cotidianul tern, dominat de disputele conservatorilor cu liberalii. Cei dintâi caută zadarnic să impună câteva legi cu impact social ori să facă rentabile unele proprietăți ale statului. Pentru multe eșecuri dau vina pe străini. Așa, Ion Lahovari, ministrul Domeniilor, încearcă să reglementeze munca femeilor și a copiilor, reducându-le timpul de lucru la 10 ore și obligându-i pe patroni să-i școlarizeze pe copii pe sepele lor. Uniunea industriașilor cere 10½-11 ore de lucru, altfel „se stânjenește“ activitatea fabricilor, ca și desființarea Casei de asigurări pentru lucrătorii bătrâni sau infirmi. Parlamentul nu l-a susținut pe ministru, încât proiectul lui a căzut. Să amintim că tot în acest timp, la Ateneul Român, N. Petrescu Comnen ținea o conferință pledând pentru generalizarea programului de opt ore de muncă.

Liberalii nu-l iartă pe Lahovari numindu-l „ministrul care deoache proiectele de lege“. Aceasta pentru că nu era singurul refuz întâmpinat în Parlament. Nici proiectul pentru reînființarea pătulelor de rezervă (create încă sub Regulamentul Organic, în 1831) spre asigurarea țăranilor în caz de secetă ori cel despre brevetele de invenții nu trecuseră în forul legislativ. În schimb, Parlamentul votase tot *à la vapeur*, 14 proiecte de lege, fără răpoarte, într-o zi „fastă“, între orele 15.35 și 18.40! „Un proiect la 4 minute“ pentru care ar trebui să ne invidieze parlamentele atât din Lumea Veche, cât și cele din Lumea Nouă, observă cineva batjocoritor. I. Lahovari mai avusese o inițiativă salutară, din nenorocire cu același rezultat negativ: încercase să dea în arendă domeniul Brăilei absolvenților școlii de agricultură în loturi de 20-60 ha. Un oarecare Basarabeanu arendase cele 65.465 ha pentru suma ridicolă de 400.000 pe an, iar la moartea acestuia domeniul fusese înșfăcat de Mendel pentru o arendă de 540.000 lei!

Aflați în opoziție, liberalii judecă cu severitate guvernarea „bizantină“. Sarcasmele, concluziile neîndurătoare nu lipsesc: „În dezvoltarea României regimurile conservatoare au fost constant episoade fără importanță, incapabile să oprească evoluția națională spre lumină și bunăstare“, declară cu emfază un liberal. Și totuși, trebuie admis că la 1880 stocurile Băncii Naționale au sporit, circulația fiduciară a ajuns la un sfert de miliard, iar industria petrolieră a înregistrat, în 3 ani, creșteri ale exporturilor de la 5.000 la 15.000 de vagoane. În fine, capitalul străin își sporește de la an la an investițiile în România. Erau realizări la care contribuiseră, indubitabil, și guvernele conservatoare. Și atunci se caută nod în papură: „energiile individuale sunt

Enescu și Dinicu cu regina Elisabeta

Ioan Lahovary

1906

lăsate la voia lor“, „lipsește învățământul de specialitate și cultivarea rațională a spiritului“, „e necesară o reformă pentru înlăturarea rutinei, grație omului de știință și a celui de stat“.

Dincolo de aceste vorbe goale însă, liberalii au un analist cu greutate în persoana lui Vintilă Brătianu. În *Tribuna Aradului*, de pildă, el publică articolul *Țăranul român*, în care demonstrează că de 80 de ani funcționarii, profesorii, inginerii (cca 100.000 de persoane) provin dintre țărani. Lumea satului, pepiniera ideală pentru slujitorii statului, trebuie ridicată în primul rând prin cultură recomandă Brătianu. O rețea eficientă de școli, asistență sanitară, drepturi electorale, administrație comunală corectă, bănci populare dinamice, susținerea asociațiilor țărănești pentru exploatarea pământului toate acestea creează, în cele din urmă, „solidaritatea națională“. Brătianu avertizează că nu e suficientă lupta academică împotriva guvernului conservator; acesta trebuie izolat, anihilat, căci „nu mai corespunde educației noastre politice“. Și Emil Costinescu aduce argumente împotriva guvernanților: aceștia au cheltuit 1,3 milioane franci împotriva „huliganilor ruși“ care încercau să treacă Prutul. „Trăiască huliganii!“, scrie el ironic pentru ușurința cu care se risipesc fondurile secrete.

Imaginea negativă a străinului își face loc adesea în opinia publică. După o comunicare la Academia Română a lui I. Tanoviceanu despre *Criminalitate*, Grig. Dianu, fost director al Penitenciarelor, scrie pătimas: românii sunt blânzi și toleranți; criminali sunt țiganii, bulgarii, grecii, ungurii și... „femeile la țară cu gura mare“. La orăș grevele sunt instigate de socialiști, iar la țară de străini. Până și alcoolismul de la sate, fenomen îngrijorător „și în permanentă expansiune“, e pus pe seama cârciumilor, ținute în majoritate de evrei.

La răsărit de Prut situația ajunsese incendiară. O dovedesc corespondențele sub titlul *Basarabia* publicate toată luna ianuarie de *L'indépendance roumaine*. La Chișinău, „oraș adormit, cu case cu obloanele trase, un deșert imens... unde totul e întrerupt doar de scandalurile la jocul de cărți de la Clubul nobilimii“, ședințele Consiliului Zemstvei își urmează cursul placid; prezentarea unui raport cu privire la construirea podului peste Bâcu ori la cumpărarea veselei pentru spitalul din Costăgeni. Și deodată izbucnește problema țărănească. La 3 noiembrie 1905 țarul Nicolae II dăduse un manifest plin de promisiuni pentru țărani: pământ din domeniile statului, arendări favorabile, colonizări, împrumuturi avantajoase prin băncile rurale. Dar lumea voia mai mult; în provincie circulau manifeste precum cel intitulat *Ce vor oamenii care umblă cu steagul roș*. Semnatarii cereau ca „tot pământul rusesc să fie în mâna norodului, să-l stăpânească doar cei care îl lucrau direct, fără argați“. Ca un semn al vremurilor revoluționare trebuie privită și prezența celor 70 de țărani la sesiunea Zemstvei. Până atunci discuțiile se purtasera doar în limba rusă. Acum „sumanele cenușii“ cer să se vorbească românește: „Să nu vă fie cu supărare, boieri dumneavoastră, dar noi n-am înțeles nimic din câte ați grăit... v-ați făcut pofta de a ne aduce aici de sărbători ca să ne întorcem la vetrele noastre mai întunecați de cum am venit“. Neînțelegerea era generată nu doar de bariera lingvistică, ci și de felul cum „redingotele corecte“ din consiliul Zemstvei recomandau soluționarea problemei țărănești: un neamț cere să se procedeze ca în 1861, adică expropriere cu despăgubire; un moldovean rusificat sugerează „o mână de fier pentru potolirea apetitului țăranilor, un profesor de matematică face

1906

Tarul Nicolae II cu câțiva atasati militari

A.D. Xenopol

calculare aberante: proprietarii să cedeze ha cu 1.200 fr. (inclusă fiind și dobânda), chiar dacă prețul real nu depășea 200-270 fr. ha! Fără a cunoaște amploarea răzcoalelor din restul imperiului, Basarabia înregistrează agitații (mai ales pe pământurile familiilor Krupenski, Tomuleț, Gonata) și se redactează proclamații cu cereri dintre cele mai diverse: abolirea privilegiilor, răscumpărarea pământurilor cu ajutor de la stat, inalienabilitatea loturilor țărănești, remunerarea slujbașilor cu maximum 500 ruble pe lună, exproprierea fără despăgubire, funcțiile publice să devină electivă. Dar punctul de convergență al tuturor revendicărilor românești este folosirea limbii naționale. Aceasta fusese autorizată încă prin rescriptul țarului Alexandru I din 1812 pentru Basarabia, unde 80% din populație era românească. Trep-tat însă românii deveniseră pasivi, mulți se rusificaseră în asemenea măsură, încât aveau școli și publicații proprii, în vreme ce românii, „până mai ieri“, erau socotiți „revoluționari“ dacă erau prinși cu un abecedar al limbii lor în mână.

În imperiul țarist supraviețuirea românilor se făcuse prin rusificare brutală.

În Franța liberală în schimb, simpatia față de ei câștiga tot mai mult teren. *Le Figaro* publică articolul lui Pierre de Coubertin, *Amicii noștri românii*, pledând pentru înființarea unei ligi franco-române. Cronica la concertul lui G. Enescu cu Simfonia în mi bemol (alături de orchestra Colonne) din același ziar parizian e plină de entuziasm: opera tânărului de 24 de ani „face parte dintre creațiile cele mai nobile ale școlii moderne... prin ideea generală a lucrării, prin plan, prin poezia ei, această simfonie își dobândește universalitatea. Defec-tele ce par a exista aici sunt tot calități: tumult, rigoare excesivă, exuberanță debordantă greșeli de tinerețe, daruri foarte rare“.

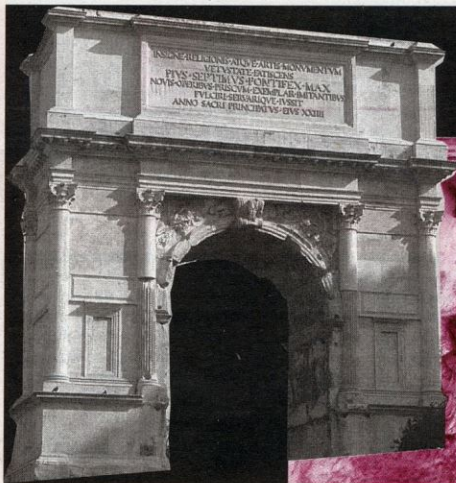
La rându-le, românii comentează cu grație prestația actorilor francezi, din spectacolul cu opera *Lakmé* de Léo Delibes dat la București: „...acești apostoli ai artei adevărate și pure“, scrie cronicarul Rudi Catargi.

Disputele din Macedonia dintre aromâni și greci se regăsesc la fel de aprinse în presa din România. Tașcu Pucerea, președintele Societății macedonene și primul farmacist român în Bitolia (la 1898) cere dărămarea bise-ricilor grecești, „adevărate cuiburi de asasini“, și darea afară din slujbe a tuturor grecilor. La fel, expulzarea bancherului Chrissoveloni, președintele fundației *Ellnismos*. Totul pornise de la moartea unui român pe care grecii ceru-seră, acolo în Macedonia, să-l înmormânteze în cimitirul lor. Tașcu Pucerea a fost primul care a pus mâna pe cuțit ca să facă dreptate mortului...

Alți alogeni despre care se discuta vehe-ment sunt evreii. Foiletonistul vienez Hertzfel avansase ideea constituirii unui stat evreiesc și congresul sionist de la Galați o luase serios în dezbatere. Dar observatorii creștini rămă-neau rezervați: „De când rătăcește prin lume, evreul a făcut de toate, dar n-a lucrat pământul. E monden, provoacă evenimente, e o ființă prea impresionabilă, prea ambițioasă și prea dornică de petrecere ca să se condamne în a-și limita orizontul și cariera în cadrul unui petec de pământ, chemat să-l facă roditor printr-o muncă îndârjită și resemnată.“

Dacă analizele politice pot fi prea subtile pentru unii, reclama la emulsia dr. Scott, întâl-nită în mai toate publicațiile are, neîndoios, șanse să fie urmărită. *Numai piele și oase* ajung cei care nu vor consuma amestecul de untură de pește, hiposulfid de calciu și sodiu, pentru că „restabilește mistuirea, face sângele bogat“ și e bună la bolile de gât, ale plămânilor și „împotriva ofitei“. ■

Enigme ale istoriei

MENORA TEMPLULUI DIN IERUSALIM LA VATICAN?

MANASE RADNEV

În urmă cu două decenii mă aflu la Roma cu o echipă a Televiziunii Române pentru filmări în vederea realizării unui miniseriale, Dacii și civilizația lor. La indicația regretatului academician Emil Condurachi, autorul comentariului, am cercetat Arcurile triumfale, înălțate în cinstea victoriilor armatelor romane, unde se găsesc și reprezentări ale dacilor. Nu mică mi-a fost mirarea descoperind la Arcul lui Titus, împăratul care în anul 70 după Hristos a distrus cel de-al doilea Templu din Ierusalim, un basorelief înfățișând o menoră purtată de soldații cuceritori. Acest candelabru cu șapte brațe este obiectul de cult central în religia mozaică, un simbol esențial în conștiința poporului evreu. Nu m-am întrebat atunci ce căuta menora pe Arcul roman, dar mi-am reamintit acest detaliu citind articolul lui Steven Fine apărut în Biblical Archaeology Review și reprodus în publicația americană de larg tiraj World Jewish Digest, din august 2005.

Menora aparținând faimosului Templu din Ierusalim, dispărut odată cu distrugerea orașului în secolul I al erei noastre, se găsește la Roma? Ce e adevăr și ce este legendă? Se întreabă autorul articolului. Bazându-ne pe cercetările acestui istoric american, profesor universitar de studii iudaice, să vedem ce răspunsuri se

conturează la întrebările de mai sus.

Templul este definit în *Dicționarul enciclopedic de iudaism* (Editura Hasefer) ca „sanctuarul central al cultului evreiesc”. Primul Templu din Ierusalim a fost construit de regele Solomon în jurul anului 960 î.e.n. și poseda, se pare, zece candelabre de aur. El a fost distrus de către babilo-

nieni, în timpul lui Nabucodonosor, în 586 î.e.n. Al doilea Templu, înălțat în anul 515 î.e.n., era mai puțin înzestrat cu astfel de podoabe, iar menora lui, făurită din aur, după cum afirmă sursele istorice, a dispărut după dărâmarea edificiului.

Dacă oștenii romani au etalat-o în cursul paradei lor triumfale la Roma, așa cum ne

arată Arcul lui Titus, atunci unde altundeva ar putea să se afle decât la Vatican? După crearea statului Israel, recuperarea acestei minore, ultimul vestigiul al celui de al doilea Templu, a dobândit o uriașă valoare simbolică, devenind o preocupare constantă a autorităților religioase și politice ale țării. Să adăugăm că stema națională a Israelului o constituie menora cu șapte brațe, corespunzând reprezentării gravate pe Arcul lui Titus.

După cum ne informează articolul sus-menționat, cu câțiva ani în urmă, ministrul Afacerilor Religioase al Israelului, Shimon Shetreet, i-a comunicat Papei Ioan Paul al II-lea că studii recente făcute la Universitatea din Florența au indicat că anticul obiect s-ar putea afla, ascuns, în catacombele Vaticanului și l-a rugat pe Suveranul Pontif să coopereze la localizarea lui. Martorii la întrevedere au spus că „o tăcere tensionată a urmat acestei cereri”. Ea a fost reiterate la Roma, în anul 2004, de către cei doi Șefi Rabini ai Israelului, precum și de Moshe Katav, președintele statului, cu prilejul unei vizite oficiale la Sfântul Scaun.

În privința prezenței la Roma a candelabrului sacru există nu numai mărturia în piatră, ci și datele furnizate de cunoscutul istoric evreu al Antichității, Joseph Flavius. Născut la Ierusalim în anul 30 e.n., el s-a stabilit în capitala Imperiului roman și era acolo când s-a celebrat înfrângerea iudeilor și cucerirea orașului de către Titus. Steven Fine citează lucrarea *Războiul iudaic*, în care este descris gestul unui anume Phineas, slujitor al Templului, care a înfnănat romanilor „două minore împreună cu mesele de cult, cupe și platouri, toate din aur masiv”. Relatând

procesiunea victorioasă de la Roma, Joseph Flavius notează, în aceeași carte, că „în timp ce prăzile obișnuite erau îngrămădite la întâmplare, cele capturate din Templu erau puse cu grijă în evidență: masa din aur, numeroase talere și o menoră confecționată din aur”. Nu există nici un motiv, observă autorul articolului din *Biblical Archaeology Review*, pentru a pune la îndoială autenticitatea descrierilor istoricului roman, atât de apropiată de înfățișarea evenimentelor pe marele monument din Cetatea eternă.

După marșul triumfal, capturile au fost expuse în fastuosul Templu al Păcii, ridicat de împăratul Vespasian între anii 71 și 75 și reconstruit, mai târziu, de Domițian. „De o măreție fără precedent scrie Joseph Flavius Templul conținea numeroase opere de artă aduse din întreaga lume. Printre ele, bunurile din aur luate din Templul evreilor...”

În secolele următoare, a continuat credința evreilor în existența la Roma a obiectelor sacre aparținând celui de al doilea Templu. În veacul II, un rabin pe nume Simeon a declarat: „Am fost la Roma și am văzut menora”. O colecție de scrieri rabinice din perioada bizantină amintește de faptul că bogățiile Templului „sunt ascunse, undeva, la Roma”. În a doua jumătate a secolului XII, marele învățat spaniol de origine evreiască Beniamin din Tudela, care în timpul unui lung periplu a vizitat și Cetatea eternă, a auzit de la coreligionarii săi de acolo că obiectele de cult din Templu ar fi în pivnița unei biserici. „Aici sunt două coloane aparținând Templului lui Solomon notează el pe fiecare dintre ele fiind înscris «Solo-

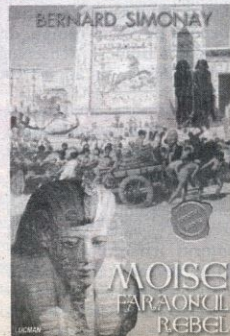
mon, fiul lui David». Tot acolo este vspnița în care Titus, fiul lui Vespasian, a ascuns poadoabele din Templu, luate de la Ierusalim:” De altfel, în întreg Evul Mediu s-a păstrat, printre evrei, tradiția existenței și dăinuirii acestor vestigii sacre în lăcașurile din Roma.

„Când evreii de astăzi vizitează Roma încheie Steven Fine articolul său, menora Templului din Ierusalim e prezentă în mintea lor. Dacă Vaticanul ar deține-o, într-adevăr, împreună cu celelalte obiecte sfinte, nu avem nici un motiv să ne închipuim că în epoca noastră ecumenică nu le-ar expune, așa cum au procedat cu numeroase manuscrise și relicve evreiești de valoare. Îmi place să-mi imaginez menora așezată pe un postament învelit în catifea, sub o cupolă înaltă, păzită de gardieni impozanți ai Vaticanului. Atât timp cât evreii cred că antica menoră există, așteptând întoarcerea ei la Ierusalim, speranța mesianică a restituirii ei nu e pierdută.”

După cum se vede, această enigmă a istoriei continuă. ■

Adresa: Str. Miron Costin nr. 18,
Sector 1, București
Tel. 222.53.15, Tel./Fax: 222.53.17
E-mail: comenzi@lucman.ro

Călătorind în viață cu Iorgu Iordan

I-am lăsat pe academicianul Sala și pe lingviștii români la Congresul de romanistică de la Rio de Janeiro (1977). Spre deliciul său și al cititorilor, Moșu stă în preajma lui Alexandru Rosetti, pe care oscilează între a-l ignora și a-l împunge continuu. Să urmărim ultimul episod al călătoriei.

VOIAJUL DE LOGODNĂ

MARIUS SALA

În câteva seri ne-am plimbat pe Copacabana. Cei doi, care nu-și mai vorbiseră timp de 6-7 ani, își puneau întrebări de felul: „Mata șe mai știi de...” (Iordan) sau „Domnule Iordan, ce a devenit X...” (Rosetti). Comentariile erau delicioase, pentru că Rosetti avea grijă să întrebe și despre persoane care nu erau agregate de Iordan, așa că o serie de termeni

ca „pramatie“, „derbedeu“, uneori chiar „javră“ apăreau frecvent în vorbirea acestuia.

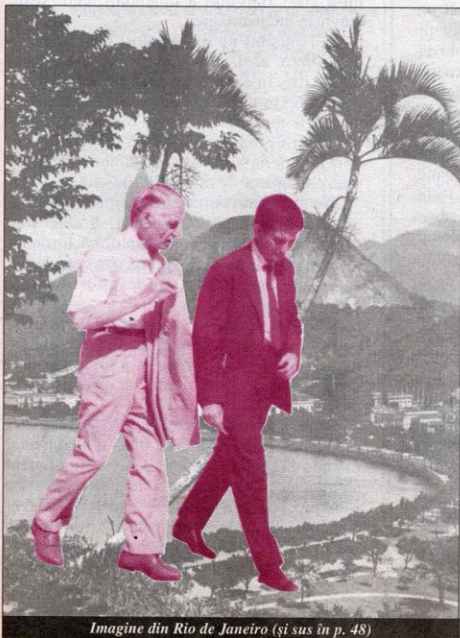
Rosetti se abținea cu greu să nu râdă, îmi dădea câte un ghionț, pentru a-mi atrage atenția asupra unor întrebări suplimentare, de felul: „Chiar așa? Nu-mi puteam imagina așa ceva!“ Iordan, care se plimba cu mâinile la spate, se oprea și uneori gesticula cu brațele, pe care nu le mai ținea la spate. Când ne opream, Rosetti îl ațâța și mai mult și, râzând că se uita lumea la noi, mai scăpa câte un „cest pas possible!“.

La un pas de a pierde avionul

Regret nespun că n-am avut atunci ideea să notez seara ce au discutat în acele zile. Opriri de acest fel aveau loc și când Rosetti răspundea la întrebările lui Iordan. Intenționat sau nu, Rosetti nu spunea tot, motiv pentru Moșu să intervină: „Stai să-ți spun eu matala șe am aflat.“

Pe scurt, show-uri aproape zilnic (uneori și noaptea, pentru că le plăcea să se plimbe). Într-o seară, Rosetti mi-a spus: „Lasă-l pe bătrân. Te invit la un restaurant, să vedem și noi de aproape pipițele braziliene. Inventă ceva.“ (Mai fusesem cu el la „Moulin Rouge“, la Paris, cu ani în urmă.)

I-am spus Moșului că sunt invitat de un congresist (ceea ce era adevărat, dar am uitat să spun cum îl cheamă; el, discret, n-a cerut să fac dezvăluiri). Nimic special nu s-a întâmplat: Rosetti m-a lovit mereu pe sub masă cu picioarele sau mă strângea de braț, când vreo frumusețe de culoarea cafelei cu lapte trecea prin fața noastră

Imagine din Rio de Janeiro (și sus în p. 48)

(nici una nu avea peste 30 de ani, în timp ce Rosetti mai avea câteva luni până să facă 82 de ani; eu, cu cei 45 de ani ai mei, la mijloc!).

Ultima seară am petrecut-o în casa regretatului Celso Cunha, dimineața devreme plecând spre aeroport, pentru a ajunge la Brasilia, capitala țării, unde am continuat, timp de trei zile, minunatele zile de la Rio. Am fost singurii străini cărora organizatorii le-au oferit acest cadou. Din motive necunoscute, Rosetti și-a dat seama abia la aeroport că lăsase în cameră pașaportul. Am făcut o cursă nebunească pentru a-l recupera și am prins avionul. Este prima dată când l-am văzut pe Rosetti enervat pe el însuși, autor al unei situații pe care n-o agreea în general (era mereu punctual!). Iordan i-a aruncat priviri aproape uciğătoare, care s-au topit ca prin farmec când am ajuns la Brasilia.

Moșu a fost încântat să ne facă o prezentare a orașului încă din avion; făcuse o primă vizită în 1964, la trei ani de la apariția orașului, când avea doar 30.000 de locuitori. (Când l-am vizitat noi ajunsesem la un milion!) Ne-a atras atenția asupra construcției orașului, conceput de marele arhitect O. Niemeyer sub forma unui avion.

Am fost primiți de ambasadorul N. Ghenea, care îi cunoștea pe cei doi maeștri ai mei (el era profesor și lucrase și în Institutul Academiei

Autorul, alături de profesorul A. Greive, la Köln

condus de E. Carafoli, prietenul lui Iordan). Atașatul cultural de atunci, I. Bar, făcuse liceul la Beiuș, unde studiasem și eu. Am vizitat superbe clădiri din oraș (Parlamentul, de exemplu). Colegul meu de liceu se mira de cei doi simți nevoia să-și vorbească mereu (am și o poză făcută de mine, cu ei în apropierea Parlamentului). I-am răspuns râzând: „Nu și-au vorbit de șase ani!”

Langustă da, dar nu seara

În după-amiaza primei zile petrecute la Brasilia ambasadorul a oferit o recepție amicală, la care au participat câțiva profesori de la universitatea locală. Am continuat cu o masă oferită de colegii noștri, la un restaurant foarte șic. Eram cam o duzină de comensali. S-a întâmplat să stau la mijlocul mesei, în fața lui Iordan, cu Rosetti în stânga mea. După antreu, Iordan a cerut o langustă cu un sos picant, eu l-am urmat, în timp ce Rosetti a mâncat doar, surprinzător, o supă de broască testoașă. Mă lovea mereu cu piciorul pe sub masă și, când Iordan era ocupat cu vecinii lui, mi-a zis: „Bătrânul a înnebunit, cere seara langustă, mâncare grea.”

La sfârșitul mesei, am fost duși acasă la unul dintre acei profesori, pentru a continua discuțiile în sunetele muzicii braziliene excelente (m-am și ales cu peste 20 de discuri, pe care le-am cărat cu greu la București). Ideea prelungirii programului nu i-a încântat pe cei doi; Iordan nu-și făcuse siesta, iar Rosetti nu prea era amator de muzică latino-americană.

Ne apropiam de miezul nopții și amândoi dădeau semne că este cazul să „se sune stingerea”. M-a îngrijorat faptul că Iordan a început să-mi spună că simțea „un cerc de foc care-i strângea capul” și devenise nervos. L-am chemat într-un loc ferit de urechile altora pe stăpânul casei și i-am propus să găsim o soluție de ieșire discretă de la „soareaua” încinsă. În mașină, Iordan m-a rugat să dorm cu el în noaptea aceea (era clar că avusese un puseu de tensiune).

Totul s-a terminat cu bine. Rosetti era și el preocupat, dar nu s-a lăsat până n-a comentat din nou că „bătrânul dumitale a fost imprudent să mănânce acea langustă imensă seara”. Eu i-am precizat că a mea a fost excelentă și că ar fi trebuit să guste și el măcar de la mine. A înghițit în sec; atunci l-am văzut, pentru prima dată, preocupat de urmările nefaste ale unei mâncări abundente. (Constatasem anterior că dimineața bea doar un ceai, așa a făcut în Israel și la Rio.)

Am învățat de la ei

Arhitectul O. Niemeyer, care a conceput orașul Rio de Janeiro

Această călătorie, un adevărat „voiaj de logodnă” pentru cei doi, s-a terminat tulburător. Când am ajuns la Paris și ne-am recuperat bagajele, Rosetti mi-a zis „au revoir, Draculea”, l-a

ignorat, ca din întâmplare, pe Iordan, deci „a rupt logodna” și nu și-a mai scos pălăria, ca la plecarea din București, ca să-l salute pe Iordan. Nu au mai schimbat nici o vorbă amicală (și celelalte, oficiale, foarte rar), timp de nouă ani, până la moartea lui Iordan. Când a murit Iordan, Rosetti m-a chemat la el; fiind cald, m-a primit într-o ținută tropicală. Își făcea vânt cu un evantai mare, stând la birou. Mi-a dat mâna (mai bine zis, un deget) și mi-a zis: „Ți-a murit Maestrul.”

În replică, i-am relatat că Iorgu Iordan declarase, cu cinci zile înainte de a muri, că nu trebuie să uit că sunt și elevul lui Rosetti. S-a enervat, a dat puternic cu pumnul în masă și mi-a replicat: „Nu-i adevărat, vreți să-i salvezi memoria.” Am tăcut, dar am aflat că a fost împotriva publicării unui necrolog pentru Iorgu Iordan în *Revue roumaine de linguistique*, pe care o conducea. A făcut imprudența să-și pună părerea la vot și a rămas singur cu ea. Necrologul s-a publicat.

Ultima călătorie în străinătate cu maestrul meu a fost în 1983, la un colocviu de romanistică organizat, la Universitatea din Köln, de profesorii A. Greive și I. Taloș. Din România am participat trei persoane: Iorgu Iordan, M. Zăciu și eu. Avea 95 de ani, pe care nu-i arăta. M. Zăciu, care ajunsese la Köln, împreună cu Iordan, cu o zi înainte, mi-a povestit a doua zi că a fost plimbat de Iordan aproape două ore, până la miez de noapte, prin fața a diverse magazine. S-a oprit îndelung la un magazin „Salamander”, fiindcă era o firmă ce exista și în primii ani de după primul război

mondial, când el fusese în Germania la studii. Știa cu exactitate prețurile pantofilor din urmă cu 60 de ani, la fel ca și al altor produse. ■

A fost foarte activ și la diversele reuniuni din cadrul colocviului, vorbind o germană fără cusur (făcuse și studii de germanistică la Iași). Asta nu l-a ferit să aibă un accident pe o scară rulantă într-un magazin, cu urmări grave: o fractură la mână. Întors la București, mâna lui Iordan s-a refăcut uluitor de repede. Colegul și prietenul meu, A. Greive, a organizat seara o auditiie în casa lui, el fiind unul dintre cei patru membri ai grupului. Iordan asculta cu atenție, deși am înțeles că avea dureri la mână. Mi-a comentat cum mergea la concerte, pe când era în Germania, în tinerețe.

Același coleg A. Greive își amintește și acum că, într-o zi la prânz, românii (Iordan, Zăciu, Taloș și eu) am fost cu el la un restaurant pe malul Rinului și am terminat numai la antreu pâinea, e drept foarte bună, din restaurant. Când a adus pâinea după care trimisese, patronul a făcut o remarcă amuzantă în dialectul german vorbit la Köln: „Oamenii ăștia n-au mâncat dimineață?”

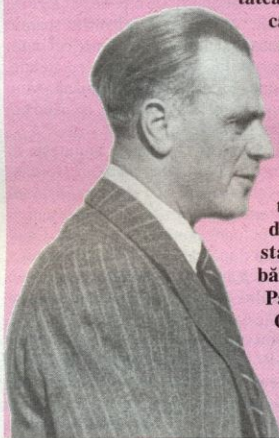
Cineva mi-a spus că l-am iubit mai mult pe Alexandru Rosetti decât pe Iorgu Iordan. Cred că, de fapt, i-am iubit la fel de mult pe amândoi, mai ales că am învățat de la ei, indirect, să nu fiu intolerant față de colegii mei. Reuniunea recentă a celor două institute, Institutul „Iorgu Iordan” cu Institutul „Al. Rosetti” într-unul singur, Institutul „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, nu face decât să-i unească pe cei doi după moarte și să confirme raportul subtil dintre profesorii noștri care, așa cum remarcă Sanda Golopenția, elevă a lui Rosetti, astăzi profesor la Providence (S.U.A.) doreau, fără să recunoască, să rămână în contact implicit cotidian. ■

Cei doi mentori ai profesorului Sala, Iorgu Iordan și Alexandru Rosetti

GRIGORE GAFENCU.

Încă din perioada în care fusese ministru de Externe al României (decembrie 1938-mai 1940), Grigore Gafencu a fost apreciat ca fiind un „om pragmatic“, un om al realităților. Epoca în care, pentru a folosi expresia lui Nicolae Iorga, România era „o țară pândită“ cerea în fruntea diplomației românești o astfel de personalitate. Luciditatea nu l-a părăsit pe Gafencu nici în anii grei ai exilului, când mulți emigranți din estul Europei și, din păcate, chiar mulți oameni politici occidentali s-au hrănit cu himere. Fragmentul, ultimul din însemnările sale inedite pe care îl publicăm în acest număr (textul integral va fi publicat de Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc), dovedește cu prisosință acest fapt.

Grigore Gafencu

La aproape un deceniu de la înfrângerea celui de al treilea Reich, Gafencu observă cât de dificil era procesul de depășire a moștenirii istorice. Și încă și mai dificilă stabilirea unei strategii de viitor, capabilă să permită bătrânului continent să evite gravele erori ale trecutului. Partizan convins al ideii de unitate europeană, Grigore Gafencu face o analiză extrem de sugestivă a confruntărilor de opinii ce se desfășoară în Franța și constată că țara care, mai bine de un secol, purtase în sine germenii viitoarei Europe, nu poate găsi încă un răspuns întrebării: este Comunitatea europeană o soluție viabilă?

Franța este în pericol,unii dintre fiii săi au decis să o suprime, căci moartea Armatei franceze, care se pregătește într-o manieră insidioasă, va fi preludiul celei a Franței.“ Aceasta este părerea generalului X, „tehnician de marcă, spirit foarte cultivat și lucid“ afirmă revista *Tour d'Horizon*, care publică o carte intitulată *Reînarmarea Germaniei și apărarea Occidentului*, prefațată de Edouard Herriot și de generalul Koenig. Generalul X, care, din preocupare pen-

tru disciplina militară, își impune să rămână anonim, demonstrează prin argumente tehnice, probabil excelente, că nu trebuie în nici un caz „să îți asiguri apărarea la mare distanță“, ci „doar acolo unde această apărare este posibilă“, că ideea „apărării Germaniei Occidentale este o eroare strategică“ [...]

Ceea ce mă interesează mai mult decât argumentația „tehnică“ a acestui militar eminent este neliștea adevărată angoasă care se degajă din cuvintele lui [...] În fond,

ceea ce îl tulbură este mai puțin problema militară, cât cea națională; tremură de frică să nu vadă Franța „scufundată“ în Europa (este expresia pe care o folosește), și aici părerea sa întâlnește gândirea unui mare număr de francezi, adversari sau chiar partizani ai Comunității europene [...] „Istoria noastră îmi spunea zilele trecute Bertrand de Jouvenel este în mod esențial una antieuropeană.“ Aceste cuvinte paradoxale, pe care Jouvenel le enunța cu o nuanță de amărăciune, căci și el este

ALTE PAGINI DE JURNAL

Problema integrării Germaniei Federale în sistemul de securitate occidental divizează societatea: sunt francezi, dominați de nostalgia tradiționalei alianțe franco-ruse, care se opun realizării unității europene, alții care se îndoiesc că Europa, fie ea și unită, va putea stăvili singură expansiunea Rusiei Sovietice. Cine, dacă nu America, cu oamenii, armele și banii săi, va putea să păstreze echilibrul lumii actuale? Toate aceste frământări și întrebări se resimt și în sânul Adunării Naționale a Franței care, la 30 august 1954, votează împotriva creării Comunității Defensive Europene, ce includea și Germania Occidentală.

Multe din întrebările puse de francezi atunci își caută răspunsul și astăzi. Grigore Gafencu însuși se întreba dacă, dat fiind rolul asumat de Statele Unite ale Americii, se mai putea vorbi despre independența „completă” și suveranitatea „deplină” a țărilor din Europa Occidentală, inclusiv a Franței?

Răspunsuri pot fi multe, dar numai istoria îl va da pe cel corect.

Prof.univ. dr.
Ion CALAFETEANU

Imagine din timpul războiului franco-prusac, din 1870-1871, care i-a marcat atât de puternic pe francezi

sfâșiat între speranța pe care a pus-o în Europa și atașamentul față de tradițiile țării sale, nu sunt complet lipsite de adevăr.

Pentru a-și afirma caracterul național și a-și asigura independența, Franța a luptat vreme de secole contra Imperiului de mijloc [Sfântul Imperiu roman de neam german], a cărui tendință era să adune la un loc ținuturile Europei. În măsura în care partizanii împăratului, ghibelinii, erau europenii acelor vremuri îndepărtate, regii Franței, adversarii lor înverșunați,

erau antieuropeni. Și această rezistență față de diferitele Germanii care s-au succedat în timp, de la Sfântul Imperiu până la Hohenstauffeni, iar mai aproape de noi de la Habsburgi până la Hohenzollerni, rezistență care a împins Franța să-și caute aliați la marginile Europei și chiar dincolo de Europa, în tabăra Marelui Turc și la Curtea țărilor, a intrat în sângele poporului și în instinctele sale. Ceea ce altădată a fost doar o nevoie de echilibru și un principiu de politică înțeleaptă a

devenit, în urma unor războaie sângeroase și a unor invazii din epoca noastră, o nevoie sufletească imperioasă, o concepție de securitate bazată pe resentimente adevărate și profunde [...]

Argumentul istoric mă impresionează, o mărturisesc, dar nu mă convinge. Franța nu a fost întotdeauna inamicul Europei. A existat un secol, un secol și jumătate, când Franța a purtat în ea noua Europă sau când ea a fost Europa. Franța revoluției și a drepturilor omului, Franța princi-

explică de ce, revenită din „erorile“ pe care istoricii tradiționaliști au învățat-o să le considere drept cauza declinului său, Franța obosită de azi, avidă de odihnă și de securitate, profesează pentru nenorocirile Europei Orientale (cât și pentru propriul prestigiu în această regiune) un dezinteres care uimește mai mult decât îi irită pe prietenii din Est. Și de aceea ea se simte înfrânată, prin greutatea tuturor instincțelor sale, pe calea europeană pe care a avut imprudența să se angajeze [...]

Antieuropenii pretind că o Germanie unită cu Occidentul se va gândi cum să-și refacă unitatea; mulți dintre „europeni“ gândesc, fără să o spună concret, că Comunitatea europeană este cel mai bun mijloc pentru a împiedica realizarea sudurii între Est și Vest. Sigur este că în mediile Mișcării Europene am găsit o ostilitate surdă față de orice idee de „respingere a Rusiei“ și de „eliberare a Europei“, ostilitate

Francisc I, regele Franței care a încheiat o alianță cu Marele Turc contra Imperiului german

foarte asemănătoare celor care se exprimă în mod

deschis în coloanele ziarului *Le Monde* [...]

Rusul este cel care nu trebuie să se miște, pentru ca Occidentul să nu se prăbușească, așa cum s-a întâmplat cu estul european. Trebuie deci, pentru a împiedica pe Rus să continue, așa cum are tendința evidentă să o facă, pentru că peste tot unde se găsește, purtat de valurile unei inundații imense, depășește limitele țării sale, trebuie deci pentru a îndigui acest cataclism o forță cel puțin egală cu a sa. Această forță

în serviciul Occidentului este astăzi cea a Americii. Regii Franței nu ar mai

putea să-și îndeplinească azi misiunea. Statele Unite au moștenit această misiune; ele sunt cele care furnizează azi oamenii, armele și banii pentru a păstra echilibrul lumii; ei țin în rezervă „bombele protectoare“, grație cărora Europa de Vest trăiește încă în libertate. Dar mai putem vorbi, în asemenea condiții, despre „independența“ completă și despre deplina suveranitate a țărilor din acest Occident european? ■

Hohenstauffen Burg, inima puterii dinastiei germane care a condus destinele Sfântului Imperiu roman de neam german

FLORENTINA DOLGHIN

În vara anului 1937 ziarele centrale din Uniunea Sovietică au pus bemol o vreme temeii trădării de patrie de către „clica de spioni“ în frunte cu mareșalul Mihail Tuhacevski (ucis în același an), pentru a-și informa într-un stil festiv cititorii despre o victorie absolută a socialismului, a „șoimilor lui Stalin“ și, în general, a oamenilor sovietici: „S-a încheiat cel mai mare zbor din istorie, scria Pravda, din 21 iunie, un zbor care nu a avut și nu are egal. S-a realizat visul omenirii de a se crea o legătură aeriană între continente peste Polul Nord. La Portland, în Statele Unite ale Americii, a aterizat un avion purtând pe aripi steaua roșie, care, cu 63 de ore în urmă, plutea pe cerul matinal al Moscovei“. Întreaga lume afla atunci despre piloții de încercare Valeri Cikalov, Gheorghi Baidukov și Aleksandr Beliakov. Flori, toasturi, zâmbete, discursuri solemne, armate de reporteri și mulțimi entuziaste i-au așteptat pe eroii aerului pe pământ american, unde au fost primiți de mulți ambasadori străini, primari ai unor mari orașe, de secretarul de stat al S.U.A. și, în final, de președintele F.D. Roosevelt. Au fost invitați la mai multe recepții fastuoase.

Cum era de așteptat, cu banchete grandioase au fost întâmpinați și acasă, la Moscova, unde stăpân absolut era Iosif Vissarionovici Stalin. Istoriografia rusă a introdus recent în circuit un document din fondul de arhivă personală a lui V.M. Molotov și însemnările de jurnal intim ale unui colaborator al cotidianului *Pravda* din perioada interbelică,

trimis de ziar la aceste ospete din sălile Kremlinului. Participau la ele, în afara liderului incontestabil, Stalin – a cărui autoritate erau chemate să o impună, de fiecare dată ceasul din Turnul Spasski marcând intrarea lui în sală –, suita sa de partid, elita politică, militară și intelectuală a țării, scriitori cunoscuți, artiști renumiți. A. Antonov-Ovseenko, declarat detractor al lui Stalin,

din însemnările căruia și revista noastră a publicat un fragment (*Magazin istoric*, nr. 7/1990), a criticat adesea teatralitatea grotescă a acestor praznice, adorarea factive a conducătorului iubit de către cei prezenți, cuvântările artificiale, veselia contrafăcută.

La mijlocul deceniului patru al veacului trecut, în Uniunea Sovietică se declanșaseră represiunile politice de

masă care au culminat cu anii 1937-1938. Vechea elită, cea a bolșevicilor din „garda leninistă”, din rândul căreia mulți fuseseră eliminați fizic ca „dușmani ai poporului”, trebuia înlocuită prin generația stalinistă. Să nu uităm că la 1 decembrie 1934 era ucis la Leningrad S.M. Kirov, care se bucura de o mare autoritate, contând ca posibil concurent în lupta pentru putere cu liderul înstăpânit la Kremlin după moartea lui Lenin. Sau că G.E. Zinoviev și L.B. Kamenev se aflau în pușcării. Dintre foștii „opoziționiști” numai Buharin mai respira aerul de afară. Fusesse exclus pentru deviere de dreapta din Biroul Politic, în 1929 și, în 1934, devenise redactor responsabil al oficiului central sovietic *Izvestia*, unde avea să rămână până la 16 ianuarie 1937.

O alocuțiune oficială a lui Stalin la recepția din 17 martie 1938 lăsa să transpară nevoia lui de a se destinde după zilele încordate ale procesului înscenat blocului antisovietic trokist de dreapta, de la Moscova. Tătucul nu scotea un cuvânt însă despre „dușmanii poporului”, recent judecați și

Primirea la Moscova a aviatorilor-eroi

împușcați din porunca lui: Buharin, Rikov etc. Se îmbrățișa, în schimb, tandru cu exploratori polari, stahanoviști de serviciu și artiști renumiți.

În ce privește armata roșie, recrutată din aceiași muncitori și țărani, Stalin și-o voia devotată, evident, nu numai „cauzei patriei socialiste”, ci și lui personal. Așa încât, din anii '30, a intrat în practica obișnuită micul dejun de la Kremlin, organizat pentru absolvenții academiilor militare, în prezența sa, a membrilor Biroului Politic și a guvernului. Paradelor militare din Piața Roșie de 1 Mai le urmau

invariabil, în anii interbelici, mari recepții la Kremlin, desfășurate a doua zi, al căror inițiator, măiestru manipulat de Stalin, era comisarul poporului pentru Apărare K.E. Vorosilov. Participau la ele între 1.500 și 2.000 de invitați, care își demonstrau astfel loialitatea față de liderul necontestat. Cu atât mai mult cu cât în 1937, 1938 și 1940 banchetele militarilor nu s-au organizat, din cauza epurărilor ce n-au ocolit nici elitele militare.

Ca un conducător grijuliu și înțelept, dar, de fapt, pentru consolidarea propriei puteri, Stăpânul a făcut totul pentru a-și apropia noua elită a țării. Pe eroii aerului i-a invitat sistematic la Kremlin, cu soțiile, unde se întreținea amical cu ei, rostind toasturi repetate și nesfârșite, la o cupă de șampanie, însoțită de icre negre și de Mancuria, somon, păstrugă, varietate delicate din carne, salate, legume, verdeturi și fructe proaspete, stropite cu coniac armenesc și cele mai bune soiuri de vodcă, vinuri roșii și albe. Cert este că în nici un magazin nu se puteau cumpăra aceste produse, de oricâți bani ar fi dispus *homo sovieticus*.

Stalin și Ordjonikidze (în stânga) discutând cu eroul Uniunii Sovietice V.P. Cikalov (în dreapta), 2 mai 1935

„Murim pentru Stalin“ și „Suntem gata să murim pentru Stalin“ au strigat invitații la reuniunea care sărbătorea zborul lui Cikalov. „Eu am 58 de ani, merg spre 59, a răspuns pe un ton paternalist Tătucul. Cikalov 33. Iertați-mi modul direct de a mă exprima. Sfatul meu, dragi tovarăși. Nu vă fixați ca sarcină să muriți. De murit poate oricine și cu atât mai puțin nu muriți pentru un bătrân. Mai bine este să trăiești, să lupti și să învingi. Forța e în tineri de *treizeci și trei de ani*“, a încheiat el în ovatiile celor care i-au apreciat gluma cu pronunția stălcit-copilă-rească. „Vă uitați la mine cu reproș, a continuat el spectacolul, adresându-se soțiilor aviatorilor. Credeți că am să vă trimit bărbații în noi misiuni. Nici un zbor anul ăsta, tovarăși. Distrăți-vă lângă soții.“

La aceste agape toată lumea își manifesta grațitudinea față de patron, văzând în el un binefăcător, și nici pe departe un cinic nemilos. În fond, stăpânul cel bun, dar din calcul machiavelic, avea grijă de bunăstarea fiecăruia. La 28 octombrie 1938, trecând prin drep-

Are astăzi Stalin statura unui papă infailibil în Comintern? Da, dar asta nu se întâmplă pentru că partidele comuniste îl consideră o autoritate reală în domeniul teoriei marxist-leniniste, dimpotrivă! Ele îi discern întreaga sărăcie ideologică și teoretică; asta nu se întâmplă pentru că are dreptate, ci pentru că are forță, nu pentru că inspiră încredere, ci pentru că inspiră frică. Stalin ține bine în mână, printr-o dependență directă și indirectă, toate cadrele conducătoare ale Cominternului.

(Martemian Riutin, fost membru supleant al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, prim-secretar al raionului Krasnopresnenski din Moscova, 1932)

tul lui Stalin cu paharul în mână pentru a toasta, o aviatoare încărcată de medalii, neputân-

du-și stăpâni emoția, a izbucnit brusc în plâns. Iar Stalin a mângâiat-o părintește pe cap.

Aîno Kuusinen, a doua soție a comunistului Otto Kuusinen, unul dintre fondatorii partidului comunist finlandez, va povesti, după o vizită la Moscova, o manifestare de încredere seniorială a liderului de la Kremlin față de soțul ei (în ochii lui Stalin femeile nu contau). „Ni s-a pus la dispoziție o mașină și am fost informați că plecăm în croazieră pe Marea Neagră. Aproape de chei ne aștepta o mică vedetă. Stalin ne aștepta într-o cabină. Ne-a primit foarte amical, l-a eliberat pe matroz și ne-a declarat: «Eu personal o să fac serviciile pentru invitații mei». Pe masă erau etalate fructe, vin, șampanie. Stalin a umplut cupele și a pus un disc cu un foarte frumos cântec georgian, *Suliko*. Când se termina discul, îl repunea și tot așa la nesfârșit. De fiecare dată, cântecul își pierdea puțin câte puțin din farmec. Stalin golea pahar după pahar; deodată a început să danseze. Era un spectacol

30 ianuarie 1933. Într-o sală a Kremlinului are loc o reuniune de partid

În timpul proceselor de la Moscova

însăpăimântător. Cu cât bea mai mult, privirea îi devenea terifiantă. Era ca într-un vis urât. Stalin se zguduia de râs, tremura din tot corpul, se împiedica, dansul lui nu era decât o parodie. Tot acest spectacol, grosier și de factură joasă, nu prevestea nimic bun. Dar cel mai de coșmar lucru era că, fiind complet beat, observa foarte atent impresia pe care o producea. Ne-am petrecut o zi întreagă pe mare cu un dictator beat. A fost monstruos". 17 ani de gulag o va costa pe memorialistă perspicacitatea ei.

Floarea artei interpretative sovietice era nelipsită de la aceste recepții. După modelul monarhilor luminați, Stalin invita mari artiști, de la David Oistrach și Moiseev, cu renumitul lui ansamblu, la cele mai bune balerine de la Teatrul Mare. Era văduv, venea neînsoțit, iar tovarășii lui de partid, printr-o cutumă, îl imitau. Folclorul istoric a spus că astfel ținea departe de Kremlin soțiile grase, lipsite de farmec ale membrilor Biroului politic, total nesărate în prezența actrițelor frumoase, în rochiile lor strălucitoare. Același Antonov-

Ovseenko vorbește despre Teatrul Bolșoi ca despre un harem, de unde Tătucul își alegea amantele.

La asemenea ospete oficiale, la fiecare masă, de 16 sau 20 de persoane, se așezau câte doi cekişti, scrie maestrul Moiseev, care urmăreau cu privirea orice mișcare, nu beau alcool, mâncau puțin, vorbeau și mai puțin, dar ascultau foarte atent, iar dacă cineva lua un păhărel mai mult și începea să ridice vocea, acești băieți puternici îl scoteau imediat afară din sală.

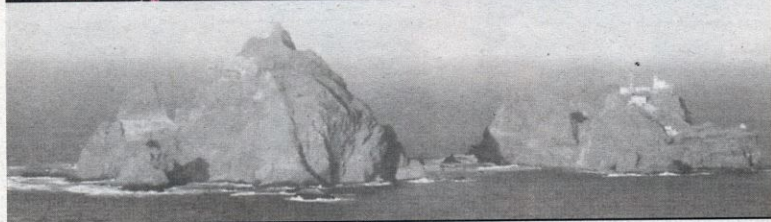
La mitul Stalin a contribuit imens clădirea Kremlinului și grandioasele sale săli, care copleșeau prin istorie, lux și dimensiuni. Marele palat, cu o suprafață de peste 20.000 de km pătrați, a fost reconstruit ca reședință a țarilor ruși de împăratul Nicolae I, operație la care au participat vreme de zece ani cei mai mari arhitecți, și a fost luminat sărbătoreste, pentru noul său statut, în aprilie 1849. Numai Sala Gheorghievski denumită astfel de țarina Ecaterina II, cea mai

cunoscută din complexul Kremlinului, are 12.000 de metri pătrați, 17,5 metri înălțime și o capacitate de 800 de persoane așezate la mese.

Stalin, acest hătru de „58 spre 59 de ani”, a reușit să cucerească în acea vreme, în care trimitea la moarte sute de mii de oameni (comsomoliștii care transportau în 1937 cadavrele celor executați din ordinul lui înnebuneau) sufletele și încrederea altor sute de mii de concetățeni. Și nu numai. Romanierul german Lion Feuchtwanger, trăitor în S.U.A. din 1933, sedus de o lungă conversație cu Stalin și sub presiunea emigranților comuniști germani, va redacta rapid o mică odă, intitulată *Moscova 1937*, în care îi justifica teroarea necruțătoare, exact înaintea proceselor lui G.L. Piatakov și K.B. Radek, implicați în ceea ce s-a numit, „Centrul antisovietic troțkist”. Și asta pentru că în fața scriitorului, liderul de la Kremlin jucase rolul unui om brav, înșelat, trădat de prieteni, victimă a propriei naivități. Anul 1937 a fost vârful terorii și, simultan, al unor interminabile festine. ■

DOKDO, O REPLICĂ A INSULEI ȘERPILOR

IZIDOR URIAN

Dokdo este un grup de 34 de insulițe și stânci, de origine vulcanică, apărut din spuma Mării Japoniei, cu peste 2,5 milioane ani în urmă. Se află la 92 km de Insula Ulleung, care aparține Coreei, și la aproximativ 160 km de Insula Oki, care aparține Japoniei.

De-a lungul secolelor, insulele au purtat diferite nume, printre care: Dokdo și Seokdo (Insulele de Piatră), Usando (Insulele statului coreean Usan), Sambongdo (Insulele celor trei Stânci), Gajido (Insulele Focilor) etc.

Necunoscând aceste denumiri, primii europeni ajunși în aceste locuri, ca marinari, vânători de balene sau exploratori, le-au dat nume noi. Astfel, în anul 1849, după ce balenierul francez Liancourt a explorat zona, au fost botezate „Stâncile Liancourt“, nume folosit chiar și în zilele noastre în unele cărți, manuale și hărți din Europa Occidentală.

Situate în zona de întâlnire a curenților calzi din sud cu cei reci din nord, insulițele și stâncile au fost permanent dăltuite și șlefuite, căpătând, în cele din urmă, forme de o rară frumusețe. Clima relativ blândă din zonă a creat un ecosistem unic, în care conviețuiesc 80 de specii de plante, 60 de păsări, insecte, balene și peste 100 specii de pești etc., motiv pentru care, în anul 1992, Dokdo au fost declarate monument al naturii.

Deși nu sunt populate, nu au o viață economică proprie, iar suprafața lor este de numai 18,09 ha, problemele apartenenței și suveranității au constituit, mai ales în ultimii 100 de ani, subiecte de permanentă și intensă dispută între cartografi, istorici și, mai ales, între

autoritățile din Coreea și Japonia.

Argumentul lui „terra nullius“

În cursul anului 2005, când s-au aniversat 60 ani de la eliberarea Coreei de sub dominația de 35 ani a Japoniei,

disputele s-au întețit. În luna martie, autoritățile locale nipone din provincia Shimane au hotărât ca data de 22 februarie să fie „Ziua Insulelor Takeshima“ (numele insulelor în limba japoneză).

Partea coreeană a reacționat imediat și dur. Ministrul de Externe al Republicii Coreea

a declarat că disputele asupra insulelor Dokdo depășesc relațiile bilaterale, deoarece ele privesc, în mod direct, integritatea și suveranitatea teritoriului Coreei. În această situație – a avertizat el – noua doctrină a guvernului coreean față de Japonia ar putea include puternice contra-măsuri, precum și acordarea dreptului de acces pentru populația civilă coreeană care, până la acea dată, nu avea acest drept, pe insule (unde se află numai o mică unitate militară de pază de coastă). La scurt timp, grupuri de sute de turiști au început să viziteze zilnic insulele. Tensiunea a crescut. S-a ajuns ca avioane militare de luptă coreene să fie ridicate în aer pentru a preveni ca avioane particulare și militare de recunoaștere japoneze să se apropie de Zona de Apărare Aeriană a Insulelor.

Argumentele „juridice” și pretențiile Japoniei privind dreptul ei asupra zonei se bazează, în principal, pe două fapte. Primul, că a deținut, o perioadă îndelungată, „dreptul istoric” asupra insulelor, iar al doilea, că insulele fiind „terra nullius” sau neocupate, ea avea tot dreptul să le încorporeze.

Argumente, chiar și japoneze, pentru apartenența la Coreea

„Încorporarea” efectivă a avut loc abia la începutul secolului XX, în condiții

politice și istorice cu totul deosebite. În urma războiului împotriva Chinei (1894-1895) și a ocupării Taiwanului, iar apoi a victoriei în războiul cu Rusia (1904-1905), Japonia, stăpână pe sudul Manciuriei și pe insula Sahalin, se pregătește să ocupe Peninsula Coreeană. În februarie 1904, impune Coreei semnarea unui Protocol, iar în august, a unui Acord, prin care Coreea era obligată să accepte consilierea politică a Japoniei. Primele consecințe ale „consilierii” apar imediat. Astfel, în cursul unei întruniri ținute în ianuarie 1905, guvernul nipon și-a dat „acordul” ca prefectura Shimane să „încorporeze” grupul de insule Dokdo în teritoriul său și, în consecință, „l-a informat pe guvernator”. Ca urmare, prin Ordonanța prefecturii Shimane din luna februarie 1905, insulele „Takeshima” au trecut în stăpânirea Japoniei. Guvernul nipon a evitat așadar să se implice public și oficial la nivel de stat sau, cum am

spune noi, românii, „a scos castanele din foc cu mâna prefecturii Shimane”. Nu este exclus ca, procedând astfel, guvernul nipon să fi încercat să-și ascundă primul pas al politicii de ocupare a întregii peninsule, moment care va avea loc cinci ani mai târziu, în 1910.

Argumentele cu care coreenii își susțin drepturile asupra insulelor sunt numeroase, concrete și extrem de variate. Iată câteva. Primele date cunoscute cu privire la apartenența insulelor apar în Letopisețul celor trei regate, scris în anul 1145, care consemnează că, în anul 512, în timpul domniei regelui Jijeung, insulele Dokdo și Ulleungdo aparțineau regatului coreean Shilla (*Magazin istoric*, nr. 12/2002). Numeroase precizări în acest sens se află și în Analele mai multor regi coreeni, din perioada dinastiilor Goryo (935-1392) și Joseon (1392-1910).

La sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX,

Platforma de aterizare pentru elicopterele gărzii de coastă

apartenența insulelor la Coreea este dovedită și printr-o serie de documente, cum ar fi numirea la 26 mai 1898 a unui „dogam” (administrator) pentru zona insulelor Ulleungdo (din care face parte și Dokdo). Doi ani mai târziu, prin decretul regal nr. 41, din 21 octombrie 1900, numele insulelor este schimbat în Uldo, iar noul lor administrator, Shim Heung-taek, este ridicat la rang de „Gunsu” (prefect de județ).

În afara înscrisurilor și hărților vechi pe care le are Coreea, există chiar și în Japonia numeroase documente oficiale, cum ar fi un raport din anul 1877 al Ministerului de Externe, întocmit la cererea Ministerului de Interne, o hartă a Coreei editată în Japonia în secolul XVIII, păstrată în Biblioteca Congresului American, precum și altele, care atestă apartenența grupului de insule Dokdo la teritoriul Coreei.

Voința politică de a le apăra

Discuții aprinse în problema apartenenței acestor insule au avut loc și în procesul pregătirii textului Tratatului de pace cu Japonia, de la San Francisco (1947-1951). Potrivit unui document al Comandamentului Suprem al Puterilor Aliate, din 20 martie 1947, în Articolul 4 al primului proiect al Tratatului de pace, se cerea în mod explicit ca insulele să fie retrocedate Coreei. În același timp, într-un alt proiect de Tratat de pace, prezentat separat de Marea Britanie, pretențiile Japoniei de suveranitate asupra Liancourt Rocks (Dokdo) nu sunt recunoscute. Ministerul de Externe nipon a căutat inclusiv prin dezinformarea delegației americane o formulare care să dea insulele Japoniei, iar în caz de ne-

reușită, a vrut să excludă orice mențiune cu privire la apartenența lor. Astfel, textul final al Tratatului de pace, semnat la 8 septembrie 1951, nu mai face nici o referire la Insulele Dokdo. Lipsa unei asemenea mențiuni nu schimbă cu nimic istoria și realitatea. Insulele au fost și au rămas parte integrantă a teritoriului Coreei, pentru că autoritățile au ținut cu dinții de ele și au știut să le apere la nevoie.

Nu pot să închei aceste rânduri fără să mă gândesc cu amărăciune, la fel ca și mulți cititori ai revistei, la o altă insulă, a „Șerpilor” (*Magazin istoric*, nr.11/2004), și, mai ales, la ușurința și iresponsabilitatea cu care autoritățile române ale acelor vremuri au oferit-o plocon tocmai celor care, de-a lungul vremurilor, ne-au rănit de mai multe ori trupul țării, răni nevindecate până astăzi... ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteti, până la 15 februarie 2006, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

– Cum se numeau fiii Mariei de Mangop?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna noiembrie 2005 este:

3.400 volume

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Cristian Ceascai**, din Brașov.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2006.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 1-702, sect. 1, București

UN CONDOTIER AL SECOLULUI XX

Președintele Italiei, Antonio Segni, gazdă la Roma a președintelui S.U.A. J.F. Kennedy

Istoria implicațiilor pe care le-a avut războiul rece în Italia este aproape necunoscută la noi. Pentru publicul larg, singurele surse au fost mai ales filmele și seriile de televiziune având ca subiect implicarea serviciilor italiene în diverse tentative de complot sau activitățile Mafiei. Dar și pe plan mondial subiectul este unul controversat. Foarte multe dintre evenimentele ce se subscriu unei asemenea teme au avut loc în spatele ușilor închise. Documentele care vorbesc despre ele se află în arhivele zăvorâte ale serviciilor secrete, președinției Italiei sau ale Vaticanului. Istoricii, dar mai ales ziariștii au încercat să compenseze lipsa unor documente fundamentale cu ipoteze, care nu au făcut decât să mărească confuzia. Ceața a devenit și mai groasă ca urmare a speculațiilor politice partizane. În final, rămâi cu certitudinea pe care o vor avea, probabil, și cititorii când vor ajunge la finalul acestui serial că sunt mult mai multe întrebări decât răspunsuri.

Lumea serviciilor secrete este una a oglinzilor paralele, special concepută pentru a disimula adevărul. A surprins-o poate cel mai bine scriitorul britanic John Le Carré, el însuși venit din această lume și el însuși o întruchipare a ei, încât nu știi pe cine întruchipează mai bine: pe scriitor sau pe ofițerul de informații. El spunea că nici un om nu ar trebui lăsat să lucreze mai mult de 4-5 ani într-un serviciu secret. Ceea ce desigur, nu se va întâmpla niciodată.

Clare Booth Luce, după ce părăsise postul diplomatic la Roma, urcându-se într-un avion pentru München

Italia a fost un teren cu caracteristici aparte pe care s-a desfășurat confruntarea nevăzută din perioada războiului rece. În primul rând prin poziția geo-strategică, în flancul sudic al NATO. Apoi, prin specificul vieții interne. Sfășiată în ultimii doi ani ai celui de al doilea război mondial de propriul război civil, Italia a constituit în anii imediat următori o preocupare pentru NATO, S.U.A. și aliații lor occidentali datorită forței deosebite pe care o aveau aici comuniștii. Instabilitatea vieții politice interne și greutatea cu care se putea obține o majoritate parlamentară necesară guvernării făceau posibilă intrarea în guvern nu numai a socialiștilor italieni (considerați de mulți drept un cal troian al comuniștilor), dar chiar a partidului comunist italian.

Tehnica loviturii de stat

Am văzut în episodul anterior că în Italia și în multe alte țări europene se constituiseră organizații secrete al căror rol era să intre în acțiune

dacă sovieticii reușeau să invadeze acele țări. În Italia, *organizația Gladio* mai avea un rol: să împiedice pe comuniști să ajungă la putere. După ce existența organizației a devenit publică în 1991, foarte multe dintre atentatele și comploturile organizate în Italia au început să fie puse în seama ei. S-ar fi urmărit prin astfel de acțiuni fie spărirea populației, care trebuia să stea strâns unită în jurul puterii existente pentru a evita haosul și anarhia, fie avertizarea comuniștilor în privința ceea ce îi așteaptă dacă ajung la guvernare. Dincolo de speculații, au existat cu certitudine acțiuni plănuite în secret, cu scopul de a pune mâna pe putere, în care au fost implicate și serviciile secrete italiene. Este adevărat, atenția presei s-a focalizat mai ales asupra serviciilor de informații militare, din rândul cărora au fost areștiți sau au dispărut în condiții neelucidate mai mulți ofițeri superiori și generali. Rolul serviciilor secrete civile a fost mai puțin pus în evidență.

Aceasta probabil și pentru că documentele secrete descoperite în copii la persoane implicate în asemenea acțiuni cu caracter antistatal proveneau de la serviciile secrete militare. În două dintre aceste comploturi a fost implicat și Junio Valerio Borghese, „Printul Negru” (*Magazin istoric*, nr. 9-12/2005).

Primul dintre ele l-a avut ca inițiator pe președintele Italiei, Antonio Segni. El și-a asigurat sprijinul generalului Giovanni De Lorenzo, șeful carabinieri. De Lorenzo fusese remarcat încă din 1956 de ambasadoarea S.U.A. la Roma, Clare Booth Luce, soția editorului revistelor *Time* și *Life*, Henry Luce. Se spune că ar fi ajuns comandant al carabinieri cu sprijinul CIA, calitate în care a început să-i îndepărteze pe ofițerii care nu dovedeau suficient spirit anticomunist, în opinia sa sau a atașatului militar american Vernon Walters. Acesta din urmă avea să ajungă ambasador al S.U.A. la O.N.U.

Teama lui Segni venea din intenția mărturisită de primul ministru Aldo Moro, în 1964, de a negocia participarea socialiștilor în guvernul său. Există și părerea că, de fapt, Segni era manipulat de colonelul Renzo Rocca, șeful diviziunii economice din serviciul de informații al armatei italiene (SIFAR), care i-a spus că industriașii și

Licio Gelli

oamenii de finanțe din Italia prognoza o criză economică profundă dacă socialiștii intrau la guvernare. Ulterior, Rocca avea să fie angajat de grupul FIAT. În final, a fost găsit mort cu un glonte în cap, pe care s-a stabilit cu precizie că nu l-a tras el.

La cererea președintelui Italiei, generalul De Lorenzo a alcătuit o listă cu peste 700 persoane care urma să fie arestate într-o tabără Gladio din Sardinia, în cazul unei revolte armate. Ofițeri carabinieri apropiați lui De Lorenzo au început să se întâlnească în secret, împreună cu foști luptători din unitatea specială a marinei italiene din timpul războiului, Decima Mas, și cu militari care sprijiniseră Republica de la Salo, creată de Mussolini după ce Italia încheiase armistițiul cu Aliații, în septembrie 1943.

Junio Valerio Borghese, prieten apropiat, i-a fost alături generalului De Lorenzo în toate aceste pregătiri. Spre furia lui Borghese, „Planul Solo” nu a mai fost pus în aplicare, deși ordinele corespunzătoare fuseseră trimise carabinieri. A doua zi, Borghese s-a întâlnit cu De Lorenzo și a aflat că acesta se pregătea să se întâlnească cu noul președinte al Italiei, socialistul Giuseppe Saragat. Dar planul nu fusese complet abandonat.

La începutul lunii mai 1965, la Hotelul Parco Dei Principi din Roma, a avut loc o întâlnire, considerată apoi de anchetatorii italieni crucială pentru „strategia terorii” desfășurată în intervalul 1969-1974. Ea a fost sponsorizată de un institut condus de șeful Marelui Stat Major al armatei italiene. Participanții au discutat despre maniera în care puteau contracara ridi-

Președintele italian, Giuseppe Saragat, și cel american, Richard Nixon

carea stângii și mai ales a comuniștilor printr-un „război contrarevoluționar”. Printre participanți s-a numărat și ziaristul Guido Giannultini, care manifesta convingeri fasciste, dar care era agent al unui serviciu secret italian. Peste patru ani, el susținea un seminar la Academia Navală a S.U.A. despre „Tehnicile și șansele unei lovituri de stat”. Borghese nu a luat parte, dar a fost reprezentat de adjuncțul său, Stefano Delle Chiaie. Se pare că Delle Chiaie fusese recrutat de serviciul de informații al Ministerului de Interne italian încă de la începutul anilor 60.

Un oficial CIA comenta peste ani despre „Planul Solo”: „A fost ceva ce s-a repetat și mai târziu, în 1970, prințului Valerio Borghese: în ultima clipă cineva l-a abandonat sau l-a vândut. Cu deosebirea că acțiunea lui Borghese a fost o bufonerie, în vreme ce complotul lui De Lorenzo a fost un lucru serios.”

Generalul Giovanni De Lorenzo a fost promovat șef al Marelui Stat Major al

armatei italiene de către creștin-democrați, cu acordul comuniștilor, care îi apreciau contribuția la luptele de partizani desfășurate în anii 1944-1945. În noua funcție, generalul a alcătuit 157.000 de dosare unor personalități politice și un nou plan de acțiune pentru contracararea unei mișcări insurgente. Și-a păstrat funcția din februarie 1966 până la 15 aprilie 1967.

Prea multe conexiuni

În 1969, după ce Richard Nixon a devenit președinte, politica americană față de Italia s-a modificat. Potrivit lui Henry Kissinger, partidul socialist nu avea ce căuta la guvernare, iar social-democrații „erau gata să facă un pact și cu dracul, numai să rămână la putere”. Administrația americană a redeschis finanțările pentru forțele anticomuniste, prin două canale. Unul îl reprezenta ambasadorul S.U.A., Graham Martin, al cărui principal contact era generalul Vito Miceli, șeful serviciului de informații al armatei italiene. Miceli avea să

Michele Sindona

se întâlnească de mai multe ori cu Borghese.

Cel de al doilea canal l-a reprezentat bancherul Michele Sindona, un personaj învăluit în mister, legat și de Lucio Gelli, șeful lojei masonice P2. Era principalul proprietar al mai multor bănci cu sediul în S.U.A. Printr-una dintre ele, Continental Bank of Illinois, se transferaseră în aprilie 1967 4 milioane de dolari unei firme de construcții a armatei grecești, controlată de colonelul Papadopoulos. La 21 aprilie același an, Papadopoulos conducea „revolta coloneilor”, care prelua, prin forță, puterea în Grecia. Tot despre Sindona se spunea că a salvat finanțele Vaticanului la înscăunarea Papei Paul VI.

În 1972, Sindona a încercat să organizeze propria lovitură de stat în Italia. S-a spus că s-a întâlnit cu un general american lângă Vicenza, cu care a discutat posibilitatea intervenției trupelor franceze și americane în Italia, în eventualitatea că partidul comunist reușea să pună mâna pe putere. Până la urmă, Sindona a fost arestat în S.U.A., pentru falimentarea

lui Franklin National Bank, fapt petrecut după episodul Watergate, care a dus la căderea președintelui american Richard Nixon. *New York Times* din 30 mai 1981 îi menționa numele în legătură cu comisia parlamentară italiană de anchetă care se ocupa de cazul Licio Gelli. Sindona recunoștea că l-a cunoscut pe Gelli, dar nega că ar fi fost implicat în complotul organizat de acesta. Extrădat de americani în Italia, Sindona a murit de îndată ce a ajuns într-o închisoare de maximă securitate. Dosarul pe care îl avea la serviciile secrete italiene a fost ars.

Licio Gelli intrase în francmasonerie în 1963. În 1971 fusese numit secretar al lojei Propaganda Due (P2). S-a speculat mult la noi, după 1989, asupra legăturilor pe care P2 și Licio Gelli le-ar fi întreținut cu Nicolae Ceaușescu. După o serie de frământări interne, Gelli a ajuns în fruntea lui P2. În anul 1979, ziaristul Carmine Pecorelli, un apropiat al serviciilor de informații ale armatei italiene, a fost asasinat. Acasă la el s-au găsit documente prove-

nind de la aceste servicii, între care și o notă privind presupusa cooperare a lui Gelli cu servicii de informații ale unor state membre ale Pactului de la Varșovia. Particularitatea activității de francmason a lui Gelli a fost aceea că reușise să creeze în cadrul lojei P2 o structură secretă, cu care spera să poată controla viața politică italiană. La 17 martie 1981, agenții ai Gărzii Financiare au intrat în proprietatea sa din Toscana și au găsit o listă cu 962 de nume. Figurau pe ea numele a trei miniștri, 43 de parlamentari, conducători ai armatei, oameni din serviciile secrete, oameni de afaceri (inclusiv Silvio Berlusconi, s-a spus). A fost arestat în septembrie 1982 în Elveția. Acesta era omul despre care s-a afirmat că a stat în spatele complotului organizat de Borghese.

În sfârșit, un alt personaj al cărui parcurs s-a întretăiat cu cele ale lui Sindona, Gelli și Borghese a fost cardinalul Montini, ajuns Papa Paul VI. Montini l-a cunoscut pe Sindona în anii 50, când cel din urmă l-a ajutat să țină slujbe printre muncitorii care se aflau, la Milano, sub influența partidului comunist. Montini făcuse parte din echipa cardinalului Eugenio Pacelli, secretarul de Stat al Vaticanului, adică cel care conduce diplomația papală. În arhivele Departamentului de Stat se află mai bine de 10 secole de dosare.

Așadar, în ce a constat complotul inițiat de Junio Valerio Borghese, despre care un oficial al CIA spunea că a fost un complot de operetă? ■

(Va urma)

**Cristian TRONCOTĂ,
Dorin MATEI**

GERAR

4

1704. George Edwards, un burghez bogat din comitatul Essex, se sinucide într-un mod foarte bine gândit, printr-un sistem permițând acționarea a trei pistoale în același timp. Evenimentul are mare răsunet. Foarte evlavios, ca urmare a lecturii operelor filosofice, și evoluând spre o religie raționalistă, Edwards, în vârstă de 40 de ani, repudiat de soție, este victima intoleranței anturajului său, care îi interpretează gestul ca rezultat catastrofal al „ateismului”. „Este un lucru trist să te gândești la toți cei care s-au sinucis în această țară în ultimii 15 sau 16 ani”, scrie, în 1702, în jurnalul personal, un autor contemporan. Astfel se naște un mit al Epocii Luminilor, „spleenul” („maladia engleză”), oficializat de o carte a medicului George Cheyne, publicată în 1733; autorul arată că tendințele suicidare ale englezilor sunt legate, pe de o parte, de progresul ateismului și al spiritului filosofic, pe de alta, de temperamentul melancolic al insularilor, datorat condițiilor geografice și climatice defavorabile. Determinismul climatic este la modă.

20

1800. De pe câmpul de luptă de la Marengo sosește la Paris un sol cu știri proaste: Bonaparte ar fi fost zdrobit și armata franceză se retrăgea. Cei mai mulți dintre ei, mai ales ministrul Poliției, Joseph Fouché, se gândesc imediat la același lucru: imposibil să fie păstrat ca prim consul un general învins. Despre pregătiri pentru o răsturnare se discută în șoaptă, dar frații lui Napoleon înregistrează. Fouché rămâne în mod prudent mut, pentru ca, după nevoie, să se mențină pe lângă vechiul stăpân sau, dacă va fi cazul, pe lângă cel nou. Dar chiar a doua zi sosește o nouă ștafetă; ea anunță acum strălucita victorie de la Marengo: în ultimul ceas, generalul Desaix a venit în ajutorul lui Bonaparte și a transformat înfrângerea în triumf. În următoarele zile primul consul se întoarce de o sută de ori mai puternic decât a fost la plecare. Află imediat că toți apropiații l-au aruncat peste bord la prima știre despre o înfrângere. Carnot, care a mers prea departe, plătește primul: își pierde postul de ministru. Ceilalți, inclusiv Fouché, își păstrează funcțiile. Celui din urmă, mult prea prudent, nu i se poate dovedi infidelitatea, dar, tot atât de puțin, fidelitatea. Bonaparte nu-l concediază, nu-l blamează, nu-l pedepsește. Dar din acea zi nu mai are încredere în el.

22

1862. În *Ordinul de zi e toată oastea*, publicat în *Monitorul Oștii* vol. 5, se menționa: „Comisia însărcinată cu examinarea hymnelor recomandă Ministerului spre a se adopta în armata română: I-ii. *Marș triumfal spre primirea Steagului și a Mării Sale Prințului Domnitor* compus de Eduard Hiubs (sic!), capelmaistru Regimentului al II-lea de Linie; II-lea. *Zorile cu Rugăciunea*: compuse de D. Iosif Jalovici (sic!), capelmaistru Regimentului al 5-lea de Linie; III-lea. *Marșul destinat la primirea oricărui șef în drept*, compus de D. Pascu Purcărea, fost capelmaistru.

Subscrisul p' d-o parte ordonă adoptarea lor, iar pe de alta, exprimă a sa mulțumire autorilor. Ministru de Rezel, col. I. Ghica. „Astfel, începând din 1862, melodia lui Eduard Hübsch intră treptat în memoria românilor, *Marșul triumfal* din epoca Unirii menținându-se și în perioada Independenței, când a fost decretat Imnul de stat al României. Pe textul lui Vasile Alecsandri, scris în 1881, melodia lui Hübsch a căpătat o nouă viață, rămânând în repertoriul românesc până în 1947, când a fost alungat regele.

SCHIMB DE TELEGRAME

Ne-am obișnuit deja cititorii cu documente aflate în păstrare la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, de la Stanford University, California, care vorbesc despre contactul permanent dintre diplomații români aflați încă la post în 1945 și care, curând, aveau să ajungă emigranți. Iată alte documente din această categorie, schimburi de telegrame între Alexandru Cretzianu, aflat la Ankara, și Brutus Coste, la Lisabona.

Datorăm și acest document doamnei ELENA DANIELSON și colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU.

A trimise:

Referire la tel. Dv. Nr. 628:

1) Voi urma bineînțeles instrucțiunile din țară.

2) În chestiunea dreptului nostru de a invoca Yalta, v-am semnalat un punct de vedere american. Firește că n-am acceptat acest mod de a vedea și n-am încetat a folosi în convorbiri toate argumentele noastre, inclusiv declarațiile de la Yalta.

Referire la tel. Dv. Nr. 630:

1) Rog a preciza pentru Krupenski și pentru mine dacă socotiți necesar ca și noi să vă urmărim îndată în cazul când ați fi constrâns să luați poziție sau interpretați instrucțiunile din țară în sensul că suntem datori a păstra posturile atâta timp cât aceasta este posibil pe bază de relații administrative cu Ministerul.

2) Îmi permit a stăruii să dați totuși un răspuns d-lui Gafencu cu atât mai mult cu cât este evident că a fost impresionat de informațiile transmise și nu aduce decât obiecțiuni de metodă.

11.IV.

A trimise:

1) An. telegrafiază că a primit instrucțiunile din țară și este de acord în totul. Numirea lui F. nu s-a produs încă. Ne va comunica de la ce dată să nu-i mai trimitem telegrame. Va păstra la el cheile confidențiale cu noi. Pentru evitarea oricăror deducții roagă să comunicați cu Berna prin Lisabona.

2) *Daily Mail* n-a publicat absolut nimic. Aceasta nu mă surprinde, căci ziarele engleze par a avea cuvânt de ordine să nu publice știri de natură a irita Rusia. Corespondentul *Times* de aci a trimis lung reportaj despre evenimentele din România, dar nu s-a publicat nimic.

Presa engleză n-a publicat reportajul A.P., deși după informațiile mele a fost difuzat la Londra și la New York. Nu știu dacă a apărut în America. Presa Hearst a publicat la 1 Aprilie lung reportaj bazat pe știrile noastre.

19.IV.1945

A trimise:

1) Krupenski mă roagă a vă comunica că va urma instrucțiunile din țară și directivele Dv. din 13 Aprilie.

2) Guvernul portughez a închis Legațiunile Ungariei și Iugoslaviei prima sub cuvânt că Guvernul Miklos n-a fost recunoscut de Portugalia, a doua pe motiv că numirea ultimului însărcinat cu afaceri a fost notificată de predecesorul său cu același rang, și nu de guvernul iugoslav. Însărcinatul cu afaceri al Bulgariei temându-se de măsura similară a prevenit Sofia prin telegrama cifrată.

Considerând cele ce preced și deși nu cred întemeiată temerea bulgarului, mă întreb dacă n-ar fi util să lămuresc direct Ministerul Afacerilor Străine portughez precum ați făcut Dv. la Ankara. Socotiți necesar să dau lămuriri Ambasadelor Angliei și Statelor Unite sau credeți că precizările Dv. aveau caracter destul de general pentru a îngloba toate Legațiunile din țările neutre?

24.IV.1945

2) Guvernul portughez a închis Legațiunea Ungariei pentru că nu recunoaște guvernul Miklos. De altfel, zisul guvern n-a făcut nimic pentru a fi recunoscut; deși însărcinatul cu afaceri ungur s-a declarat în mod oficial reprezentantul său, nici dânsul, nici guvernul portughez n-au obținut vreo confirmare. Pe de altă parte, guvernul portughez n-a recunoscut secretarului Legației Iugoslave calitatea de însărcinat cu afaceri a.i. pe motiv că această calitate i-a fost atribuită de însărcinatul cu afaceri rechemat, și nu printr-o comunicare a M.A.S. iugoslav. Secretarul a cerut guvernului iugoslav asemenea notificare fără a obține urmare. În aceste condiții, guvernul portughez a autorizat funcționarea Legației iugoslave fără a recunoaște secretarului calitatea de însărcinat cu afaceri.

Vă semnalez cele ce preced pentru că însărcinatul cu afaceri al Bulgariei a prevenit guvernul său arătând că măsura se încadrează în politica anti-comunistă a Portugaliei. Bulgarul se teme de măsura similară. Deși nu împărtășesc această temere, mă întreb dacă n-ar fi util să lămuresc direct Min. Af. Străine portughez precum ați făcut Dv. la Ankara. Socotiți necesar să dau lămuriri Ambasadelor Angliei și St. Unite sau credeți că precizările dv. aveau caracter destul de general pentru a îngloba toate Legațiunile din țările neutre.

26.IV.1945 ■

Bătrâna Doamnă a trecut de 125 ani

„**P**osteritatea va lua cu recunoștință act în anele ei că România și-a dobândit astăzi instituțiunea unei Bănci Naționale, prin propunerea guvernului conservator și prin stăruințele și eforturile partidului și guvernului liberal. Această împrejurare onorează egal și pe cei care au luat inițiativa propunerii și pe acei care din propunere au făcut o realitate” scriau, în februarie 1880, cei ce alcătuiau raportul la proiectul de lege prin care avea să ia naștere Banca Națională a României.

Cea dintâi instituție financiară a țării este un

loc în care prețuirea tradiției se află la mare cinste. Pe tot parcursul anului trecut, Banca Națională a organizat mai multe manifestări care au marcat cei 125 ani de când a luat ființă. Ultima dintre acestea a avut loc în ziua de 21 decembrie 2005. Domnul Mugur Isărescu, guvernatorul B.N.R., a prezentat povestea primului pol de aur românesc, moneda care nu a circulat vreodată. O veți putea citi în numărul din luna februarie. Domnul guvernator a demonstrat cu mult umor că orice moment al istoriei poate fi citit și într-o manieră „financiară”: poporul român a fost rezultatul unei decizii de politică monetară. Romanii au hotărât că au nevoie de kosoni (moneta de aur imitată de daci) și au pornit războaiele cu Dacia.

Domnul Mircea Bădăru, directorul general al „Monetăriei Statului”, a prezentat câteva repere cronologice din istoria instituției pe care o conduce și care a avut, în anul care a trecut, mai multe aniversări. Cu 135 ani în urmă, la 24

februarie 1870, se inaugura, în prezența domnitorului Carol I, cea dintâi monetărie a statului. Data la care ea și-a încetat existența nu se cunoaște cu precizie. Abia în 1935 s-a reînființat Monetăria Statului, care a beneficiat de un local nou, ridicat după planurile arhitectului Radu Dudescu, cel care a proiectat și Palatul Nou al B.N.R.

Suita de manifestări consacrate celor 125 ani de existență a B.N.R. s-a încheiat cu lansarea unui solid tom de 470 pagini, realizat de doamna Mihaela Tone, care conduce Arhiva B.N.R., și de domnul Cristian Pănescu, director în B.N.R.,

un nume cunoscut cititorilor revistei noastre.

Cartea apărută la Editura Oscar Print se intitulează *Istoria Băncii Naționale a României în date* și reprezintă, deocamdată, doar volumul I, intervalul 1880-1914. Cititorul nu trebuie să se lase înșelat de titlu. Nu este o simplă istorie în date. Vă vom spune doar că fiecare an este introdus de un substanțial studiu și că sunt voci precum cea consacrată zilei de 22 decembrie 1894, de exemplu, care se întind și pe două pagini. Este un instrument de lucru de mare utilitate, ce ne mai oferă și un tabel cu acționarii participanți la prima Adunare Generală, din 15-17 iunie 1880, și numărul de voturi de care dispuneau, note despre guvernatorii B.N.R. din intervalul abordat, grafice și ilustrații.

Însoțim felicitările noastre pentru autori de urare să ducă la capăt întreprinderea la care s-au angajat. ■

Dorin MATEI

AȘEZĂRI DACO-ROMANE PE TERITORIUL ROMÂNIEI

CAPITALA DACIEI (1)		AZI CONSTANȚA		FATA DE LA CEAS!				AZI ALBA-IULIA
AZI CLUJ		SCRIITOR AMERICAN (ALLAN EDGAR)		EPOCĂ DIN PĂCATE!				AZI. TURNU-SEVERIN
						CAPETE DE POD!		
						INTRODUCERE ÎN POLITICĂ!		
CAPITALA CETĂȚII ETERNE					FĂRĂ NICI O PATĂ			
BALAUROI					AZI TURDA			
				JOC ÎN APĂ				
				STELE ÎN COSMOS				
ÎN PREZENT		SFÂNT ÎN PORTUGHEZĂ				DIN CUBĂ!		
		COMUNĂ ÎN SĂLAJ				INTRAREA ÎN EFORIE		
			ÎNSEMNE STATALE					
			INTRATE ÎN LIGĂ!					
ÎNCRIS PE CRUCE								AZI ORȘOVA
CUPRINSE ÎN LEGE!								
		INTRAREA ÎN GRIVIȚA!				LA IESIREA POSADA!		
		CAPITALA DACIEI (2)				AZI VEȚEL-DEVA		
ÎNCRIS ÎN CERC!			ORĂȘEL ÎN ALBANIA					SUC DE STRUGURI
N-ARE NICI UN DUMNEZEU				RĂU ÎN LAOS				
				DIN RAȘINĂ!				
LUATE DIN FUGĂ!			SFÂNT					
PURTĂTORI DE SAMARE			LA IESIREA DIN DIERNA!					
					UN NECUNOSCUȚ LA MASĂ			
ISTRIA!				ZEITA ADEVĂRULUI ȘI DREPTĂȚII LA EGIPTENI				

DICTIONAR: SAO, ISMI, SIEM, AAA, MAAT

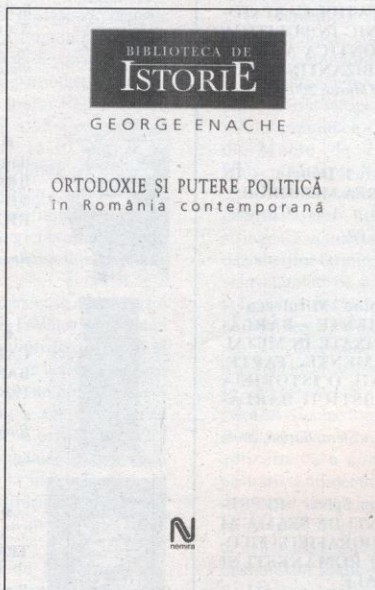
Pavel TOTOLICI

Ortodoxie și putere politică în România contemporană

„Sunt recunos-
cător bunului
Dumnezeu pentru că
m-a învrednicit să
văd împlinindu-se,
după 16 ani, acest
lucru. Noi am trăit în
acei ani nu ca
spectatori de la
distanță sau tre-
cători, ci printr-o
participare la toate
nivelurile de viață
bisericească în cei 50
de ani de comunism.
Sunt încredințat că
această lucrare, care
a fost întocmită
după documente,
răstoarnă ceea ce se
spunea despre
Patriarhul Roșu și
arată zbuciumul său
clipă de clipă.” Cu
aceste cuvinte a

întâmpinat Prea Fericitul Părinte Patriarh
Teoctist marți,
22 noiembrie 2005, la Palatul Patriarhiei
din București cartea *Ortodoxie și putere
politică în România contemporană* scrisă
George Enache.

Volumul apărut în colecția Biblioteca
de istorie a editurii Nemira, prezintă
situația Bisericii Ortodoxe Române într-
una dintre cele mai dificile perioade pe care
le-a traversat în istorie: perioada
comunistă. La baza lui a stat cercetarea
întreprinsă de autor în Arhiva Consiliului
Național pentru Studierea Arhivelor
Securității. Un spațiu consistent este

dedicat Patriarhului
Iustinian, numit în
epocă și „Patriarhul
Roșu”, precum și
altor înalți ierarhi ai
Bisericii: episcopul
Nicolae Popovici și
episcopul Antim
Nica. Autorul ana-
lizează represi-
nea religioasă în
România comunistă,
arestarea și condam-
narea părintelui
Dumitru Stăniloae și
alte asemenea mo-
mente de cumpănă
pe care Biserica
Ortodoxă le-a stră-
bătut. Cartea se
încheie cu un capitol
intitulat *Religie și
societate*, în care
sunt prezentate
probleme legate de

intelectualii români și ortodoxia în
perioada interbelică. O atenție specială
acordă autorul și legăturii dintre
religiozitatea populară și rezistența
anticomunistă în România.

Concluzia autorului lucrării este că
documentele studiate au relevat o Biserică
ortodoxă vie, care nu se mulțumește doar
a urma servil directivele puterii comuniste,
ci o Biserică în cadrul căreia, alături de
discursul oficial, se manifestă o serie de
discursuri alternative, cu un rol deloc
neglijabil.

IRINA ȚĂRANU

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

TRAIAN MĂRULEȚ

LOVRENTI, L. MĂRULEȚ
LA CONȘTIINȚĂ DE
PĂTRUNZĂRI A. D. 2005

● **Vasile Măruleț – IMPE- RIUL BIZANTIN LA DUNĂ- REA DE JOS ÎN SECOLELE X-XII. SPAȚIUL CARPATO- BALCANIC ÎN POLITICA VEST-PONTICĂ A IMPE- RIULUI BIZANTIN**

Târgu Mureș, 2005, 205 pp.

MARIUS DOBRIN

● **Marius Dobrin – ÎN CĂUTAREA MEMORIEI**

Editura Aius, Craiova, 2003, 137 pp.

NICOLAE MITULESCU

DOCUMENTE BĂRLĂ- DENE FIXATE ÎN METAL

● **Nicolae Mitulescu – DOCUMENTE BĂRLĂ- DENE FIXATE ÎN METAL (EVENIMENTE, FAPTE, OAMENI), O ISTORIE A MEDALISTICII BĂRLĂ- DENE**

Editura Sfera, Bârlad, 2005, 186 pp.

VICTOR SPINEI

REPREZENTANȚI DE SEAMĂ AI
ISTORIOGRAFIEI ȘI FILOLOGIEI
ROMÂNEȘTI ȘI MONDIALE

● **Victor Spinei – REPRE- ZENTANȚI DE SEAMĂ AI ISTORIOGRAFIEI ȘI FILO- LOGIEI ROMÂNEȘTI ȘI MONDIALE**

Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 1996, 413 pp.

ADRIANA GHEORGHE

GHIDUL ISTORIEI EURO- PEI ROMÂNIEI

● **Adriana Gheorghe – GHIDUL ISTORIEI EURO- PEI ȘI ROMÂNIEI**

Editura House of Guides, 2004, 176 pp.

CLAUDIU SOARE

GHIDUL AVANGARDEI EURO- PENE

● **Claudiu Soare – GHIDUL AVANGARDEI EURO- PENE**

Editura House of Guides, 2004, 110 pp.

REVISTA TEOLOGICĂ

● **REVISTA TEOLOGICĂ** – Publicație oficială a Mitropo- liei Ardealului, serie nouă, Anul XV (87), ianuarie-martie, 2005
Tiparul Tipografiei Epar- hiale Sibiu, 2005, 221 pp.

● **Robert Stănciugel, Li- liana Monica Bălașa – DO- BROGEA ÎN SECOLELE VII-XIX. EVOLUȚIE ISTO- RICĂ**

Editura DC Promotions, București, 2005, 258 pp.

LUDMILA ROTARI

MIȘ- CAREA SUBVERSIVĂ A BASARABIA ÎN ANII 1918- 1924

● **Ludmila Rotari – MIȘ- CAREA SUBVERSIVĂ DIN BASARABIA ÎN ANII 1918- 1924**

Editura Enciclopedică, București, 2004, 299 pp.

FLORENTIN POPESCU

● **Florentin Popescu – V. VOICULESCU ȘI CON- TEMPORANII LUI**

Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2004, 355 pp.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE, ARHIVELE DIPLO- MATICE, AMBASADA ROMÂNIEI LA HELSINKI

● **Ministerul Afacerilor Externe, Arhivele Diplo- matice, Ambasada României la Helsinki – CONFLUENȚE ROMÂNÓ-FINLANDEZE. TREI SECOLE DE CON- TACTE, 85 DE ANI DE RELAȚII DIPLOMATICE**

Editura Institutului Cultural Român, București, 2005, 309 pp.

ION JERCAN

„CETATEA TELEAJENULUI LA TE- LEAJEN-HOMORĂCIU“

● **Ion Jercan – „CETATEA TELEAJENULUI LA TE- LEAJEN-HOMORĂCIU“**

Direcția Județeană Prahova pentru Cultură, Culte și Patri- moniul Cultural Național, Ploiești, 2005, 141 pp.

AUGUST 2005. NICOLAE IORGA LA VĂLENII DE MUNTE

De 97 de ani, cu unele întreruperi, în orașul de pe Valea Teleajenului se desfășoară cursurile de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga”. Inaugurate în 1908 de savant, pentru educarea în spirit național-patriotic a românilor din afara granițelor Vechiului Regat, ele au ajuns în 2005 la cea de a 53-a ediție. S-au desfășurat în perioada 15-19 august, în organizarea Ministerului Culturii și Cultelor și sub înaltul patronaj al Academiei Române, cu concursul principalelor instituții de stat ale județului Prahova, al Primăriei orașului Vălenii de Munte și al Clubului istoricilor „Nicolae Iorga” din localitate.

Iorga s-a îngrijit permanent să aducă spre a conferința la cursurile de la Vălenii de Munte personalități ale vieții științifice din țară și străinătate, oameni politici, de la prim-miniștri, miniștri, parlamentari la membri ai Casei Regale. În mod deosebit a avut grijă ca la fiecare ediție a cursurilor să participe români din teritoriile din afara României Transilvania, Bucovina, Basarabia, de la sud de Dunăre în vederea cultivării și păstrării sentimentelor naționale și a conștiinței, a apartenenței lor la neamul românesc.

În tradiția ctitorită de inițiatorul lor, tematica cursurilor a fost axată pe relevarea istoriei și obiceiurilor românilor, locul lor în istoria universală, dar și pe probleme actuale de păstrare și valorificare a patrimoniului cultural național, a monumentelor de istorie, de artă și arhitectură. Au fost abordate și subiecte de politică internă și externă, relevante pentru existența și afirmarea românilor în lumea contemporană. În acest context, și-a dovedit perenitatea afirmația lui N. Iorga: „Viața unui popor, succesul lui în lunga luptă tăcută a națiilor nu le determină nici întinderea pământului, nici numărul populației, nici bogăția[...] Izvorul acestei puteri este viața morală a unei comunități, seriozitatea cu care privește traiul, măsura cu care își alege țintele și rigoarea cu care le urmărește, respectul adânc, cultul pentru realitatea lucrurilor.”

Majoritatea conferențiarilor de la ediția din 2005 cercetători consacrați, academicieni și profesori universitari a relevat însemnătatea operei și acțiunilor lui N. Iorga pe plan național și internațional, în valorificarea patrimoniului, preocupările sale pentru monumentele istorice, rolul așezămintelor culturale create la Vălenii de Munte de către savant, îndesebi Universitatea de Vară, Tipografia și editura „Neamul Românesc”, Școala de misionare „Regina Maria”. Temele prezentate au fost de stringentă actualitate, de unde și amploarea dezbaterilor terminate în general cu concluzii și învățăminte de actualitate. De semnalat este și faptul că atât la deschiderea cursurilor cât și la închiderea lor au participat și personalități politice guvernamentale sau din opoziție, într-o atmosferă de respect și înțelegere, cu expuneri în care preocuparea principală a fost axată pe rolul lui Nicolae Iorga în istoria și viața politică românească, a învățămintelor ce trebuie aplicate, ca o continuitate permanentă a păstrării sentimentului apartenenței la neamul românesc și idealurile perene ale României, asigurării prestigiului ce i se cuvine și în lumea de azi, îndeosebi a rolului culturii și civilizației în contextul aderării la Uniunea Europeană.

Un loc aparte l-au ocupat excursiile efectuate după cursuri la monumente, mănăstiri, locuri istorice din județul Prahova, însoțite de spectacole folclorice, expoziții de cărți și publicații sau întâlniri cu personalități locale.

Fără îndoială, toți participanții au avut de câștigat la această ediție, una dintre cele mai reușite, premergătoare sărbătoririi Centenarului existenței Universității Populare „N. Iorga”. Vălenii de Munte se pregătesc de pe acum să întâmpine acel an, 2008, cu o ediție jubiliară a cursurilor Universității, dar și cu renovarea tuturor așezămintelor de aici, ctitorite de marele istoric, la care se adaugă îmbogățirea continuă cu documente și imagini a Complexului Muzeal dominat de Muzeul Memorial „Nicolae Iorga”.

Gelcu MAKSTOVICI

DIALOG CU CITITORII

LA MULȚIANI!

Un An Nou cât mai bun dorim prietenilor Fundației Culturale Magazin Istoric și colegilor noștri din C.N.I. „Coresi”, care ne-au fost alături în anul 2005 și întotdeauna.

Mulumiri adresăm difuzorilor particulari, Poștei Române și Rodipet S.A., prin intermediul cărora Magazin Istoric poposește în casele cititorilor.

Un An Nou plin de bucurii dumneavoastră, celor care ne citiți și ne încurajați lună de lună să continuăm.

FIICA LUI DENIKIN

Am citit despre repatrierea recentă, la 28 septembrie 2005, a rămășițelor pământești ale lui Anton Denikin, generalul alb din timpul revoluției bolșevice din 1917 din Rusia, în revista *Magazin Istoric* (nr. 11/2005), la care a participat și fiica generalului, Marina Grey. Am aflat că, la scurt timp, aceasta a decedat. Agențiile de presă au transmis atunci mai multe date despre ea, cu precădere în calitatea ei de istoric, ceea ce i-ar putea interesa și pe cititorii dumneavoastră, ne scrie domnul VITALIE BUCURESCU, din Tecuci.

Fiica generalului Anton Denikin a murit la 15 decembrie 2005 în Franța, lângă Paris. Singura fiică a generalului, născută la Krasnodar în 1919, a părăsit Rusia în 1920, împreună cu părinții și, șase ani mai târziu, s-a stabilit în Franța. Soție a unui istoric, Jean-François Chiappé, a fost ea însăși istoric, autoare a numeroase romane și volume de istorie, pe care le-a publicat sub pseudonimul Marina Grey. A fost de două ori premiată de Academia Franceză și de Societatea Oamenilor de Litere. În aprilie 2005, președintele Vladimir Putin i-a acordat cetățenia rusă. „Sunt foarte bucuroasă că am

primit cetățenia rusă, a declarat atunci Marina Grey. Am deja 86 de ani și gândeam mereu că m-am născut rusoaică și aș vrea să mor rusoaică.”

Marina Grey a lucrat mulți ani la televiziunea franceză, apoi s-a concentrat pe scris, semnând volumele *Tatăl meu*, generalul Denikin, *Cercetare asupra uciderii Romanovilor*, *Generalul va muri la miezul nopții* și *Rasputin*.

Cât privește pe generalul Anton Denikin, el a părăsit Franța în 1946 pentru a trăi în Statele Unite, unde a murit în 1947 „cu regretul de a nu-și fi văzut patria liberă”, cum trebuie citată corect fraza apărută în nr. 11/2005 al revistei noastre.

APARIȚII

Am primit la redacție numărul 10, octombrie 2005, al

revistei FILATELIA, revistă de cultură filatelică editată de Federația Filatelică Română, în cuprinsul căreia găsim informații despre evenimentele organizate de federație, concursuri și articole interesante pentru pasionații domeniului.

POȘTA BLITZ... CONCURSULUI

Vă scriu în numele familiei mele, familie ai cărei copii iubesc mult istoria – ne spune domnul ION DUȚAN din comuna Putineiu, județul Giurgiu. Fiul cel mare, elev în clasa a XI-a la secția de științe sociale, dorește să urmeze cursurile Facultății de Istorie.

Vă mulțumim mult pentru profesionalismul pus în slujba noastră, a cititorilor. Totodată vă dorim un an bun și liniștit. La mulți ani!

CERERI ȘI OFERTE

NICOLAE TIMOFTE, București, str. M.R. Marcu, nr. 4, bl. B5, sc. C, et. 2, ap. 50, sector 6, telefon 745.30.44, oferă colecția aprilie 1967-1996.

COSTICĂ SPĂLĂTELU, localitatea Băcălești, județul Teleorman, cod 1470066, oferă numerele: 1/1976; 8/1985; 8/1987; 5, 7, 10 și 12/1989; 4/1990; 9/1992; 9/1999.

Rugăm autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresa de e-mail: mistoric1967@yahoo.com

Banca Națională
a României

Fundația Culturală
Magazin Istoric

Asociația Română
a Băncilor

A XIII-a ediție a Simpozionului de istorie și civilizație bancară

„CRISTIAN POPIȘTEANU“

INTEGRAREA EUROPEANĂ A ROMÂNIEI. PUNCTUL DE VEDERE AL SISTEMULUI BANCAR

Aceasta este tema celei de a XIII-a ediții a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu“, desfășurat neîntrerupt începând din 1993.

Numeroase bănci au răspuns invitației din acest an a organizatorilor de a participa la o dezbatere pe tema menționată, care a avut loc pe 16 noiembrie 2005, în sala „Mitiță Constantinescu“ a Băncii Naționale a României: Banca Națională a României, Asociația Română a Băncilor, ABN AMRO (Romania) S.A., Alpha Bank Romania S.A., American Express Bank (Ltd.), Banca Comercială „Carpatina“ S.A., Banca Comercială „Ion Țiriac“ S.A., Banca Comercială Română S.A., B.R.D. – Groupe Société Générale S.A., Banca Românească S.A., Membră a Grupului National Bank of Greece, Banca Transilvania S.A., Casa de Economii și Consemnațiuni C.E.C. S.A., Deutsche Bank, Emporiki Bank – Romania S.A., Eurom Bank S.A., Banca de Export Import a României Eximbank S.A., HVB Bank Romania S.A., ING Bank N.V. Amsterdam – Sucursala București, MISR Romanian Bank – Sucursala România, OTP Bank Romania, Piraeus Bank Romania S.A., Raiffeisen Bank S.A., Raiffeisen Banca pentru Locuințe S.A., Romanian International Bank S.A., Romexterra Bank S.A., Banca Comercială „SanPaolo IMI Bank Romania“ S.A., UniCredit Romania S.A.

Comunicările pe care le publicăm în paginile ce urmează vă oferă posibilitatea de a afla de ce nu este indicată adoptarea imediată a monedei europene, după integrarea în U.E., beneficiile și costurile integrării europene a României, problemele care mai sunt de rezolvat până la momentul aderării.

B.C.R. – participant activ la procesul integrării europene

**BANCA
COMERCIALĂ
ROMÂNĂ**

Ținta de aderare a României la Uniunea Europeană este o prioritate maximă a acțiunii sale și, în acest scop, trebuie să fie concentrate toate forțele societății, pentru atingerea standardelor fixate țării, la orizontul 1 ianuarie 2007. Aportul sistemului bancar în acest sens este esențial.

Evoluția indicatorilor macroeconomici în anii anteriori și în prima parte a anului 2005 reflectă un tablou economic favorabil.

În acest context, Agenția Standard&Poors a îmbunătățit ratingul României cu o treaptă la „BBB-”, care semnifică intrarea în categoria investițiilor considerate având grad scăzut de risc. Această evaluare a mai fost acordată României în luna noiembrie anul trecut de Agenția Fitch Ratings.

Spre deosebire de alte sectoare de activitate, care mai necesită încă îndelungi transformări, cel bancar a ajuns la un grad de matu-

ritate, care îi permite să contureze strategii și parteneriate și să joace un adevărat rol de locomotivă pentru economia românească.

I. Modernizarea structurii organizaționale în B.C.R.

B.C.R. reprezintă principalul actor din sistemul bancar în realizarea procesului de susținere a economiei reale.

1. În acest context, a fost prima bancă din România care a introdus principiile moderne de guvernanta corporativă vizând, în principal, sistemul de conducere și control, drepturile și obligațiile părților implicate, procedurile de luare a deciziilor, stabilirea obiectivelor

și mijloacele de atingere a acestora, precum și metodele de măsurare a performanțelor.

Se asigură consolidarea culturii organizaționale pe principiile economiei de piață, concomitent cu orientarea asupra valorii și adaptarea practicilor de afaceri, pentru a asigura o dezvoltare sustenabilă.

2. Abordarea calității în B.C.R., prin adoptarea reglementărilor internaționale și menținerea certificării conformității sistemului cu cerințele Standardelor aplicabile, reprezintă o contribuție pozitivă la integrarea țării noastre în UE.

B.C.R. este prima bancă din România care a implementat sistemul de management al calității, conform referențialului SR EN ISO 9001:2001, și a finalizat proiectul de extindere a certificării la nivelul tuturor sucursalelor județene.

B.C.R. urmărește atingerea excelenței în tot ceea ce întreprinde și asigurarea de parteneriate de lungă durată și reciproc avantajoase cu toți clienții săi, prin creșterea calității prestației bancare și orientarea spre cerințele și așteptările acestora.

3. B.C.R. a îmbunătățit structura organizatorică, orientată și mai mult către clienți, prin înființarea unor linii funcționale dedicate categoriilor de clienți sau activități.

4. Totodată, B.C.R. s-a constituit și s-a dezvoltat ca primul grup financiar românesc, cu structură complexă și dinamică, după modelul vest-european, îmbinând activitatea bancară cu cea de asigurări, leasing, asset-management, piața de capital.

5. B.C.R. are o rețea formată din **339 unități**, fiind o prezență activă în localitățile cu peste 10.000 locuitori și, în același timp, o prezență dinamică pe piețele externe, prin relațiile de afaceri și corespondență pe care le are cu peste **820 bănci din întreaga lume**.

II. Implementarea aquis-ului comunitar în domeniul financiar bancar

6. Pentru alinierea la practica internațională, B.C.R. a decis implementarea unui

sistem de alocare a capitalului pe linii de afaceri, care presupune analiza rentabilității afacerilor sale, în funcție de expunerea la riscurile specifice (riscul de credit, riscul de piață și riscul operațional).

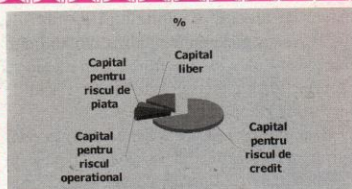
Sistemul de alocare a capitalului, în conformitate cu practica internațională, pentru un anumit număr de linii de afaceri relativ omogene sub aspectul activității bancare, implică analiza centralizată a informațiilor de profitabilitate și a celor privind expunerea la risc, ceea ce permite ierarhizarea profitabilității liniilor de afaceri și stabilirea unei strategii de dezvoltare a liniilor care oferă rentabilități superioare.

O astfel de abordare reprezintă pentru B.C.R. pași importanți în implementarea Acordului Basel II, prin utilizarea pentru evaluarea riscului de piață și a celui operațional a metodelor recomandate de acest acord internațional.

Evaluarea expunerii la riscul de credit, de piață și operațional și alocarea capitalului corespunzător acestor riscuri, presupun aplicarea unor metode complexe dedicate acestui scop și utilizarea unor aplicații informatice specializate. De exemplu, prin metoda Value-at-Risk, care reprezintă cea mai avansată metodă recomandată de Acordul Basel II, se estimează, cu o probabilitate dată, pierderile care pot interveni din cauza modificărilor nefavorabile ale pieței (riscul de piață), utilizând modele statistice și simulări capabile să evalueze volatilitatea instrumentelor financiare din portofoliu.

Expunerea la riscul operațional se estimează pe baza metodei standard, care reprezintă cea de-a doua abordare din punct de vedere al complexității, prevăzută în Acordul Basel II. În esență metoda constă în separarea activității băncii pe linii de afaceri și ponderarea veniturilor brute cu anumiți factori standard de risc „beta”, corespunzători liniilor de afaceri.

Din alocarea capitalului pentru acoperirea expunerii la riscuri potrivit metodologiei utilizate se prefigurează următoarea distribuție a fondurilor proprii ale băncii:

7. Situațiile financiare ale Grupului B.C.R. și B.C.R. sunt întocmite și prezentate în conformitate cu Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), adoptate de către Comitetul pentru Standarde Internaționale de Contabilitate, exceptând calculul costului amortizat al instrumentelor financiare și estimarea influențelor din actualizarea fluxurilor viitoare, pe baza ratei efective a dobânzii pentru creditele individuale semnificative.

În prezent, B.C.R. este în curs de finalizare a proiectului de aplicare a IFRS în exercițiul financiar al anului 2006.

De peste 10 ani situațiile financiare ale B.C.R. sunt auditate de auditori internaționali recunoscuți, fiind consolidate la nivelul Grupului.

III. Aportul B.C.R. la procesul de susținere a economiei reale și de integrare europeană

8. B.C.R. continuă ascensiunea în ierarhia celor mai puternice bănci din lume, ajungând în clasamentul revistei *The Banker*, pe un onorant loc 332 și pe locul 6 între băncile din Europa Centrală și de Est, ceea ce reflectă credibilitatea și reputația de bancă solidă, echilibrată și dinamică, confirmând poziția de lider și formator de piață în cadrul sistemului bancar românesc. Recent, *The Banker* a desemnat B.C.R., pentru a patra oară, drept „Banca Anului” în România.

9. B.C.R. a primit ratingul pentru împrumuturi pe termen lung „BB+” de la Agenția Fitch Ratings, respectiv „BB-” de la Standard&Poors. Banca se așteaptă la îmbunătățirea acestor ratinguri.

10. Credibilitatea și reputația de care se bucură B.C.R. îi permite să atragă, pe piețele financiare internaționale de capital, împrumuturi sindicalizate multivalută, emisiuni de eurobonduri, fără garanții guvernamentale, în vederea finanțării economiei reale.

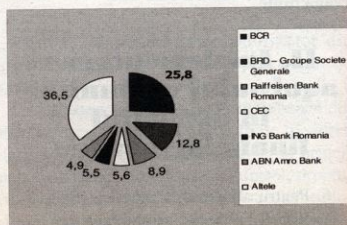
O astfel de performanță a B.C.R. dă un semnal deosebit de favorabil spre mediul intern de afaceri și mai ales spre cel internațional, în legătură cu evoluția economiei românești, fixând astfel puncte de reper pentru România pe piețe internaționale de capital.

11. B.C.R. se situează în poziția de lider în România pe piața operațiunilor de factoring de export, derulate cu societăți de factoring membre ale organizației Factors Chain International (FCI). În acest context, B.C.R. a dobândit recent statutul de membru cu drepturi depline în cadrul FCI.

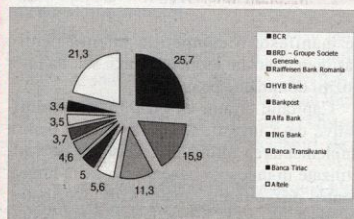
12. B.C.R. acordă o atenție deosebită IMM-urilor prin participarea la derularea programelor de finanțare externă (BERD-SME Finance Facility, FIDA, SAPARD, PHARE, MARR). Totodată, pentru al patrulea an consecutiv, B.C.R. a fost selectată pentru acordarea de credite, în condițiile stabilite, din resursele ANOFM.

13. Aprecierea ca principal actor din cadrul sistemului bancar românesc în realizarea procesului de finanțare a economiei reale, rol de care se bucură B.C.R., este fundamentată de cotele de piață pe care le deține pe piața bancară românească. Pe baza datelor ultimului ciclu financiar anual complet, situația se prezintă potrivit următoarelor reprezentări grafice:

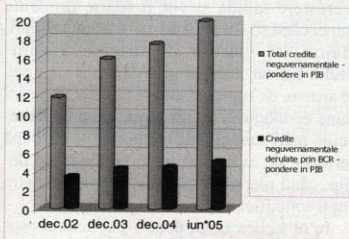
B.C.R. deține peste 25% din activul bilanțului monetar agregat al instituțiilor de credit, astfel:

B.C.R. derulează peste 25% din totalul creditelor neguvernamentale. Comparativ cu celelalte bănci, situația se prezintă grafic după cum urmează:

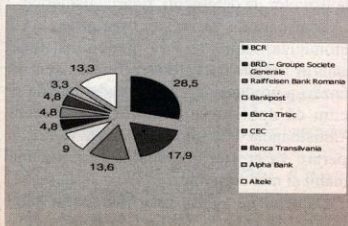

Ponderea în PIB a creditelor neguvernamentale derulate prin B.C.R. prezintă creșteri semnificative, fapt ilustrat de graficul următor:

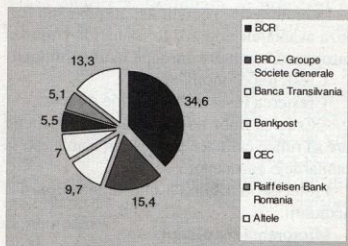

* estimări pe întregul an 2005

Începând îndeosebi cu anul 2003, băncile acordă o atenție deosebită segmentului retail, acesta devenind din ce în ce mai atractiv. Situația comparativă între principalele bănci referitor la nivelul creditelor acordate populației se prezintă grafic astfel:

Pe fondul creșterii cererii de credite pentru construirea, cumpărarea, modernizarea sau extinderea locuințelor, B.C.R. deține circa o treime din volumul creditelor acordate populației cu această destinație, situația prezentându-se grafic astfel:

14. B.C.R., prin operațiunile No-cash derulate, deține primul loc din punct de vedere al cardurilor valide și al ATM-urilor instalate. Pe piața cardurilor, B.C.R. este lider, având 3,9 milioane carduri emise, fiind urmată de Bancpost, cu 1,4 milioane carduri și B.R.D., cu un milion.

15. B.C.R. urmărește armonizarea practicilor sale bancare cu bunele practici internaționale, îndeosebi cele legate de gestionarea eficientă a riscurilor de pe piața bancară românească și a celei internaționale în perspectiva aderării la UE. B.C.R. este nu numai liderul pieței interne, dar și o prezență regională tot mai activă, având o bună experiență pe piața bancară din U.E. prin subsidiarele sale care operează în această zonă și a legăturilor de afaceri pe bază de parteneriat cu instituții de renume.

Din cele prezentate mai sus, rezultă că principalul obiectiv al B.C.R. îl constituie adecvarea permanentă a produselor și serviciilor financiar-bancare la cerințele tot mai diversificate ale clienților, oferite prin canale de distribuție integrate, în vederea creșterii pe termen lung a satisfacției clienților, și implicit, de susținere a trendului pozitiv din ultimii ani care se înregistrează în economia reală, ceea ce considerăm că va contribui la integrarea țării noastre în UE.

Prof.univ.dr. Ilie MIHAI,
Vicepreședinte executiv,
Banca Comercială Română S.A.

Sistemul bancar român în contextul integrării europene

Literatura de specialitate, atunci când tratează avantajele aderării României la Uniunea Europeană, enumeră aproape în unanimitate:

Creșterea economică;

Creșterea investițiilor străine directe;

– Crearea unor noi structuri de producție care să ridice calitatea produselor românești la standardele europene;

Protecția mai bună a consumatorilor și a mediului;

Micșorarea fiscalității;

Extinderea pieței de capital;

Creșterea concurenței.

O parte dintre acestea se proiectează și asupra mediului bancar. Există însă nuanțe specifice, asupra cărora am dori să ne aplecăm în cele de mai jos.

În primul rând, din punctul de vedere al capitalului, preponderența acestuia este deja covârșitor externă. Capitalul românesc, ca și în cazul celorlalte state din Europa Centrală care s-au desprins de comunism, s-a dovedit insuficient și nu destul de disciplinat pentru a putea contura un sistem bancar de sorginte autohtonă. De altfel, și înainte de război, capitalul bancar era în marea sa majoritate austriac, francez și belgian, băncile române nereușind să facă față provocărilor și crizelor succesive.

Băncile dominante vor fi toate subsidiare ale unor instituții de credit care operează fie la scara întregii Europe, fie în sud-est-ul său. Prin urmare, planurile lor de afaceri se vor decide în alte capitale decât Bucureștiul. La fel și strategiile de dezvoltare, sectoarele economice favorizate sau de interes, categoriile de operații, clienții preferați, publicul țintă. Sigur că acest fapt va fi pe de o parte pozitiv, pentru că va beneficia de experiența, know-how-ul și temeinicia unor specialiști de nivel foarte înalt, pe de altă parte însă, nu se va mai pune problema ca băncile să susțină pe propriile costuri dezvoltări sau afaceri neperformante, iar implicarea politică a acestora se va restrânge semnificativ.

În al doilea rând, pe fondul unei sub-bancarizări încă pronunțate, este de așteptat să

se manifeste o competiție intensă pentru câștigarea într-un termen cât mai scurt a unor poziții dominante pe piață.

Capitalul străin, cu posibilități semnificative de a investi, va alocă resurse pentru implementarea ultimelor tehnologii de vârf, utilizate în industria bancară din toată lumea, pentru dezvoltarea canalelor de distribuție, sucursalelor, ATM-urilor, internetului, pentru pregătirea personalului propriu și, în fine, pentru publicitate, pentru convingerea publicului de a se apropia cu încredere și detașare de instituția bancară.

Pe de altă parte însă, băncile se vor concentra asupra controlului costurilor induse de o creștere rapidă și vor fi foarte prudente atunci când se vor angaja în a-și asuma riscuri. Majoritatea țărilor de origine a capitalului bancar a trecut prin perioade de criză de sistem, de supraîndatorare a pieței, de recesiune economică și știu foarte bine că beneficiile mari sunt adesea temporare și că, după perioade de avânt, urmează perioade de declin, când pierderile pe care le pot înregistra pot fi semnificative.

În al treilea rând, pentru publicul consumator al serviciilor bancare contextul general se va îmbunătăți.

Concurența va impune băncilor să-și definească mai clar personalitatea, partea vizuală, prezența pe stradă. Aspectul exterior va conta foarte mult în conturarea imaginii de marcă și în diferențierea față de adversarii din piață. Sumele investite în promovare și publicitate vor începe să le concureze pe cele ale firmelor de detergenți, țigări, cosmetice.

Transparența va crește, operațiile se vor automatiza, tehnologia va predomina, funcționarul de ghișeu va deveni un asistent de vânzări a produselor, care se vede deja de pe acum că dobândesc denumiri de obiecte. Comisioanele vor tinde să scadă, viteza de operare va crește, personalul va fi tot mai amabil și mai curtenitor.

Oamenii nu se vor mai îmbrăca în haine de duminică ca să se ducă la bancă. Dez-

voltarea pe care a început deja să o ia sistemul de rețele de agenții bancare tip „magazin” creează de pe acum un evident sentiment de acces facil și disponibilitate, banca începând să mai fie o organizație cu aspect esoteric, solemn și impenetrabil.

Publicul larg va beneficia de un număr mult mai mare de servicii bancare, create cu multă fantezie și putere de inventivitate, care îi vor oferi mai multă libertate de mișcare, mai mult timp, mai multe șanse de a învăța, de a construi ceva în viață, de a trăi bine, de a călători, de a se distra.

În al patrulea rând, asimilarea acquis-ului comunitar și implementarea unor proiecte precum Basel II vor impune atât o supraveghere mai adâncă a tranzacțiilor și riscurilor asumate de bănci, cât și o liberalizare și o diversificare amplă a categoriilor de servicii pe care le vor presta grupurile financiar-bancare.

Pentru omul de pe stradă aceasta pare să nu aibă, la prima vedere, relevanță, dar trebuie să marcăm faptul că siguranța plasamentelor în bănci va crește, iar opțiunile sale de a-și plasa economiile, de a valorifica propria sa muncă se vor diversifica.

În fine, este de așteptat ca locurile de muncă create în industria bancară să

nu crească odată cu serviciile financiare, iar taxele și impozitele plătite de sector să nu fie pe măsura dezvoltării cifrelor de afaceri.

Instrucția personalului de bancă se va concentra, în special, pe dezvoltarea abilității de promovare a vânzărilor și mai puțin pe latura analitică, de îndată ce procesul de evaluare și decizie este în bună parte automatizat și centralizat.

Cunoștințele analitice se vor valorifica în firmele de consultanță și de investment banking, pe măsură ce acestea vor prelua progresiv rolul băncilor comerciale de creditor al marilor corporații, în măsura în care acestea din urmă se vor împrumuta tot mai mult direct pe piața de capital, prin emisiuni de obligațiuni.

În concluzie, atât penetrarea capitalului străin, cât și integrarea europeană vor avea un efect pozitiv asupra economiei românești, în măsura în care concurența va impune băncilor o atitudine onestă de jucători ambițioși, dar corecți în piață.

Prof. Dr. Emanuel ODOBESCU,
Director general adjunct,
Piraeus Bank Romania S.A.

BRD

GRUPE SOCIÉTÉ GÉNÉRALE

Integrarea europeană a României. Punctul de vedere al sistemului bancar

Extinderea este atât o oportunitate istorică, cât și o obligație pentru Uniunea Europeană și în consecință una din cele mai înalte priorități. Și am încrederea că acest lucru poate fi posibil.

Günther Verheugen,
Membru al Comisiei Europene,
fost responsabil pentru extindere

I. Scurt istoric al Uniunii Europene

Data, locul și omul, triumfiul în care ideea unificării statelor europene a luat naștere, sunt: 19 septembrie 1946, Universitatea din Zürich, Winston Churchill. Acestea sunt coordonatele primei discuții despre

posibilitatea creării „unui fel de State Unite ale Europei”, cum a spus Winston Churchill.

Uniunea Europeană este rezultatul unui proces de integrare care a început în 1951 (la 9 mai 1950, Robert Schuman, ministru de Externe al Franței, a pus în discuție ideea creării unei Comunități a statelor europene, bazată pe interese comune și pacifiste), prin

semnarea Tratatului de la Paris de către șase state (Belgia, Franța, Germania, Italia, Luxemburg și Olanda) și întemeierea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (European Coal and Steel Community ECSC).

După mai mult de 50 de ani și cinci valuri de extindere: 1973, 1981, 1986, 1995, 2004 (al cincilea val al extinderii: numărul țărilor candidate 10; aria geografică o creștere de 34%; populația o creștere cu 105 milioane), Uniunea Europeană are 25 state membre și se pregătește pentru cel de-al șaselea val al extinderii, ce se dorește a fi o completare a extinderii către estul și sudul Europei.

Interacțiunea dintre guvernarea națională și factorii de decizie ai Uniunii Europene a fost mult întărită în ultimii ani. Totuși, în Uniunea Europeană există opinii îngrijorătoare conform cărora se vor pierde consistența politică și coeziunea Uniunii din cauza nefinalizării reformelor.

2. Starea economică a României în 1989

Și în România, ca și în celelalte state est-europene, evaluarea performanțelor economice de după 1989 (cu precădere în prima decadă) este mai pertinentă, dacă se ține seama că rezultatele de până în 1989 sunt baza existenței de pornire, și nu un nivel „zero”.

Existența unei piețe în care mecanismele concurențiale funcționau doar teoretic și valoarea bunurilor și serviciilor care nu se formau ca expresie a interacțiunii cererii și ofertei în piață, ci era controlată, au făcut ca „prețul” elementul simbol al unei economii de piață funcționale și competitive să fie strict o sumă de bani necesar a fi plătită statului (cu excepția micilor meșteșugari, nesemnificativi pentru economie la acea vreme) pentru un bun sau serviciu, și mai puțin expresia unui mecanism de piață.

Accelerarea rambursării datoriilor externe, fără nici un raționament economic, în cursul anilor 80 (11 miliarde dolari SUA 66% din datoria externă a României ce reprezenta 30% din PIB), a coincis firește cu impunerea unor constrângeri foarte severe pentru populație și aducerea în pragul colapsului a unei economii în care eforturile de reformare erau inexistente.

Elementul critic al economiei românești (un raport FMI din 1997 apreciază că „România

a ieșit din comunism cu o economie care suferea mai mult decât majoritatea fostelor țări comuniste din zonă”), care funcționa pe principiul centralizat de comandă-control, era lipsa unui mecanism de autoreglare, ceea ce explică rigiditatea sistemului la schimbări.

3. Căutarea echilibrului 10 ani de tranziție

Autoritățile române au vizat o abordare graduală a procesului de reformă (costurile sociale aferente acestui proces se doreau a fi minime, dar, în fapt, au fost mult mai mari decât în alte țări ce cunoșteau procese de transformare asemănătoare. Una dintre cauze este și aplicarea unor politici economice inconsistente de tipul *stop and go*), concomitent cu promovarea unei protecții sociale exagerate.

Primele două tentative de stabilizare macroeconomică (1994-1995 și 1997-1998) au avut un element comun, care explică, în mare parte, insuccesul lor: ritmul insuficient al restructurării. Ambele încercări au fost însoțite de șocuri ale ratei dobânzii. Totuși, în primul caz (1994-1995), nu a existat o contracție a creditului ci, dimpotrivă, masa monetară a crescut într-un ritm rapid, ca și volumul creditelor acordate. Acest lucru s-a datorat rapidei remonetizării a economiei (creșterea economică din perioada 1993-1996 a indicat unul din cele mai importante aspecte ale reformei economice de până atunci, și anume acela că gestionarea economiei doar prin pârgھیile monetare conduc, la un punct mort, mai puțin în cazul în care ele sunt acompaniate de politici fiscal-bugetare adecvate și cu atât mai eficiente cu cât procesele de privatizare și reformare a economiei reale sunt mai adânci), al cărei efect a fost amplificat de un factor psihologic: pentru prima dată era rentabil pentru populație să-și păstreze economiile în bănci. Ca urmare, volumul depozitelor bancare a crescut rapid. Factorii psihologici de reorientare a economisirii nu și-au menținut intensitatea în a doua perioadă și creșterea abruptă a ratelor dobânzii din 1997 nu a putut fi însoțită de remonetizare. Soluția aplicată a implicat o majoră contracție a creditului.

Ultimul trimestru al anului 1999 a semnalat ieșirea din faza de declin și tendința de revenire a economiei. S-a continuat efortul de asanare a sistemului bancar, ceea ce însă, a tensionat bugetul public.

4. Atingerea echilibrului fragil și consolidarea

Problema anului 2000, primul an de creștere economică sănătoasă și de atingere a unui oarecare confort, fragil, a contextului macroeconomic, a fost legată de dimensiunea ariatelor, care se ridicau la aproape 50% din PIB.

Au urmat cinci ani de ajustare și optimizare a mecanismelor, încercându-se validarea teoriei creșterii sau, altfel spus, găsirea *punctului de echilibru* al relației: *creștere demografică-calitate capital uman-nivel de investiții-eficiența utilizării resurselor productive existente*.

Creșterea economică a fost menținută la un ritm accelerat, care a culminat cu atingerea unei rate de creștere a PIB de 8,3% în 2004. Inflația a menținut trendul descrescător, ajungând pentru prima dată sub nivelul de 10% în 2004, ajutată de aprecierea monedei naționale, dar și de constrângerile condițiilor bugetare. Șomajul a scăzut peste așteptări, susținut și de revigorarea economiei, dar mai ales, de amplificarea fenomenului de migrare. Poziția bugetară a fost optimizată, cu precădere datorită unei politici constructive a cheltuielilor. Poziția contului curent a urmat o traiectorie negativă în contextul unei economii insuficient restructurate, care nu a reușit să susțină cererea suplimentară a pieței prin oferta generată.

În ce privește sectorul bancar, atât funcționalitatea, cât și competitivitatea au cunoscut avansuri net superioare celorlalte sectoare economice. Cu toate acestea, din cauza funcționalității parțiale a economiei, ritmul activității bancare este sub nivelul potențial, ceea ce explică nivelurile încă reduse ale diversității instrumentelor bancare, a bancarizării economiei și, în consecință, a gradului de intermediere financiară.

Consolidarea insuficientă a echilibrului economiei a fost confirmată prin obținerea statutului de economie de piață funcțională și neobținerea statutului de economie de piață competitivă.

5. Ianuarie 2007 între deziderat și realitate

Prioritățile actuale ale României sunt strâns legate de împlinirea criteriilor de la

Copenhaga: economie de piață funcțională și capacitatea de a face față concurenței din interiorul Uniunii. Odată atinsă conformarea deplină cu aceste criterii, dezideratul integrării conform programului devine realitate.

Contextul fiscal necesită, în opinia noastră, îmbunătățiri majore. O strategie fiscală clară este o precondiție a unei construcții bugetare multianuale funcționale. Abordarea construcției bugetului pornind de la restricționarea cheltuielilor poate fi percepută ca un accept tacit al menținerii disciplinei financiare la niveluri insuficiente și poate anticipa alocarea incorectă a resurselor.

Contextul monetar cere prudență și flexibilitate. Adoptarea unei politici mult mai flexibile de curs valutar (noiembrie 2004) se justifică cel puțin prin prisma trecerii (cu 9 luni mai târziu) la politica monetară de țintire directă a inflației și realizarea etapei a doua a procesului de liberalizare a contului de capital.

Performanțe minime necesare în 2006.

Este de dorit găsirea acelor soluții care, pe de o parte, să nu impiețeze asupra funcționării echilibrate a triadei *autoritate guvernamentală-mediu de afaceri-autoritate monetară* și, pe de altă parte, să asigure menținerea deficitului bugetar la un nivel de sub 1.0% din PIB, reducerea deficitului extern cu cel puțin un procent (de la 8,5% estimat în 2005 la 7,5%, în 2006), raportat la PIB, menținerea procesului de dezinflație, optimizarea activității Trezoreriei Statului (Trezoreria trebuie să își asume un rol mai activ în piața românească, conform cu statutul de economie de piață funcțională și adecvat perspectivei liberalizării depline a contului de capital), finalizarea liberalizării contului de capital, transparența mediului investițional, îmbunătățirea consistenței a infrastructurii, restructurarea sectorului agricol și integrarea lui deplină în circuitul economic funcțional.

Posibilele soluții se conturează, indiferent de unghiul de abordare, pe trei piloni: (1) întărirea disciplinei, (2) asumarea responsabilității, (3) corelarea și susținerea reciprocă a deciziilor.

Amplificarea intrărilor de capital, ca urmare a finalizării liberalizării contului de capital (ultima etapă liberalizarea mișcării capitalurilor cu impact monetar semnificativ), va reantrena tendința de apreciere a monedei naționale.

Contrabalansarea/diminuarea impactului acestei decizii pot fi obținute prin continuarea relaxării componenteii dobânzii a condițiilor monetare (reducerea diferențialului de dobândă dintre piața internă și cea externă), precum și prin continuarea procesului de reducere a dobânzii de sterilizare (la depozitele la o lună și la certificatele de depozit la trei luni), acompaniată de menținerea unei predictibilități scăzute a componenteii curs de schimb a condițiilor monetare.

Totodată, reducerea accelerată a controlului pieței valutare și îngăduirea unei flotări libere a cursului nu sunt adecvate momentului 2006 și pot conduce la menținerea sau chiar accentuarea deficitului extern. Pe de altă parte, dobânzile reprezintă o pârghie încă imatură și, prin urmare, puțin eficientă. Ineficiența dobânzilor este indicată și de elasticitatea mai mare a cererii de consum la condițiile de acces la credit decât la condițiile de dobândă. Explicația acestei aparente anomalii se regăsește în gradul redus de saturație al consumului (care justifică în mare parte și ignorarea riscului de curs de schimb valutar).

Prin urmare, se poate lesne observa că economia României a avut probleme, fie că banii au fost scumpi sau ieftini, puțini sau

mulți. Iar nimic nou sau ieșit din comun nu găsim în asta, câtă vreme „de-a lungul istoriei banii au asuprit oamenii într-un fel sau altul: fie au existat din abundență, dar fără a prezenta încredere, fie au prezentat încredere, dar au fost foarte puțini” (John Kenneth Galbraith, *The Age of Uncertainty*, 1977).

Oare ar fi bine să ne întrebăm mereu cât mai putem reduce cheltuielile? Nu, se pot găsi soluții pentru a crește averea. Oare ar fi bine să ne întrebăm cu nedumerire de ce societatea consumă? Nu, există soluții pentru ca economia să producă mai mult. Oare ar fi bine să ne gândim, întâi de toate, cum să avem mai mulți bani? Nu, ar fi bine să-i gospodărim cât mai bine pe cei pe care îi avem, și atunci se vor înmulți.

Intrarea României în marea familie a Europei înseamnă rigoare și disciplină, înseamnă drepturi, dar și obligații.

Petre BUNESCU,

Director General Adjunct,

B.R.D. – Groupe Société Générale S.A.

Florian LIBOCOR,

Economist,

B.R.D. – Groupe Société Générale S.A.

Crearea de valoare în sistemul bancar românesc în perspectiva integrării europene

Efectele integrării europene a României reprezintă un subiect extrem de generos, chiar în condițiile restrângerii ariei de discuție la sectorul bancar. Evident, pot fi urmărite efecte directe asupra sistemului financiar, precum Uniunea Economică și Monetară sau adoptarea acquis-ului comunitar în domeniul serviciilor financiare, și efecte indirecte, legate de evoluția de ansamblu a economiei sau a cadrului normativ. În contrast, opinia de față își propune să abordeze subiectul de o manieră

orizontală, din perspectiva potențialului de creare de valoare pentru sectorul bancar românesc.

Elementele care determină crearea de valoare în sectorul bancar pot fi rezumate, din rațiuni analitice, în trei categorii: rentabilitate, creștere profitabilă și cost al capitalului. Departele de a pretinde orice grad de exhaustivitate în tratarea efectelor integrării europene asupra oricăreia dintre aceste trei categorii, putem discerne o serie de provocări

ING BANK

majore cu care se confruntă sau se vor confrunta decidenții din sectorul bancar românesc.

Rentabilitatea are, practic, două componente: profitabilitatea clasică și alocarea eficientă a capitalului băncii.

Profitabilitatea clasică este îmbunătățită prin creșterea veniturilor și/sau prin reducerea costurilor. În această privință, experiența europeană sugerează o elasticitate scăzută a costurilor operaționale, în funcție de dimensiunea creditelor acordate. În condițiile în care valoarea medie a unui credit în România este și va rămâne pe termen mediu sensibil mai redusă decât valoarea unui credit de același tip din U.E., valoarea relativă a costurilor operaționale tinde să devină din ce în ce mai mare pe unitate de produs, în cazul băncilor românești. Aceasta cu atât mai mult cu cât, urmare a convergenței cu spațiul european, costurile operaționale cresc în mod accelerat.

Însăși structura costurilor este afectată profund de europenizare, în sensul unei mai mari ponderi a cheltuielilor cu personalul (creșterea veniturilor la nivelul întregii economii) și a celor legate de infrastructura de IT. O mai mare complexitate a gamei de produse bancare oferite – în procesul de maturizare a pieței și de amplificare a concurenței – necesită resurse umane mai înalt calificate, ceea ce induce o presiune suplimentară asupra acestui tip de cost. În plus, investițiile suplimentare în IT, deși necesare tocmai din motivele deja menționate, se traduc cel mai adesea, în contextul piețelor mature și competitive, în câștiguri de eficiență transferate clienților. Toate acestea reduc marja de profitabilitate a băncii, astfel încât creșterea profiturilor operaționale din sectorul bancar în viitor va fi semnificativ mai redusă decât creșterea previzionată a veniturilor operaționale.

O altă evoluție critică a pieței bancare românești o constituie creșterea gradului de acoperire teritorială cu filiale și agenții ale băncilor. Această tendință este impusă de cursa pentru cota de piață sau pentru nivelul de sustenabilitate în sector. În același timp însă, costurile medii unitare încetează să mai scadă dincolo de o anumită dimensiune a filialei sau

agenției, așa cum sugerează analiza piețelor comunitare.

Alocarea mai eficientă a capitalului băncii se realizează în primul rând printr-un management al riscului cât mai performant. Cheltuiala cu riscul creditului va tinde către nivelul din U.E., și chiar mai mult la unele produse, de la nivelul inițial mai scăzut din România. Această evoluție este deja vizibilă, pe măsură ce gradul de bancarizare crește și băncile „coboară” mai adânc în segmentele de clienți. Managementul riscului va constitui, astfel, o stavilă din ce în ce mai importantă în calea erodării marjelor de profit.

Creșterea profitabilă este o funcție cu multe variabile. Ne vom îndrepta atenția asupra a două dintre ele: clientela bancară și concurența. În ceea ce privește clientela corporatistă, există înclinația, în mare măsură justificată, de a efectua analize sectoriale pentru a distinge impactul integrării europene la nivel de industrie și, astfel, asupra portofoliului corporatist al băncilor. Pe de altă parte, o astfel de evaluare nu ar trebui să justifice o creștere prea mare a gradului de concentrare a portofoliului de clienți corporatiști în domenii cărora li se previzionează un mediu favorabil în contextul U.E. Diversificarea are efectele sale benefice în orice context. În plus, nu trebuie uitat că portofoliile corporatiste (cu excepția sectorului IMM, cu caracteristici de retail) nu sunt populații statistice foarte numeroase și importanța unor grupuri de clienți majori în anumite sectoare este semnificativă.

De multe ori, succesul unei companii nu va depinde, în context comunitar, exclusiv – și nici măcar definitoriu – de sectorul industrial în care activează. Succesul va depinde de modelul de afacere pe care respectiva companie îl aplică. Este suficient ca, în sprijinul acestei afirmații, să sugerăm o analiză mai atentă a companiilor de succes din U.E. care activează în domenii din valul doi și trei de industrializare. Acestea s-au adaptat prin concentrarea pe activități cu valoare adăugată mare și prin segmentarea pieței.

Privitor la clientela individuală, un raționament des întâlnit este așteptarea ca penetrarea bancară în PIB să crească aproape liniar. Acest raționament extrapolează situația

existentă în statele U.E. la cazul României, pe baza comparației între nivelul relativ al venitului și al activelor bancare în PIB. Analiza ar trebui nuanțată prin ponderarea acestor proiecții cu nivelul absolut al veniturilor din România și structura coșului de consum. Venitul disponibil pentru consum bancar, după acoperirea nevoilor de bază, este, astfel, mult mai redus față de venitul similar din statele europene mai avansate, raportat procentual la venitul total. Penetrarea bancară, în cazul clientele individuale, va crește numai în tandem cu sporirea veniturilor populației, și nu de o manieră liniară. Mai mult, pe piața bancară românească, grupurile țintă de clienți pentru vânzarea încrucișată a unor produse nu se suprapun de maniera în care se suprapun pe piețele mature din U.E. Planurile de afaceri bancare trebuie să ia în considerare acest aspect atunci când își previzionează volumul de vânzări pe diferite produse.

Evident, concurența joacă un rol determinant. Multiplicarea, profesionalizarea, maturizarea și concentrarea actorilor din sistemul financiar românesc conduc la o mai bună acoperire a segmentelor de piață – inerent, creșterea dimensiunilor pieței, dar și o mai mare presiune concurențială pe segmentele existente, însă insuficient dezvoltate. Tendințele de consolidare de la nivel european se vor accentua. Totuși, sinergiile potențiale ale unei fuziuni/achiziții transfrontaliere în domeniul bancar nu sunt deloc evidente în segmentul de retail, așa cum sugerează experiența statelor nou aderate la U.E. Ele pot apărea mai degrabă în segmentul

corporate, pentru deservirea clienților cu operațiuni transnaționale.

Nu în ultimul rând, costul capitalului influențează crearea de valoare și este afectat de procesul de integrare europeană. Reducerea riscului de țară, ca urmare a angrenării României în mecanismele comunitare, conduce, inevitabil, la reducerea costului capitalului pentru bănci și la un potențial crescut de creare de valoare. În paralel însă, aceasta determină și aprecierea prețului activelor românești, apreciere care tinde să fie supralicitată inițial, prin efectul de speculă. O astfel de evoluție are un dublu efect: ca aspect negativ apar „baloane de săpun“, care supravaluează, de pildă, valoarea garanțiilor imobiliare oferite băncilor, iar ca aspect pozitiv crește lichiditatea pe piața activelor respective, prin amplificarea volumului tranzacțiilor.

În concluzie, merită subliniat că, în timp ce integrarea europeană oferă oportunități multiple de creare de valoare pentru sectorul bancar românesc, modalitățile concrete de valorificare ale acestora nu sunt deloc evidente. Controlul costurilor, perfecționarea managementului riscului, o reechilibrare atentă a portofoliului de clienți corporatiști, proiecții realiste pentru segmentul de retail și evaluarea corectă a piețelor activelor sunt tot atâtea provocări cărora băncile românești trebuie să le găsească răspuns.

Florinel ILIE,
Director Financiar Retail Banking
ING Bank N.V. Amsterdam –
Sucursala București

Integrarea României în Uniunea Europeană și riscurile instabilității financiare

ALPHA BANK

Sistemul bancar românesc, pe măsura integrării în sistemul financiar al Uniunii Europene, datorită liberei circulații a capitalului și serviciilor, se va confrunta tot mai

mult cu șocurile de pe piața de capital din Uniunea Europeană. Riscurile generate de aceste șocuri vor fi diferite pentru România. Motivele sunt în principal două:

particularitățile pieței financiare, pe de o parte, și a structurii intermediarii financiare, pe de altă parte, din România.

1. Performanța băncilor românești

Pentru cele 15 economii mature din Uniunea Europeană (U.E.), s-a demonstrat că activitatea economică încetinită, creșterea puternică a creditului intern, creșterea prețurilor pe piața imobiliară și lichiditatea redusă din sectorul bancar sunt buni indicatori de previziune a unei crize financiare (Banca Centrală Europeană, *Financial Stability Review*, buletin lunar, iunie 2005).

Jucătorul major din sistemul financiar românesc este sistemul bancar. Proportia activelor bancare în produsul intern brut a atins 37,7% în 2004 față de 23,4%, cât reprezintă proporția activelor tuturor celorlalte instituții financiare (incluzând companii de asigurări, leasing, fonduri de investiții, Bursa de Valori și Rasdaq). Sistemul bancar românesc este constituit din 39 de bănci comerciale, din care 30 cu capital majoritar străin și 25 deținute de bănci din U.E. Băncile din U.E. dețineau 55% din totalul capitalului de dotare și 61% din activele totale ale sistemului bancar românesc, la sfârșitul anului 2004.

Profitul net înregistrat de sistemul bancar la sfârșitul anului 2004 a crescut în termeni reali cu 22% față de anul anterior, datorită, în principal, creșterii rapide a veniturilor nete din dobânzi. Indicatorul de rentabilitate financiară (ROE) a consemnat un nivel de 15,6% la sfârșitul anului 2004, încadrându-se în plaja de valori a performanțelor sistemelor bancare din noile state membre ale U.E., cuprinsă între 13,3% în Slovenia și 23,5% în Republica Cehă. Deși solvabilitatea sistemului bancar a scăzut în 2004, ca în toate celelalte state noi membre ale U.E., raportul de solvabilitate de 20,6% a fost cel mai ridicat în România, în comparație cu 12,7% în Republica Cehă, 11% în Slovenia, 11,2% în Ungaria, 19% în Slovacia și 15,6% în Polonia.

În ciuda expansiunii rapide a creditării în ultimii doi ani, calitatea portofoliului de active s-a îmbunătățit. Pondere „creditelor

restante și îndoielnice“ (incluzând elementele din afara bilanțului) în total credite a scăzut considerabil, de la 13,4% la sfârșitul anului 2000 la 4,2% la sfârșitul anului 2004.

Per ansamblu, indicatorii de eficiență ai sectorului bancar românesc nu par a semna o criză financiară iminentă.

2. Activitatea economică

Mediul macroeconomic în care instituțiile financiare operează reprezintă o sursă exogenă de risc pentru stabilitatea financiară. Condițiile macroeconomice afectează direct capacitatea sectorului economic și financiar de a-și onora obligațiile financiare. În România, creșterea economică a fost constantă din 2000, depășind nu numai rata de creștere medie din U.E., dar și rata medie de creștere a celor mai dinamice state noi membre ale U.E. În ciuda gradului scăzut de intermediere financiară (ponderea creditului neguvernamental în total produs intern brut a fost de 17,5% la sfârșitul anului 2004), rata de creștere a creditului a fost considerată prea alertă de către autoritățile monetare, care au impus măsuri restrictive. Chiar și în aceste condiții, creșterea reală a fost de 26% în 2004 față de 50% în 2003, mult mai ridicată decât valorile înregistrate în noile state membre ale U.E.

Dinamica alertă a activității de creditare s-a datorat exploziei creditelor acordate populației, care au crescut în termeni reali cu 45% față de doar 20%, cât au înregistrat creditele acordate companiilor. Pondere creditelor acordate populației în total credite a crescut de la 24,8% în 2003 la 28,4% în 2004. Din totalul creditelor acordate populației două treimi au reprezentat credite de consum și restul credite ipotecare. În ciuda creșterii rapide a creditelor acordate populației, îndatorarea populației ca procent din produsul intern brut a rămas scăzută, la 5% față de 55%, cât este în zona euro. Mai mult, intermedierea financiară a rămas la cel mai mic nivel înregistrat în U.E.

3. Riscuri specifice

Diferența majoră dintre riscurile sistemului bancar românesc și cele ale sistemului bancar din U.E. derivă din

diferențele structurale bilanțiere ale corporațiilor și populației, precum și din gradul diferit de expunere a celor două sectoare bancare față de aceste două categorii de clienți. Sectorul bancar din România este mai expus la corporații decât sectorul bancar din U.E. În timp ce în România două treimi din creditul neguvernamental reprezintă credite acordate corporațiilor și o treime credite acordate populației, în Uniunea Europeană creditele acordate populației sunt egale cu creditele acordate corporațiilor. Mai mult, în România 60% din creditele acordate corporațiilor reprezintă credite pe termen scurt, în timp ce în U.E. aceste credite reprezintă aproape jumătate.

În plus, există o neconcordanță în ceea ce privește moneda de denominare a creditelor, pe de o parte, și a depozitelor, pe de altă parte. Proporția datoriei populației în activele sale financiare lichide (depozite) denuminate în lei a scăzut de la 50% în 2003 la 48% în iulie 2005. În cazul valutei, proporția a crescut de la 25% în 2003 la 85% în iulie 2005, capacitatea populației de a-și rambursa datoria prin lichidarea activelor financiare înrăutățindu-se rapid. Per total însă, proporția datoriei populației în activele sale financiare lichide a fost 61% în iulie 2005, sub nivelul de 85%, înregistrat în 2003 în U.E.

Gradul îndatorării populației contează doar în măsura în care acesta afectează capacitatea de rambursare a datoriilor. Atenta analiză a bonității clienților, strictețea criteriilor de eligibilitate aplicate de bănci, împreună cu proporția scăzută a creditelor restante ale populației întăresc convingerea că segmentul de populație cel mai îndatorat are și veniturile cele mai mari și, în consecință, capacitatea crescută de a face față unor eventuale șocuri de venit.

Pentru corporații neconcordanța bilanțieră este și mai mare. Proporția datoriei în activele financiare lichide ale corporațiilor nefinanciare denuminate în lei a scăzut de la 65% în 2003 la 53% în iulie 2005, în schimb, în cazul valutei, această proporție a crescut de la 145% în 2004 la 152% în iulie 2005 fără însă a atinge nivelul de 171% din 2003. Per total,

proporția datoriei în activele financiare lichide ale corporațiilor nefinanciare a fost de 92%, în timp ce în zona euro a fost în jur de 75%, la sfârșitul anului 2004. Corporațiile românești sunt mai îndatorate, în medie, decât cele din U.E. Mai mult, faptul că firmele românești recurg cu precădere la împrumuturi pe termen scurt majorează riscurile de refinanțare și accentuează implicațiile adverse asupra plăților nete de dobândă, în cazul unui scenariu de creștere a dobânzilor pe termen scurt. Datoriile care s-au refinanțat în cursul anului 2005 se ridică la aproximativ 60% din total, ceea ce înseamnă 10,5% din produsul intern brut.

Observații finale

Evoluția indicatorilor cu capacitate de anticipare a crizelor financiare în economiile mature pare a nu semna o criză financiară iminentă în România. Cu toate acestea, există motive pentru vigilență. Dezechilibrul extern este în creștere și riscul ca deficitul contului curent să atingă valori critice (10% din produsul intern brut) este mare. Creșterea dezechilibrelor exercită presiuni de depreciere asupra cursului de schimb pentru restabilirea echilibrului. O depreciere reală a cursului de schimb este ucigătoare pentru o țară care suferă de dolarizarea pasivelor interne (adică, unde există o proporție ridicată a obligațiilor financiare față de sistemul bancar denuminate în valută), precum este cazul României, datorită inducerii unei scăderi bruște a capacității de rambursare a datoriilor, urmată de falimente în masă și, implicit, scăderea producției. Posibila creștere a dobânzilor pe termen scurt, ca un răspuns la o depreciere de proporții a leului amenințând stabilitatea prețurilor, pe care autoritățile s-au angajat s-o mențină, va crește riscul de credit, cu atât mai mult cu cât firmele sunt expuse cu precădere la credite pe termen scurt. Atât riscul cursului de schimb, cât și riscul de dobândă se vor propaga în riscul de credit. De aceea vigilența trebuie menținută.

Ella KALLAI,

**Șef Serviciu Cercetare și Analiză,
Alpha Bank Romania S.A.**

Integrarea europeană - adaptarea reglementărilor interne și coexistența celor două sisteme legislative

Sistemul bancar român și dreptul bancar comunitar

Piața internă, așa cum prevede art. 3, par. 1, lit. C., din *Tratatul privind instituirea Comunității Europene* (Tratatul C.E.), este caracterizată de eliminarea, între statele membre, a obstacolelor din calea liberei circulații a mărfurilor, persoanelor, serviciilor și capitalurilor.

Libera circulație a capitalurilor reprezintă capitolul 4 din lista capitolelor în care este împărțit *acquis-ul* comunitar în vederea negocierilor cu statele care aderă la Uniunea Europeană. Tratatul nu definește libera circulație a capitalurilor, însă jurisprudența Curții de Justiție a Comunității Europene (C.J.C.E.) oferă câteva criterii de identificare. C.J.C.E. consideră că circulația capitalurilor desemnează operațiunile financiare care vizează în mod esențial plasarea sau investirea sumelor în cauză, și nu remunerația pentru o prestație, în timp ce plățile sunt acele transferuri de deivate care constituie o contrapartidă în cadrul unei tranzacții adiacente.

În categoria *plăți* sunt incluse și plățile aferente schimbului de capitaluri (de exemplu, cele provenind din repartizarea profitului ori plata dobânzilor).

Activitatea bancară presupune instituții de credit autorizate, implicând atragerea de depozite sau de alte fonduri rambursabile de la public și acordarea de credite în cont propriu (art. 1, alin. 1 și 2, din Legea 58/1998). După aderarea României la U.E., regimul juridic al instituțiilor de credit va fi prevăzut conform cap. XVII.

În limitele autorizării acordate, băncile pot desfășura activități de atragere de depozit, contracte de credit, leasing financiar, servicii de transfer monetar, emitere, administrare de mijloace de plată, emitere de garanții și asumare de angajamente, tranzacționare în cont propriu ori în cel al clienților, intermediere de oferte de valori mobiliare și alte instrumente financiare, consultanță cu privire

la structura capitalului, administrarea de valori mobiliare, prestare de servicii privind furnizarea de date și referințe în domeniul creditării (art. 11, Legea 58/1998).

Putem spune că sistemul bancar se include în capitolul *Libera circulație a capitalurilor*.

Pentru a ne lămurii cu privire la armonizarea legislației bancare române cu cea comunitară sau în ceea ce privește coexistența celor două sisteme legislative, vom avea în vedere mai multe aspecte:

1. Art. 11, alin. 3, din Constituția României prevede că în cazul în care un tratat la care România urmează să devină parte cuprinde dispoziții contrare Constituției, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea acesteia, pentru a se respecta supremația Constituției, principiu prevăzut de art. 1, alin. 5, urmând astfel un proces de armonizare.

2. Art. 146, alin. 2, din Constituția României menționează: prevederile tratatelor constitutive ale U.E., precum și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare. Așadar, se reglementează la nivel de principiu constituțional prioritatea reglementărilor comunitare obligatorii față de legislația contrară internă, respectându-se actul de aderare.

3. Instituțiile U.E. adoptă în esență următoarele acte normative:

Regulamentele (art. 249, alin. 3, din Tratatul C.E.) sunt actele care au caracter obligatoriu de la data intrării lor în vigoare, se aplică direct pe teritoriul statelor membre, cărora le este interzis să adopte măsuri de transpunere sau orice alte măsuri care ar putea îngreuna aplicarea lor directă.

Directivile (art. 249, alin. 3) sunt acele acte care stabilesc numai obiective obligatorii pentru statele membre, lăsând la latitudinea acestora modalitățile de atingere a lor, fiind posibilă armonizarea.

Deciziile (art. 249, alin. 4) sunt acte cu caracter obligatoriu doar pentru statele

membre sau pentru persoanele fizice sau juridice cărora le sunt adresate, având efect direct, condiționat, restrâns. În acest caz, actele normative sunt preluate ad litteram.

Recomandările, rezoluțiile și avizele nu au caracter obligatoriu, fiind instrumente indirecte pentru apropierea legislațiilor și a practicilor naționale.

Acordurile și convențiile sunt înțelegeri în formă scrisă, supuse dreptului internațional, încheiate fie de C.E. cu state terțe, fie de state membre cu state terțe, fie numai între statele membre, în conformitate cu competențele stabilite prin tratatele constitutive.

4. Negocierile de aderare aferente cap. 4, *Libera circulație a capitalurilor*, au fost deschise în cadrul Conferinței de Aderare din 12 iunie 2001. La 21 noiembrie 2001, România a elaborat Documentul de poziție complementar 1, transmis la U.E. la 11 aprilie 2002, România înnoindu-și angajamentele asumate și asigurând că legislația națională va fi armonizată cu acquis-ul comunitar, capitolul fiind provizoriu închis la 7 aprilie 2003.

5. În domeniul liberalizării mișcărilor de capital, Regulamentul nr. 3/1997 privind efectuarea operațiunilor valutare, cu modificările ulterioare, a fost armonizat cu cel al Directivei 88/361/C.E.E.

În privința sistemului de plăți, în ianuarie 2002, B.N.R. a emis Regulamentul nr. 1 privind sistemul de transfer de fonduri de mare valoare. Noul sistem național de plăți va fi aliniat în totalitate la exigențele în domeniu în U.E. În cadrul reglementărilor B.N.R., prioritățile se concentrează asupra armonizării legislative și a transpunerii acquis-ului comunitar prin:

- alinierea legislației românești la prevederile Recomandării Comisiei Europene 97/489/C.E., privind tranzacțiile prin intermediul instrumentelor de plată electronică și în special relația dintre emitent și destinatar;

- liberalizarea mișcărilor de capital;

- completarea și modificarea legislației privind falimentul, cu prevederi care să asigure transpunerea în legislația națională a Dispozițiilor art. 3, 4, 6, 8 și 9 ale Directivei 98/26/C.E.;

- adoptarea unui Regulament care să cuprindă prevederi referitoare la principiile de organizare și funcționare a sistemelor de plăți, precum și supravegherea sistemelor de plăți de interes național, conform prevederilor Directivei 98/26/C.E. privind finalitatea decontării în sistemele de plăți și valori mobiliare;

- avizarea de către B.N.R. a procedurilor de lucru elaborate de sistemele de transfer de fonduri autorizate. Prin noile norme ale B.N.R. vor fi stabilite cerințe pentru sistemele de transfer de fonduri existente, care să asigure implementarea Directivei 98/26/C.E.;

- finalizarea implementării sistemului electronic de plăți;

- promovarea unei legi care să acorde B.N.R. calitatea de instituție competentă în rezolvarea plângerilor legate de transferurile creditelor transfrontaliere. În cazul prevenirii și combaterii spălării banilor se urmărește transpunerea prevederilor Directivei 91/308/C.E.E. și ale Directivei 2001/97/C.E.E.

Au fost modificate reglementările B.N.R. cu privire la fondurile proprii ale băncilor și ale altor instituții de credit. Și legislația privind Fondul de Garantare a Creditelor Bancare a suferit modificări.

6. Directiva 88/361/C.E.E. din 24 iunie 1988, de care am mai vorbit, lasă statelor membre libertatea de a lua măsuri de reglementare a lichidității bancare, chiar dacă aceste măsuri pot avea consecințe asupra operațiunilor cu capitaluri efectuate de instituțiile de credit cu persoane fizice sau juridice care nu au reședința într-un stat membru al U.E. Directiva permite măsuri de control pentru respectarea regulilor prudențiale (cu privire la solvabilitate, lichiditate etc.) în sistemul bancar.

7. C.J.C.E. s-a pronunțat asupra efectului direct al art. 56, 57 și 58 din capitolul *Capitalurile și plățile* din Tratatul C.E. ce pot fi invocate în fața judecătorului național și pot antrena implicabilitatea regulilor naționale contrare, desigur, în cazul în care statul respectiv este deja membru al U.E.

Articolele menționate se referă la: interzicerea tuturor restricțiilor privind circulația capitalurilor (art. 56); art. 57 prevede că art. 56 nu aduce atingere aplicării în privința statelor terțe a restricțiilor existente la 31 decembrie 1993, în temeiul dreptului național sau comunitar, referitoare la circulația capitalurilor având ca destinație sau proveniență din state terțe, dacă acestea implică investiții directe, inclusiv investiții imobiliare, sedii, prestarea de servicii financiare ori admiterea de titluri pe piața de capital. În cazul adoptării unor măsuri în acest sens, Consiliul va vota în unanimitate; art. 58 prevede că art. 56 nu aduce atingere dreptului statelor membre de a lua măsurile necesare pentru împiedicarea încălcării

legilor și regulamentelor în domeniul supravegherii instituțiilor financiare sau în materie fiscală, de a stabili proceduri de declarare a circulației capitalurilor în scop de informare administrativă sau statistică ori de a lua măsuri justificate prin motive legate de ordinea publică sau de securitate națională. În anumite condiții, prevăzute de art. 60, un stat membru poate adopta, pentru motive politice grave și urgente, măsuri unilaterale privind circulația capitalurilor și plăților împotriva unui stat terț, Comisia și celelalte state fiind informate.

Așa cum am arătat mai sus, în anumite condiții există posibilitatea coexistenței sistemului legislativ comunitar, în cazul liberei

circulației a capitalurilor, cu sistemul legislativ național. Totuși, în afara excepțiilor, dreptul comunitar are prioritate față de actele normative naționale.

Drept concluzie, putem spune că România trebuie să continue procesul început de armonizare legislativă cu acquis-ul comunitar, chiar și după aderare. În anumite situații, cum e cazul regulamentelor, sunt interzise măsuri de transpunere; în alte cazuri, așa cum am demonstrat, sistemul legislativ bancar românesc poate coexista cu cel comunitar.

Nicolae TARCEA,
Director executiv,
Banca Transilvania S.A.

SANPAOLO IMI BANK ROMANIA

Nivelul de integrare a sistemului bancar românesc în sistemul bancar al Uniunii Europene - considerații generale

Subiectul integrării României în Uniunea Europeană este foarte vast. Pentru cineva care dorește să facă o analiză nivelului de integrare, este de preferat să se aleagă fiecare sector în parte. Pentru un cetățean și bancher european, este foarte interesantă o rapidă trecere în revistă a sistemului bancar românesc din trei puncte de vedere:

- Soliditatea;
- Nivelul concurenței;
- Gradul de diversificare.

Soliditatea sistemului bancar românesc

Anexa 1 conține o scurtă descriere a sistemului bancar din România la 31 decembrie 2004. Băncile sunt prezentate din punct de vedere al mărimii (volumul activelor) și al cotei de piață. Pentru fiecare grup bancar este indicat și acționarul semnificativ, împreună cu ratingul (cel acordat de Moody's). Concluziile ce se pot trage imediat sunt următoarele:

1. 58,7% din sistemul bancar românesc este controlat de bănci din Uniunea Europeană (am inclus aici și Grupul Citibank, grup internațional prin natura sa reprezentând 2,7% din sistemul bancar românesc). Toate grupurile bancare care operează în România au un „investment grade” rating (un rating mai mare sau egal cu Baa3/BBB-);

2. 32,6% din sistemul bancar românesc este reprezentat de două bănci în curs de privatizare (B.C.R. Grup și C.E.C.). Băncile acceptate de guvern drept competitori pentru privatizare sunt bănci europene, cu un rating pe termen lung foarte solid. Putem afirma că în foarte scurt timp încă 32,6% din sistemul bancar românesc va fi controlat de grupuri bancare europene, acest procent ajungând la 91,3%;

3. doar 8,7% din sistem este controlat de acționari autohtoni sau acționari străini care nu pot fi luați în considerare la punctul 1.

Nivelul concurenței

În scopul evaluării nivelului concurenței existent în sistemul bancar românesc, am utilizat Indicele Herfindahl, calculat în baza cotei de piață, din punct de vedere al activelor la 31 decembrie 2004.

Indicele Herfindahl ne ajută să facem diferența între o ramură economică în care patru jucători își împart egal piața și o ramură în care un jucător are 70% din piață, iar ceilalți trei câte 10%. Prima, în care mediul concurențial este mai ridicat, va avea un Indice Herfindahl mai scăzut. Într-o piață cu un nivel concurențial foarte ridicat, unde zece jucători au câte 10% fiecare, indicele va fi 1.000.

ANEXA 1

ACȚIONAR	RRATING LT MOODY'S	BANCA/GRUP	Total Active			
			ROL	EUR		
IN PRIVATISARE CU BANCA EUROPEANA*	A2 Min	1. Group BC Romana/Anglo Rom Bk Ltd	240.082,0	6.668,9	26,82%	26,8%
GROUP SOCIETE GENERALE - FRANCE	Aa2	2. BRD-Grups Societe Generale	117.245,5	3.256,8	13,10%	13,10%
GROUP RAIFFEISEN - AUSTRIA	A1	3. Group Raiffeisen Bank/Raif Bk pt Loc	82.537,0	2.292,7	9,22%	9,22%
GROUP UNICREDIT/HVB - ITALY	Aa2	4. Group HVB Bank Romania/Triac/Unicredit Rom.	78.751,7	2.187,5	8,80%	8,80%
IN PRIVATISARE CU BANCA EUROPEANA**	A2 Min	5. CEC	51.865,8	1.440,7	5,79%	5,79%
GROUP ING-NETHERLANDS	Aa2	6. Ing Bank NV-Suc. Bucuresti	50.365,0	1.399,0	5,63%	5,63%
GROUP ABN AMRO-NETHERLANDS	Aa3	7. ABN Amro Bank (Romania)	44.791,4	1.244,2	5,00%	5,00%
GROUP EFG EUROBANK ERGASIAS-GREECE	A2	8. BancPost	42.604,0	1.183,4	4,76%	4,76%
GROUP ALPHA BANK-GREECE	A3	9. ALPHA BANK	28.759,5	798,9	3,21%	3,21%
ROMANIAN SHAREHOLDERS		10. Banca Transilvania	26.040,0	723,3	2,91%	2,91%
GROUP CITIBANK-USA	Aa1	11. Citibank Romania	24.182,8	671,7	2,70%	2,70%
GROUP VOLKSBANK-AUSTRIA	A2	12. Volksbank Romania	10.489,4	291,4	1,17%	1,17%
ROMANIAN STATE		13. Banca de Export-Import a Romaniei-Eximbank	10.075,1	279,9	1,13%	1,13%
GROUP PIRAEUS BANK-GREECE	Baa1	14. Piraeus Bank Romania	9.510,7	264,2	1,06%	1,06%
GROUP NAT. BANK OF GREECE-GREECE	A2	15. Banca Romanaesca	8.804,4	244,6	0,98%	0,98%
GROUP VENETO BANCA-ITALY	BBB+(S&P)	16. Banca di Romaena SpA-Suc. Bucuresti	8.268,5	229,7	0,92%	0,92%
TURKISH SHAREHOLDERS		17. Finansbank (Romania)	7.898,6	219,4	0,88%	0,88%
GROUP OTP-HUNGARY	A1	18. BC ROBank	6.972,2	193,7	0,78%	0,78%
ROMANIAN SHAREHOLDERS		19. Romexterra Bank	6.893,0	191,5	0,77%	0,77%
GROUP SANPAOLO IMI-ITALY	Aa3	20. BC SanPaolo IMI Bank Romania	4.550,4	126,4	0,51%	0,51%
ROMANIAN SHAREHOLDERS		21. BC Carpatica	4.418,1	122,7	0,49%	0,49%
TURKISH BANK		22. Garanti Bank International NV-Suc. Bucuresti	4.214,7	117,1	0,47%	0,47%
ISRAELI SHAREHOLDERS		23. Eurom Bank	4.088,6	113,6	0,46%	0,46%
ROMANIAN SHAREHOLDERS		24. CreditCoop Casa Centrala	3.749,3	104,1	0,42%	0,42%
VARIOUS INTL. SHAREHOLDERS		25. ProCredit Bank	2.759,0	76,6	0,31%	0,31%
ROMANIAN SHAREHOLDERS		26. Mind Bank	2.511,5	69,8	0,28%	0,28%
GROUP EGNATIA BANK-GREECE	Baa3	27. Egnatia Bank (Romania)	2.077,7	57,7	0,23%	0,23%
GROUP CARI FIRENZE-ITALY	A2	28. Banca DAEWOO (Romania)	1.991,7	55,3	0,22%	0,22%
GROUP EMPORIKA BANK-GREECE	Baa1	29. Emporika Bank	1.843,6	51,2	0,21%	0,21%
EGYPTIAN BANK		30. MISR Cairo-Suc. Bucuresti	1.777,0	49,4	0,20%	0,20%
GROUP BANCA DI ROMA-ITALY	A2	31. Banca di Roma SpA-Suc. Bucuresti	1.472,6	40,9	0,16%	0,16%
PRIVATE SHAREHOLDERS		32. Romanian International Bank	1.311,6	36,4	0,15%	0,15%
ROMANIAN SHAREHOLDERS		33. Libra Bank	1.304,0	36,2	0,15%	0,15%
GROUP PORSCHE AUTOMOTIVE-GERMANY		34. Porsche Bank Romania	536,9	14,9	0,06%	0,06%
RUSSIAN SHAREHOLDERS		35. Nova Bank	455,7	12,7	0,05%	0,05%
			895.198,9	24.866,6	100,00%	8,72% 32,6% 58,67%

*** SHORT LIST BCR:**

DEXIA BANK	Aa2
BNP Paribas	Aa2
Fortis Bank NV	Aa3
Deutsche Bank	Aa3
KBC Bank NV	Aa3
Banco Comercial Portugues	A1
Banca Intesa	A1
Erste Bank	A1
National Bank of Greece	A2

*** SHORT LIST CEC:**

Societe Generale	Aa2
DEXIA BANK	Aa2
Raiffeisen	A1
Erste Bank	A1
Monte Paschi Siena	A1
OTP Bank	A1
EFG EUROBANK ERGASIAS	A2

ANEXA 2

BANCI/GRUPURI	TOTAL ACTIVE		PROFIT		Profitabilitate PROFIT/ASSETS	Cota piata	HH Index 1.201.3
	ROL	EURO	ROL	EURO			
1. Group BC Romana/Anglo Rom Bk Ltd	240.082,0	6.668,9	6.441,0	178,9	2,7%	26,82%	719,3
2. BRD-Grups Societe Generale	117.245,5	3.256,8	3.596,8	99,9	3,1%	13,10%	171,5
3. Group Raiffeisen Bank/Raif Bk pt Loc	82.537,0	2.292,7	774,0	21,5	0,9%	9,22%	85,0
4. Group HVB Bank Romania/Triac/Unicredit Rom	78.751,7	2.187,5	1.509,7	41,9	1,9%	8,80%	33,6
5. CEC	51.865,8	1.440,7	552,1	15,3	1,1%	5,79%	31,7
6. Ing Bank NV-Suc. Bucuresti	50.365,0	1.399,0	748,0	20,8	1,5%	5,63%	25,0
7. ABN Amro Bank (Romania)	44.791,4	1.244,2	827,7	23,0	1,8%	5,00%	22,6
8. BancPost	28.759,5	798,9	563,0	15,6	2,0%	4,76%	10,3
9. ALPHA BANK	26.040,0	723,3	608,0	16,9	2,3%	3,21%	8,5
10. Banca Transilvania	24.182,8	671,7	269,8	7,5	1,1%	2,70%	7,7
11. Citibank Romania	10.489,4	291,4	166,4	4,6	1,6%	1,17%	1,4
12. Volksbank Romania	10.075,1	279,9	336,2	9,1	0,9%	1,06%	1,1
13. Banca de Export-Import a Romaniei-Eximbank	9.510,7	264,2	7,9	0,2	0,1%	0,98%	1,0
14. Piraeus Bank Romania	8.804,4	244,6	220,8	6,1	2,5%	0,92%	0,9
15. Banca Romanaesca	8.268,5	229,7	126,4	3,5	1,5%	0,88%	0,8
16. Banca Italo-Romana SpA-Suc Bucuresti	7.898,6	219,4	132,2	3,7	1,7%	0,78%	0,6
17. Finansbank (Romania)	6.972,2	193,7	5,3	0,1	0,1%	0,78%	0,6
18. BC OTP BANK ROMANIA	6.893,0	191,5	92,0	2,6	1,3%	0,77%	0,6
19. Romexterra Bank	4.550,4	126,4	91,9	2,6	2,0%	0,51%	0,3
20. BC SanPaolo IMI Bank Romania	4.418,1	122,7	132,5	3,7	3,0%	0,49%	0,2
21. BC Carpatica	4.214,7	117,1	45,4	1,3	1,1%	0,47%	0,2
22. Garanti Bank International NV-Suc Bucuresti	4.088,6	113,6	14,3	0,4	0,3%	0,46%	0,2
23. Eurom Bank	3.749,3	104,1	99,8	2,8	2,7%	0,42%	0,2
24. CreditCoop Casa Centrala	2.759,0	76,6	(53,0)	-1,5	-1,9%	0,31%	0,1
25. ProCredit Bank	2.511,5	69,8	27,1	0,8	1,1%	0,28%	0,1
26. Mind Bank	2.077,7	57,7	12,6	0,4	0,6%	0,23%	0,1
27. Egnatia Bank (Romania)	1.991,7	55,3	(21,1)	-0,6	-1,1%	0,22%	0,0
28. Banca DAEWOO (Romania)	1.843,6	51,2	(52,0)	-1,4	-2,8%	0,21%	0,0
29. Emporika Bank	1.777,0	49,4	28,0	0,8	1,6%	0,20%	0,0
30. MISR Cairo-Suc Bucuresti	1.472,6	40,9	0,1	0,0	0,0%	0,16%	0,0
31. Banca di Roma SpA-Suc Bucuresti	1.311,6	36,4	1,5	0,2	4,0%	0,15%	0,0
32. Romanian International Bank	1.304,0	36,2	(30,0)	-0,8	-2,3%	0,15%	0,0
33. Libra Bank	536,9	14,9	(29,6)	-0,8	-5,5%	0,06%	0,0
34. Porsche Bank Romania	455,7	12,7	(59,2)	-1,6	-13,0%	0,05%	0,0
35. Nova Bank							
	895.198,9	24.866,6	17.972,9	499,2	2,0%	10,00%	1.201,3

Un nivel al indicelui între 1.000-1.800 este de regulă un nivel moderat al concentrării. Orice nivel peste 1.800 trebuie considerat un nivel ridicat al concentrării. Departamentul American Antitrust în mod curent apreciază importanța și impactul unei fuziuni utilizând acest indice. Dacă consecința unei fuziuni sau a unei achiziții este creșterea indexului cu 100 de unități sau mai mult sau creșterea indicelui general peste 1.000, este probabil să atragă o mai mare atenție din partea acestora.

Piața bancară românească prezintă un nivel al indicelui Herfindahl de 1.201, îndreptățind o atenție crescută conform criteriului enunțat anterior. Grupul B.C.R. (719) reprezintă 60% din indice.

Orice privatizare a B.C.R., implicând un jucător deja prezent pe piața internă cu o cotă de piață egală sau mai mare de 5%, va duce foarte probabil la măsuri anticoncurențiale din partea autorităților române.

O altă caracteristică interesantă a sistemului bancar românesc este profitabilitatea acestuia. O profitabilitate medie de 2% raportată la active reprezintă o provocare interesantă pentru grupurile bancare doritoare să investească în România.

Gradul de diversificare

În comparație cu celelalte piețe europene (fără a lua în considerare cele intrate recent, în 2004), sistemul bancar românesc dovedește o rămăneră în urmă din punct de vedere al diversificării. În orice caz, aceasta se datorează mai mult – în opinia noastră – unei lipse a cererii din partea clientelei (ambele categorii: persoane fizice și juridice) decât lipsei ofertei din partea băncilor sau a restricțiilor legislative.

Dat fiind profilul jucătorilor din piață (așa cum am arătat, în principal grupurile bancare europene oferă deja produse diversificate în alte zone), este o problemă de timp pentru ca

produsele deja disponibile în Europa să se extindă și spre piața românească.

Concluzii

O scurtă privire asupra sistemului bancar românesc din punctul de vedere al unui european ne arată că:

1. Din punct de vedere al solidității, sistemul bancar românesc se califică pentru un statut european (cu luarea în considerare a privatizării B.C.R. și C.E.C. în faza finală). O mare parte din resursele care în prezent sunt dedicate de către B.N.R. supravegherii băncilor locale ar putea fi mai bine redirecționate către alte scopuri; în acest caz, este recomandabil să crească numărul și să se extindă tratatele bilaterale între B.N.R. și autoritățile de supraveghere ale Grupurilor Bancare care acționează deja în România (în principal în Olanda, Franța, Italia, Grecia și Austria), în scopul evitării unor sarcini administrative inutile.

2. În termeni de concurență, sistemul bancar românesc este ușor dezechilibrat, datorită prezenței unui jucător major, așa cum este Grupul B.C.R. În orice caz, prezența unor grupuri bancare majore în lupta pentru cota de piață va asigura probabil, în viitorul apropiat, o mai bună distribuție a cotelor de piață și, spre dezamăgirea bancherilor, o scădere a profitabilității pe termen mediu.

3. Din punct de vedere al diversificării, este doar o problemă de timp până când gama completă de produse bancare europene va fi disponibilă pe piața românească.

Pe scurt, opinia noastră este că piața bancară românească (presupunând că privatizarea B.C.R. și a C.E.C. vor fi una de succes) va reprezenta un exemplu de succes în procesul de integrare în Uniunea Europeană.

Marco CAPELLINI,

Director general,

„SanPaolo IMI Bank Romania” S.A.

Integrarea europeană a României. Punctul de vedere al sistemului bancar

Emporiki Bank

EMPORIKI BANK GROUP este azi unul dintre cele mai dinamice grupuri financiare din Grecia, cu o prezență importantă în toate segmentele sectorului financiar. Acesta activează în șapte țări, având subsidiare în: Albania, Armenia, Bulgaria, Georgia,

România, Cipru, Germania, un *off-shore unit* în Cipru și o sucursală în centrul financiar internațional al Londrei, strategia axându-se pe o dezvoltare importantă în spațiul balcanic, în primul rând în România și Bulgaria și în sud-estul Europei.

Ținta grupului EMPORIKI este de a se dezvolta organic în spațiul european, de a-și dezvolta constant prezența prin intermediul unei oferte de produse și servicii de o înaltă calitate, pentru a acoperi necesitățile segmentului de *corporate* și *retail*.

Viziunea este aceea a unui consorțiu european modern, flexibil, cu o orientare permanentă spre satisfacerea clientelei, maximizarea profitului și promovarea unor condiții de lucru moderne pentru angajați.

Din punctul de vedere al EMPORIKI ROMANIA, pentru o analiză atentă și corectă în privința integrării europene a sistemului financiar bancar, trebuie să se țină cont de situația macroeconomică a României în anul 2005:

- deficit de cont comercial în creștere;
- deficit de cont curent în expansiune;
- inflația de 7,5%
- o rezervă a B.N.R. în creștere, cu un potențial de până la 20 miliarde euro la sfârșitul anului 2005.

Impactul aderării europene va fi benefic, având în vedere orientarea comerțului exterior

al României în proporție de 2/3 către spațiul economic european. Adoptarea monedei unice va aduce reale beneficii.

Pentru a deveni stat membru al Uniunii Europene, România va trebui să clădească un sistem de referință în care moneda să fie **euro**. Noua monedă va fi un factor de stabilitate, care va reduce mult din pierderile agenților economici și care va crea transparență în:

- alegerea partenerilor comerciali
- asigurarea celor mai mici prețuri la importuri
- obținerea celor mai mari venituri la export.

Ținând cont de structura acționariatului EMPORIKI BANK ROMANIA, noi considerăm că suntem deja o parte componentă importantă a sistemului bancar european și în perioada următoare vom avea o participare cât mai activă în procesul de integrare europeană.

Theodor Cornel STĂNESCU,
Director general adjunct,
Emporiki Bank – Romania S.A.

Integrarea europeană a României. Punctul de vedere al sistemului bancar

Istoric

În anul 1864 este înființată Casa de Depuneri și Consemnațiuni de către domnitorul A.I. Cuza, cu rolul de a sprijini financiar tânărul stat român.

Mijloacele financiare centralizate proveneau din depuneri judiciare și administrative, din consemnări ordonate prin legi, din bunuri sechestrate, succesiuni vacante, cauțiuni etc.

Pentru atragerea micilor depuneri ale populației, regele Carol I, la propunerea elitelor politice și economice, fondează Casa de Economie în anul 1880. Statul beneficiază din plin de fondurile financiare acumulate, împrumuturile acordate județelor și comunelor extinzându-se foarte mult.

La începutul anilor '30 are loc o profundă reformă a acestor instituții. Casa de Economie

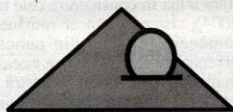
se desprinde de Casa de Depuneri și Consemnațiuni și devine Casa Generală de Economii.

Instaurarea puterii comuniste și-a pus amprenta atât asupra sistemului social și economic, cât și asupra sistemului bancar. În acest context, prin fuziunea Casei de Depuneri și Consemnațiuni și a Casei Naționale de Economii și Cecuri Poștale rezultă Casa de Economii și Consemnațiuni.

C.E.C. rămâne până în 1990 singura bancă de economii și unica instituție de credit pentru populație.

Prezent

După anul 1990, încercările de reformare și de adaptare la economia de piață au eșuat succesiv.

Apariția unor puternici concurenți pe piața bancară din România, plus un portofoliu de produse vechi au determinat scăderea continuă a cotei de piață.

Preocuparea conducerii de a scoate în evidență nu doar rolul istoric, ci și educativ al Palatului

1. Deschiderea Palatului C.E.C. pentru manifestări culturale de ținută;
2. Redeschiderea Muzeului C.E.C.;
3. Refacerea picturilor monumentale din Sala de Consiliu ale suveranilor României, care au contribuit la dezvoltarea și modernizarea acestei bănci.

2005 – an de răscruce în evoluția C.E.C.

1. A fost modificat statutul băncii, astfel încât acesta cuprinde toate operațiunile pe care le derulează orice bancă universală;
2. Guvernul României a aprobat strategia de privatizare;
3. Banca a intrat, odată cu numirea noii conduceri, într-un amplu și complex proces de restructurare.

Restructurarea C.E.C.

1. Organizațională;
2. Portofoliul de produse și servicii;
3. Personalul.

C.E.C. în sistemul bancar românesc

1. Cea mai întinsă rețea teritorială: peste 1.400 de unități, mai multe decât toate celelalte bănci luate împreună. Mai mult de jumătate – în localități în care nu există altă unitate bancară.
2. Cele mai multe unități bancare în București și în marea majoritate a orașelor importante.
3. Cota de piață nu reflectă potențialul băncii: în funcție de totalul activelor, a scăzut de la 10% în 2000, la 5,6% în decembrie 2004 și 4,4% în septembrie 2005.

C.E.C. în sistemul bancar românesc

1. O nouă structură internă a intrat în funcțiune în perioada iulie-octombrie 2005.
2. Delimitarea funcțiilor retail-corporate-support în organizarea centralei băncii și a unităților teritoriale.
3. Descentralizarea funcțiilor de front-office și centralizarea celor de back-office pentru promovarea puternică a produselor băncii și eficientizarea operațională.

4. S-a redus numărul total de personal, de la peste 9.200 în ianuarie, la 8.100 în octombrie. Până la sfârșitul anului numărul personalului va scădea la mai puțin de 7.600.

Activitatea de creditare s-a relansat viguros, începând din aprilie 2005. Totalul creditului a crescut cu 955 milioane lei noi, adică cu 143% în 7 luni (aprilie-octombrie).

Cota de piață pentru creditele în lei acordate persoanelor fizice a crescut de la 8,8% în martie la 14,5% în septembrie.

Cota de piață la credite totale a crescut de la 1,7% în martie, la 2,9% în septembrie.

Au fost testate și sunt în curs de instalare 140 de ATM-uri și 1.000 POS-uri pentru activitatea de carduri, ce se lansează în decembrie 2005.

Se fac ultimele pregătiri pentru lansarea unui sistem de transfer internațional de bani dinspre comunitățile românești din străinătate către persoane din țară.

Perspectivile C.E.C. pentru anul 2006

Sistemul IT integrat va fi extins în întreaga rețea C.E.C. până la sfârșitul trimestrului I 2006.

Se va dezvolta exponențial activitatea de carduri, de debit și de credit, pentru persoane fizice și pentru companii, în lei și în valută.

Vor fi oferite pe scară largă produse bancare (depozite, credite, cash management și altele) în lei și în valută, pentru persoane fizice și pentru companii.

Orientări generale ale C.E.C.

Dezvoltare pe verticală: extinderea puternică a ofertei de produse și servicii bancare în lei și în valută, pentru persoane fizice și pentru companii.

Dezvoltare pe orizontală: oferta de produse bancare – în lei și în valută, pentru persoane fizice și pentru companii – se va realiza în tot mai multe dintre cele peste 1.400 de unități teritoriale ale băncii.

Astfel că:

1. Va crește semnificativ cota de piață;
2. În următorii 3-5 ani C.E.C. se va situa pe unul dintre primele trei locuri în sistemul bancar din România.

Vasile IFRIM,
Vicepreședinte,
Casa de Economii și Consumațiuni,
C.E.C. S.A.

O.T.P. Group transferă experiența financiar-bancară a noilor state membre U.E. către țările candidate

■ OTP BANK ROMANIA S.A.
OTP GROUP

Creată în urma privatizării Casei de Economii și Consemnațiuni din Ungaria, O.T.P. Bank s-a transformat în ultimii ani într-o poveste de succes la nivel regional, demonstrând că un management competent și vizionar poate genera o creștere susținută.

Dezvoltarea O.T.P. Bank și transformarea ei într-o bancă universală și modernă au început în Ungaria, unde, cu toate că „merg la O.T.P.” era expresia generică pe care oamenii o foloseau pentru a spune că se duc la bancă, exista în continuare un potențial semnificativ. O.T.P. Bank a reușit să se impună ca lider de piață și lider în tehnologie, fiind receptivă la preluarea și implementarea noilor produse bancare dezvoltate pe baza noilor tehnologii disponibile – carduri, Call Center, Internet banking, Self banking, SMS banking, mobile banking. Aplicarea noilor tehnologii în dezvoltarea de produse și, implicit, extinderea canalelor de distribuție a serviciilor bancare au susținut efortul O.T.P. Bank de a se adresa unui segment de consumatori mai tineri, activi și cu educație înaltă.

Stabilirea unei poziții de lider dominant pe piața maghiară s-a realizat atât prin extinderea activității băncii, cât și prin crearea sau achiziționarea unor alte companii de servicii financiare, O.T.P. Bank devenind acum grup financiar. În prezent, în Ungaria, O.T.P. Bank este lider de piață incontestabil pe toate segmentele de clienți și pe toate categoriile de produse. De exemplu, cota de piață deținută de bancă pe creditele ipotecare este de 50%, cea pentru depozitele bancare ale persoanelor fizice este de 35%, cea pentru credite de consum de 23%, cea pentru POS de 70%, iar cea a obligațiunilor pentru municipalități de peste 80%. Cele 432 de sucursale și cei aproximativ 8.000 de angajați au generat venituri de 1,2 miliarde EUR la nivelul anului 2004.

Procesul de extindere prin intermediul achizițiilor a început deja de aproape zece ani, viziunea O.T.P. Bank fiind aceea de a consolida poziția de lider pe piața locală și de a transfera experiența obținută pe piața maghiară în alte țări din regiune. După achiziționarea Merkantil Group și Garancia Insurance din Ungaria, O.T.P. Bank a început extinderea regională cu Slovacia, unde a achiziționat și a rentabilizat cu succes IRB. Procesul de transformare realizat în Slovacia a inclus extinderea platformei tehnologice care asigurase succesul O.T.P. Bank în Ungaria, integrarea rapidă a serviciilor de carduri, investiții substanțiale în produse noi – la nivelul infrastructurii IT și a operațiunilor. Numărul clienților O.T.P. Banka Slovensko a crescut în numai un an de la data achiziției (august 2002) cu 75%, de la 78.000 la 137.000.

În 2003, procesul de expansiune regională a condus la achiziția DSK Banka, o privatizare record pentru Bulgaria, realizată pentru suma de 311 milioane EUR. Urmare a integrării în grupul O.T.P., banca bulgară a obținut recorduri istorice în ceea ce privește profitul și și-a adjudecat locul întâi pe segmentul băncilor de retail. Schimbările survenite în urma privatizării s-au reflectat în structura organizațională a băncii, cu o orientare mai puternică pe vânzări și servicii clienți. Și în Bulgaria, unul dintre elementele determinante pentru succesul companiei a fost implementarea unui sistem IT centralizat, platformă pentru dezvoltarea portofoliului de produse inovatoare.

Planurile ambițioase de extindere regională a O.T.P. Group au continuat în 2004 cu achiziționarea RoBank în România și cuprind, în prezent, participarea grupului financiar maghiar la procesul de privatizare a C.E.C., care ar fi a treia instituție de acest tip în a cărei transformare s-ar implica grupul maghiar.

Alte țări vizate pentru extinderea în regiune sunt Croația (unde deja s-a achiziționat Nova Banka), Ucraina, Serbia-Muntele Negru, evoluțiile pozitive înregistrate până în prezent la băncile integrate deja în structura O.T.P. Group constituind un semn încurajator pentru politica ulterioară a băncii.

De altfel, valorizarea bursieră a O.T.P. Bank, criteriu care o situează pe primul loc în Europa, indică faptul că politica managerială a ultimilor ani a fost primită foarte bine de către investitori și poate fi susținută în continuare pe baze financiare solide.

Evoluția și perspectivele O.T.P. Group arată clar faptul că succesul extinderii regionale, mai ales pe piețele emergente, este determinat mai degrabă de viziunea managerială decât de o tradiție internațională. La joncțiunea a două stiluri de banking – cel bazat pe canalele de distribuție și portofoliile tradiționale de servicii și produse și cel modern, bazat pe noile tehnologii (GSM, Internet) – O.T.P. Bank a știut să facă o alegere justă la mijlocul anilor '90 și să se transforme astfel dintr-o bancă tradiționalistă într-una modernă și eficientă în contextul schimbărilor de stil de viață și de obiceiuri de consum ale clienților săi din toate segmentele. Ca multe fenomene care au început mai târziu, dar s-au dezvoltat mai rapid în regiunea țărilor emergente, tehnologizarea serviciilor bancare este un proces pe care O.T.P. Bank a putut să-și construiască succesul.

Împărtășind acum experiența sa într-o țară devenită membră a Uniunii Europene, țară care a trecut deja prin întreg procesul de integrare într-o comunitate socio-economică cu un set de criterii precise care definesc economii funcționale, O.T.P. Bank și-a însușit lecția arderii etapelor și este în măsură să repete procesul de modernizare a serviciilor financiare în alte țări din regiunea noastră, țări cu un trecut comun, cu ritmuri de dezvoltare asemănătoare și cu aspirații similare de integrare.

Mai mult decât adaptarea la condițiile de piață locală, pe care specialiștii O.T.P. Group sunt în măsură să o realizeze, dat fiind că experiențele lor personale și profesionale sunt extrem de relevante pentru zona noastră, O.T.P. Group își asumă în fiecare țară un rol de pionierat sau de avangardă în ceea ce privește

explorarea noilor căi de a ajunge la clienții de servicii bancare.

Multe dintre țările în care O.T.P. Group activează sunt, încă, insuficient bancarizate, banca asumându-și un rol de a crea produse atractive și ușor de utilizat, care să deschidă noi segmente de clienți. Acesta este elementul cheie în strategia de carduri a O.T.P., care include o serie de produse inovatoare, știut fiind că un card poate reprezenta în multe situații un prim punct de contact cu un nou client.

Grupul intenționează să abordeze în România segmentul tânăr de populație, tinând cont de mobilitatea tot mai accentuată a tinerilor și de dorința lor de independență, dublată de dorința părinților de a menține un control discret asupra modului în care tinerii învață să administreze resursele financiare personale. Cardurile pentru tineret reflectă poate cel mai bine viziunea băncii, aceea de a ajunge la noi segmente de public, moderne, deschise și educate, prin intermediul unor produse atractive și bazate pe noi tehnologii.

În peisajul bancar și financiar românesc, O.T.P. Bank aduce o excelență înțelegere a situației curente din România și perspective clare asupra direcțiilor de evoluție a pieței bancare, raportate la ritmul și anvergura dezvoltărilor din celelalte țări vecine. Banca este într-o poziție unică de a răspunde rapid și eficient transformărilor pe care consumul de produse și servicii bancare îl suportă în prezent în România.

Grupul bancar O.T.P. participă activ și la susținerea comunităților din care face parte, iar responsabilitatea socială reprezintă un pilon de bază al strategiei sale de asistență. De aceea, membrii grupului bancar O.T.P. din Bulgaria, Croația, Ungaria, Slovacia și România au acordat un sprijin financiar de 125.000 euro comunităților românești afectate de inundații. Această sumă va fi utilizată în șapte localități pentru renovarea școlilor, pentru refacerea infrastructurii, pentru achiziționarea de materiale didactice, precum și ca asistență financiară directă pentru autoritățile locale și pentru locuitorii din regiune.

Frigyes HÁRSHEGYI,
Director general.
O.T.P. Bank Romania

CONTENTS (Romanian history) D. Ralet The Union • **S. Iftimi** The legend and its historical core:

Stephen the Great's illegitimate children • **P. Flor** The last years of Elena Cuza • **F. Anghel** A Romanian diplomat speaks about the Soviet occupation of Latvia • **G.G. Potra** My father's books • **A. Silvan-Ionescu** Reenacting the battle of Sipka, after 128 years • **G. Filitti** Romania 100 years ago • **M. Sala** Journey through life with Iorgu Iordan (VII) • **G. Gafencu** Unpublished diaries (V) • Romanian Documents at Hoover Institution (LI) • The 13th edition of the „Cristian Popișteanu“ History of Banking Civilization Symposium (November 16, 2005)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) D. Ralet L'Union • **S. Iftimi** La légende et sa base historique: les

bâtards d'Etienne le Grand • **P. Flor** Les dernières années d'Elena Cuza • **F. Anghel** Un diplomate roumain parle de l'occupation de la Lettonie par les Soviétiques • **G.G. Potra** Les livres de mon père • **A. Silvan-Ionescu** Mise en scène de la bataille de Sipka, 128 ans après • **G. Filitti** La Roumanie il y a 100 ans • **M. Sala** Voyager dans la vie à côté de Iorgu Iordan (VII) • **G. Gafencu** Journal inédit (V) • Documents roumains à Hoover Institution (LI) • La XIIIème édition du Symposium d'histoire de la civilisation bancaire „Cristian Popișteanu“ (16 novembre 2005)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Д. Ралет Воссоединение • **С. Ифтим** Легенда и ее

историческая основа: небрачные дети Штефана Великого • **П. Флор** Последние годы Елены Кузы • **Ф. Ангел** Румынский дипломат о захвате Латвии Советским Союзом • **Дж. Дж. Потра** Книги моего отца • **А. Силван-Ионеску** Битва в Шипке 128 лет спустя • **Дж. Филитти** Румыния 100 лет тому назад • **М. Сала** Путешествия по жизни вместе с Иоргу Иорданом (VII) • **Г. Гафенку** Неопубликованный дневник (V) • Румынские документы в Институте Гувера (LI) • XIII-ый симпозиум по истории банковской цивилизации имени „Кристиан Попишту“ (16 ноября 2005)

INHALT (Rumänische Geschichte) D. Ralet Vereinigung • **S. Iftimi** Die Legende und ihr geschichtlicher

Kern: die Bastarden Stefans des Großen • **P. Flor** Die letzten Jahre der Elena Cuza • **F. Anghel** Ein rumänischer Diplomat über die Besetzung Lettlands durch die Sowjets • **G.G. Potra** Die Bücher meines Vaters • **A. Silvan-Ionescu** Nach 128 Jahren, die Schlacht bei Schipka neu inszenierend • **G. Filitti** Rumänien vor 100 Jahren • **M. Sala** Durch das Leben reisend mit Iorgu Iordan (VII) • **G. Gafencu** Unbekanntes Tagebuch (V) • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (LI) • Die 13. Auflage des Symposiums für Bankgeschichte – und Zivilisation „Cristian Popișteanu“ (16. November 2005)

SUMARIO (Historia rumana) D. Ralet Unión • **S. Iftimi** La leyenda y su base histórica: los bastardos del

príncipe Estéban el Grande • **P. Flor** Los últimos años de Elena Cuza • **F. Anghel** Un diplomata rumano habla sobre la ocupación de Letonia por los soviéticos • **G.G. Potra** Los libros de mi padre • **A. Silvan-Ionescu** Gente reunida en Sipka para conmemorar repitiendo escenas de la memorable batalla de hace 128 años • **G. Filitti** Rumanía hace 100 años • **M. Sala** Viajando por la vida junto con Iorgu Iordan (VII) • **G. Gafencu** Diario inédito (V) • Documentos rumanos en Hoover Institution (LI) • La XIII^a edición del Simposio de historia de la civilización bancaria „Cristian Popișteanu“ (el 16 de noviembre de 2005)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Ciuitorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România la P.O. Box 33-57,

la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

: Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi“ S.A. – București

ISSN 0541-88IX

Lei 2,50 RON - Lei 25 000 ROL

magazin istoric

5 948384 040012 01